

ABELGÜR

Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi
Yıl: 2023, Sayı: 9, ISSN: 2149-5491, e-ISSN: 2822-2504

Coğrafya

Sanat Tarihi

Sosyoloji

Felsefe

Edebiyat

Arkeoloji

Psikoloji

Antropoloji

Tarih

Halkbilimi

BELGÜ

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ İNSANİ BİLİMLER VE EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
Yıl: 2023 / Sayı: 9 / YILDA İKİ KEZ YAYINLANAN ULUSAL HAKEMLİ DERGİ

*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dekanlığı
adına İmtiyaz Sahibi:*

Prof. Dr. Mehmet BİBER

Baş Editör:

Dr. Öğr. Üyesi Erman KAÇAR

Editör Yardımcısı:

Dr. Öğr. Üyesi Ferhat UZUNKAYA

Kapak ve Logo Tasarımı:

Doç. Dr. Sami PATACI

ISSN: 2149-5491

e-ISSN: 2822-2504

BELGÜ Dergisi, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi'nin resmi yayın organıdır.

Yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.

BELGÜ Dergisi, 2022 yılı 6. sayısından itibaren 2822-2504 e-ISSN numarasıyla açık erişimli bir elektronik dergiye dönüştürülmüştür.

Bu dergide yayımlanan makalelerin içeriği tamamen yazarların sorumluluğundadır.

Yazışma Adresi:

Ardahan Üniversitesi Yenisey Kampüsü,
İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi- Çamlıçatak Mevki,
75000 Merkez, Ardahan- Türkiye.

E-posta: belgu@ardahan.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgu>

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Ahmet Ayhan ÇİTİL (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Ali SELÇUK (Erciyes Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Anar SALKIMBAY (El-Farabi Üniversitesi, Kazakistan)
- Prof. Dr. Ayabek BAYNİYAZOV (Ardahan Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Celal TÜRER (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Ceval KAYA (Ardahan Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Çağdaş DEMREN (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Ebülfez AMANOĞLU GULİYEV (Milli Bilimler Akademisi, Nahçıvan/Azerbaycan)
- Prof. Dr. Hamdi BRAVO (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Hüseyin TÜRK (Ardahan Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Kenan KOÇ (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Musa DUMAN (Ardahan Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Mustafa YILDIZ (Ardahan Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Mustafa ŞENEL (Ardahan Üniversitesi, Türkiye)
- Prof. Dr. Rysbek ALİMOV (Gutenberg Üniversitesi, Almanya)
- Prof. Dr. Şapagat JALMAHANOV (Karagandı Tıp Üniversitesi, Kazakistan)
- Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ (Ardahan Üniversitesi, Türkiye)
- Doç. Dr. İzzat MATYAKUBOV (Eğitim Enstitüsü, Özbekistan)
- Doç. Dr. Maya ÇOÇKİNA (Gorno-Altay Devlet Üniversitesi, Altay Cumhuriyeti)
- Doç. Dr. Nafisa ABDULLAYEVA (Eğitim Enstitüsü, Özbekistan)
- Doç. Dr. Ömer Faik ANLI (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
- Doç. Dr. Sami PATACI (Ardahan Üniversitesi, Türkiye)
- Doç. Dr. Sergey ZAHARİYA (Komrat Devlet Üniversitesi, Gagauz Yeri/Moldova)
- Doç. Dr. Serkan KÜKRER (Ardahan Üniversitesi, Türkiye)
- Doç. Dr. Taalaybek ABDİEV (Manas Üniversitesi, Kırgızistan)
- Dr. Alla PAPTSOVA (Komrat Devlet Üniversitesi, Gagauz Yeri/Moldova)
- Dr. Margaret HAMPSON (Saint Andrews Üniversitesi, İskoçya)
- Dr. Panos ELIOPOULOS (Ioannina Üniversitesi, Yunanistan)
- Kıdemli Araştırmacı Nadezhda TYDYKOVA (Surazakov Altayistik Bilimsel Araştırma Enstitüsü, Altay Cumhuriyeti)

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makalesi

**THE QUEST OF SELF-AWARENESS IN THE BLACK WOMEN'S IDENTITIES:
THE ANALYSIS OF ZORA NEALE HURSTON'S THEIR EYES WERE
WATCHING GOD**

Gamze AR

Sayfa: 1-11

Araştırma Makalesi

FUAT ARPA ŞİİRLERİNİN TEMATİK İNCELENMESİ

İbrahim YILDIRIM

Sayfa: 12-26

Araştırma Makalesi

**PRENS KALYANAMKARA VE PAPAMKARA HİKÂYESİNİN AXEL
OLRİK'İN HALK ANLATILARININ EPİK YASALARI BAĞLAMINDA
İNCELENMESİ**

Buse Eda ERKAYA

Sayfa: 27-41

Araştırma Makalesi

**ASR-I SAADET VE HULEFÂ-yi RÂŞİDİN DÖNEMİNDE YETİMLERE
VERİLEN HAKLARIN İSLÂM HUKUKU BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Taha YILMAZ

Sayfa: 42-53

THE QUEST OF SELF-AWARENESS IN THE BLACK WOMEN'S IDENTITIES: THE ANALYSIS OF ZORA NEALE HURSTON'S *THEIR EYES WERE WATCHING GOD*

Siyahi Kadın Kimliklerinde Kendi Farkındalık Arayışı: Zora Neale Hurston'ın *Gözleri Tanrıyı Seyrediyordu* Adlı Eserinin Analizi

Gamze AR*

ÖZET

Afrikalı Amerikalı edebiyatı, farklı kültürel ve tematik deneyimlerle büyük bir sanatsal alan oluşturmaktadır. Tarih boyunca Afrikalı Amerikalılar, çeşitli alanlarda ırkçılık ve ayrımcılık gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Ancak edebiyatları, tarih boyunca yaşadıkları tüm sorunlara karşı önemli bir direniş göstermiştir. Pek çok farklı yazar ırkçılık, din, kölelik ve aidiyetlik gibi temaları eserlerinde kaleme almıştır. Bu yazarlardan biri de Zora Neale Hurston'dır. Hurston siyah bir kadındır ve hem ırk hem de cinsiyet açısından sosyal statüde en alt tabakada bulunur. Bu bakımdan, romanı ırkın yanı sıra siyah feminist hareketini de desteklemektedir. Bu çalışma, Hurston'un edebiyattaki önemini ortaya koyacak ve diğer ünlü Afrikalı Amerikan yazarların makaleleri ve açıklamalarıyla desteklenecektir. Bahsedilen roman neden bu kadar önemlidir? Afrikalı Amerikalı edebiyatına hangi perspektiflerden katkıda bulunmuştur? Neden Hurston'un romanı *Gözleri Tanrıyı Seyrediyordu* çoğunlukla eleştirilmiştir? Siyah feminizm alanında önemli bir yere sahip olan bu roman, siyah kadınların hem ırk hem de cinsiyet eşitsizlikleriyle dolu hayatını incelemiştir. Bu çalışma, Zora Neale Hurston'un otobiyografik romanı *Dust Tracks on a Road: An Autobiography* (1984), *Gözleri Tanrıyı Seyrediyordu* (1937) ve Alice Walker'ın "In Search of Zora Neale Hurston" (1975) makalesinden örneklerle bu soruları cevaplamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afrikalı Amerikan Edebiyatı, Zora Neale Hurston, *Gözleri Tanrıyı Seyrediyordu*, Irk, Cinsiyet, Kimlik.

ABSTRACT

African American literature establishes a great artistic field with diverse cultural and thematic experiences. Throughout history, African Americans have experienced many troubles, such as segregation and discrimination in various areas. However, their literature shows a significant resistance to all the troubles in history. Numerous writers and artists explore themes such as African American culture, racism, religion, slavery, and a sense of homelessness, one of whom is Zora Neale Hurston. Besides her race, she is also a woman, so she is both a woman and a colored person at the bottom of the social ladder. Thus, *Their Eyes Were Watching God* is not only a source of race but also gender. This paper sheds light on the importance of Zora Neale Hurston in African American literature, and the study will be supported by other famous Afro-American writers' articles and statements. Why is she so important? From which perspectives did she contribute to African American literature? Why was her novel *Their Eyes Were Watching God* mostly criticized? This novel, being important in the field of Black Feminism, concerns the hardships of black women racially and sexually. This study will answer these questions with examples from Zora Neale Hurston's autobiographical novel *Dust Tracks on a Road: An Autobiography* (1984), *Their Eyes Were Watching God* (1937), and Alice Walker's article "In Search of Zora Neale Hurston" (1975).

Keywords: African American literature, Zora Neale Hurston, *Their Eyes Were Watching God*, race, gender, identity.

* Öğretim Görevlisi, Bartın Üniversitesi, gamzear@bartin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8918-2124

Geliş/Received: 12/09/2023

Kabul/Accepted: 08/11/2023.

Ar, G. (2023). "The Quest of Self-Awareness in The Black Women's Identities: The Analysis of Zora Neale Hurston's *Their Eyes Were Watching God*", *BELGÜ*, Sayı 9, 1-11.

DOI: 10.59577/belgu.1358802

Introduction

African American literature is a significant reflection of the experiences of Black individuals regarding social and cultural issues of identity. The literature encompasses various themes, such as racism, black segregation, and slavery. The slave narratives marked the beginning of African American literature, highlighting enslaved individuals' harsh and brutal experiences. The Harlem Renaissance was a critical period in constructing Black cultural awareness. African American literature can be broadly defined as the embodiment of the works written by people of African descent living in the United States. It examines the role of African Americans in the larger American society and the concept of American identity. The African American presence has always been a case for the nation's history of freedom, democracy, equality, and inclusiveness. African American literature explores themes such as freedom and equality, African American culture, racism, religion, slavery, segregation, migration, and feminism. For McKay, African American literature is "a post-emancipation phenomenon that gained its coherence as an undertaking in the social world defined by the system of Jim Crow segregation that ensued after the nation retreated from Reconstruction" (McKay, 2014, s. 5).

From a broader perspective, African American literature can be defined as writings by people of African descent living in the United States. African American literature has generally emphasized the role of African Americans in American society and it is crucial to consider the identity question and belongingness. At that point, Americanization with the assimilation and its ultimate results created a problem for the Blacks. Princeton University Professor Albert J. Raboteau also points at the African American studies and extends as follows: "African American religion speaks to the deeper meaning of the African American presence in this nation. This presence has always been a test case of the nation's claims to freedom, democracy, equality, and the inclusiveness of all" (Raboteau, 2014, s. 1).

Zora Neale Hurston was a significant figure in African American literature, and her works shed light on the Black South. She was the first Black American to collect and publish African American and Afro-Caribbean folklore. Although Hurston wrote fourteen books, her work fell into obscurity until the 1970s when Alice Walker's article, "In Search of Zora Neale Hurston," revived her literary legacy. This study examines the importance of Hurston's works from the racial and gendered aspects of African American literature. The analysis will focus on Hurston's essential works, including *Their Eyes Were Watching God* and *Dust Tracks on a Road, An Autobiography*. *Dust Tracks on a Road, An Autobiography*, manifests Hurston's personal experiences and contains sections of her intimate confessions regarding love and religion. Her style is authentic and involves personal intimacies with shocking effects. Overall, her unique literary style and invincible spirit create an intellectual style in literature. Zora Neale Hurston was a scholar whose ethnographic research made her a pioneer writer of folk fiction about the Black South. The fate of Zora Neale Hurston, a southern black woman writer who emerged in the limelight of black artistic circles in the mid 20's when the Harlem Renaissance¹ was in full swing as the turning point in the development of Afro-American culture, is an example of what happened to many women writers.

¹ The Harlem Renaissance is the period between 1910s through the mid-1930s in Harlem, New York City and called as the golden age for African Americans because black culture was celebrated on the peak level with its music, art, and literature in this period. African Americans created their own identities with the construction of literature and art. There were included diverse artists and writers such as Zora Neale Hurston, Langston Hughes, Countee Cullen, Louis Armstrong and so on. It affected and shaped the Black Arts Movement which encompasses in 1960s and 70s, but Black Arts Movements is more like political. Both enrich the cultural celebration in Black tradition.

This study highlights Zora Neale Hurston's importance in African American literature and her perspectives in writing her works. It focuses on Hurston's significant literary works, including *Their Eyes Were Watching God* and *Dust Tracks on a Road: An Autobiography*, which expresses Hurston's personal experiences.

Throughout her autobiography, Hurston states that she tells folk tales and repeated anecdotes in addition to her introspective experiences. Her work of art is more like performances for the benefit of the public than private commentaries for relieving the souls. Her style mainly involves her original actions, and she entertains her readers with personal intimacies consisting of shocking effects. Her authentic style within the invincible spirit constructs an intellectual style in literature. Her unique literary expressions reveal the beauty of blacks, the cornerstone of black and black women's histories. As a result of her heightened tone, her autobiography takes mythic proportions, and Hurston correctly emphasizes the climactic events in her life with personal stories from her birth. She also combines her search for identity with an artistic quest.

In her quests, she sophisticatedly presents her blackness with the mythic descriptions. For instance, in childhood, she read stories about whites as the main characters. Later, in high school, she experiences a more sophisticated encounter with a teacher at the night high school in Baltimore, who encourages Zora to write stories. She expresses her memories as follows:

There I met the man who was to give me the key to certain things. In English, I was under Dwight O. W. Holmes. There is no more dynamic teacher anywhere under any skin. He radiates newness and nerve and says to your mind, "There is something wonderful to behold just ahead. (Hurston, 1984, s. 154)

Hurston also has an intimate relationship with her grandmother, an essential figure in her life as she is an ancestor and wisdom figure. However, because of being grown up in patriarchal practices, she is oppressed by the male domination in her life. Hurston mentions her grandmother as follows:

My relations with Godmother were curious. Laugh if you will, but there was and is a psychic bond between us. She could read my mind, not only when I was in her presence, but thousands of miles away. But the thing that delighted her was the fact that I was her only Godchild who could read her thoughts at a distance. Her old fingers were cramped, and she could not write, but in her friend Cornelia Chapin's exact script, a letter would find me in Alabama, or Florida, or in the Bahama Islands and lay me by the heels for what I was thinking. "You have broken the law," it would accuse sternly. "You are dissipating your powers in things that have no real meaning," and go on to lacerate me. "Keep silent. Does a child in the womb speak?" She was just as pagan as I. (Hurston, 1984, ss. 183-184)

Hurston always has a close relationship with her grandmother Potts because her grandmother is an ancestral power and reminder of the past. Thus, her identity is integrated with her childhood memories. Earlier, as she was beginning to search for an identity, she writes of her childhood visions and dreams: "No matter whether my probings made me happier or sadder, I kept on probing to know... For instance, I had stifled longing. So, I was driven inward, I lived an exciting life unseen" (Hurston 1984, 44-48). Her search for self is also combined with her artistic desires. Her great curiosity about nature brings her closer to the art. Her language here indicates how she sees herself inside the fairy tale with her childhood experiences:

In a way this early reading gave me great anguish through all my childhood and adolescence. My soul was with the gods and my body in the village. People just would not act like gods. Stew beef, fried fatback and morning grits were no ambrosia from Valhalla. Raking back yards and carrying out chamber-pots, were not the tasks of Thor. I wanted to be away from drabness and to stretch my limbs in some mighty struggle. I was only happy in the woods, and when the ecstatic Florida springtime came strolling from the sea, trance-glorifying the world with its aura. (Hurston, 1984, s. 64)

The language of *Dust Tracks* reflects Hurston's self-identity with her own experiences told firsthand. So, it is an authentic primary source to understand her life and outstanding writing skills better. Her resistance to the dominant white hegemony and racist practices is also the projection of her African American identity.

The Image of Independent Black Woman in *Their Eyes Were Watching God*

The miserable lives of black women have been reflected in many works of American literature. Black women lived at the bottom of society and suffered from the oppression of sexuality and racial discrimination. Zora Neale Hurston's masterpiece, *Their Eyes Were Watching God*, is taken as one of the Black American literary classics and one of the most crucial works in modern literature of black feminism², which focuses on women's quest for rights and dignity. *Their Eyes Were Watching God* was published in 1937. Not only is this novel appreciated by African Americans for its rich Black culture and dialect, but it is also of interest to a wide range of feminists because of females' self-awareness. *Their Eyes Were Watching God* is directly related to Hurston's political understanding of blackness and femaleness. In her works, the protagonists continuously search for their self-identities, like *Their Eyes Were Watching God*. The novel asserts that from the very beginning to the last sentence of the novel, Janie's selfhood undergoes many changes and transformations. As a colored woman in America, Janie experienced gendered and racial injustices, and she tried to construct her own identity.

Their Eyes Were Watching God is also regarded as the first African American work that describes the awakening of African American women. Black feminist critics analyze the works of black female writers from a feminist or political perspective, and it is seen as a reading of race, gender, and class in modes of cultural expression. The declaration of the black feminists of the Combahee River Collective in their manifesto of April 1977 is as follows: "The most general statement of our politics at the present time would be that we are actively committed to struggling against racial, sexual, heterosexual, and class oppression. As Black women, we see Black feminism as the logical political movement to combat the manifold and simultaneous oppressions that all women of color face." (271). *Their Eyes Were Watching God* also centers a Black heroine's sensuality in a way uncommon in American literature at its publication. For instance, the protagonist Janie Crawford's desire for nature is narrated with a romantic mood:

It was a spring afternoon in West Florida. Janie had spent most of the day under a blossoming pear tree in the backyard. She had been spending every minute that she could steal from her chores under that tree for the last three days. That was to say, ever since the first tiny bloom had opened. It had called her to come and gaze on a mystery. From barren brown stems to glistening leaf-buds; from the leaf-buds to snowy virginity of bloom. It stirred her tremendously. (Hurston, 1937, s. 10)

² Black feminism also known as Afro-feminism focuses on the rights and social justices of African American women, who suffer from many hardships in the white dominated American society. It engages in both race and sex under the definition of intersectionality coined by Kimberlé Crenshaw. Intersectionality shows each identity should be free sexually and racially, and because of examining not only also race sex, it is intersecting various issues such as race, sex and so on.

Within this experience, Janie's nature is integrated with love and sexual relations. The blooming symbolizes the changes from girlhood to womanhood. These motifs indicate how Hurston uses diverse images to enrich the story's vividness. Janie is exemplified by her innocent life; however, her grandmother represents old traditions, and she really wants Janie to live up with her husband, as she knows she will die in the story. The grandmother is opposed to Janie's relationship with John Taylor, who is a neighbor boy. That is why she insists Janie will marry a man with a job. Hurston's narrative focuses on the journey of Janie. At that point, Janie's curiosity in sexual life is limited by her new husband, whom her Nanny finds as the embodiment of the old patriarchal set of minds. Nanny here tries to protect Janie from poverty, so Logan Killick and Janie marry. As clearly seen, manhood represents the breadwinning and authority in the story. This marriage is security for Janie, and Killick behaves like an animal as they are in the farm business. Janie runs away from his inhumane behavior, but her second husband, Joe Starks, is another trap for her. Stark represents patriarchy, and he sees Janie as an object. The first marriage makes her an animal, and the second materializes her. With both, Janie sees the marriage and manhood as unequal institution. After the death of Joe Starks, Janie marries Tea Cake as her third marriage. Unlike other marriages, Cake behaves Janie as a human being and invites her to play the game. This invitation shows her approval of her identity in the story. Moreover, Cake combs Janie's hair, revealing how he sees her feminine identity, unlike her first husband Killick. However, Tea Cake is not a perfect husband because he beats her, which emphasizes the corruption of society. These examples present a society that is totally patriarchal and racist. Black women are seen at the bottom of society with these examples.

The novel also exemplifies how free black women try to survive in a patriarchal and racist society. The following expression reveals being a woman in the eyes of Hurston: "Now, women forget all those things they don't want to remember and remember everything they don't want to forget." (Hurston, 1937, s. 1). It shows the obedient nature of women with their loyal character, and it is an excellent manifestation of the self-revelation of women, especially blacks, who are seen as weak human beings in the patriarchal society. Hurston also creates black humor with dilemmatic word choices. She states that her desire to love is integrated with the pear tree, which is an essential projection of Janie's meaning of love:

She was stretched on her back beneath the pear tree soaking in the alto chant of the visiting bees, the gold of the sun and the panting breath of the breeze when the inaudible voice of it all came to her. She saw a dust-bearing bee sink into the sanctum of a bloom; the thousand sister-calyxes arch to meet the love embrace and the ecstatic shiver of the tree from root to tiniest branch creaming in every blossom and frothing with delight. So this was a marriage! She had been summoned to behold a revelation. Then Janie felt a pain remorseless sweet that left her limp and languid. (Hurston, 1937, s. 11)

Janie integrates nature and marriage in this quotation, and it is a desire to find an independent identity and an escape from the oppression coming from the gendered world. The pear tree is the symbol of love and lust together. The flying bee symbolizes the idealized depiction of her freedom in life. Nature itself indicates its eternal atmosphere, and in this eternity, the tiny bee's actions reveal the idea of productivity and life with its practices. Furthermore, the gendered and racist points in the novel depict Nanny: "De nigger woman is de mule uh de world so fur as Ah can see" (Hurston, 1937, s. 14). These descriptions involve the subjects of racism and gender in slang language. Nanny recognizes that some taboos in society burden women, especially blacks. The women are seen as mules in this expression, and it is an inferior statement to explain why Hurston appeals to feminism in her works.

The novel has many characters, and the most significant is Janie Mae Crawford, a mixed-colored girl. She married three times in her life, and each attributes diverse development in her identity. She is mainly seen as an energetic and lovely woman trying to find real love and marriage in her life. She is a curious character and loves to observe everything around her. However, she came across many discriminations because of her gender and race. Her grandmother Nanny is the first instructor her, and the following quotation reflects what marriage means and Janie's feelings towards this situation:

Yes, she would love Logan after they were married. She could see no way for it to come about, but Nanny and the old folks had said it, so it must be so. Husbands and wives always loved each other, and that was what marriage meant. It was just so. Janie felt glad of the thought, for then it wouldn't seem so destructive and mouldy. (Hurstons, 1937, s. 20)

According to Nanny and ancestral people, love comes after marriage. Especially for black women, love expectation is getting low because of hard circumstances in life. Janie's reflection occurs after she reluctantly agrees to marry Logan Killicks. She isn't attracted to him, but she naively believes what Nanny says is true, that she will fall in love with him after the marriage. Unlike some who marry purely for security, Janie marries purely for love. Unfortunately, her lack of relationship experience means she is easily misled. Janie does not fall in love with Logan, who sees Janie as a workforce.

The first husband of Janie Logan Killick is the embodiment of the capitalist system of America from the perspective of an agrarian background as he is always working, and he also sees Janie as a mule. The following quotation clearly summarizes Logan's worldview:

Janie got up with him the next morning and had the breakfast halfway done when he bellowed from the barn. "Janie!" Logan called harshly. "Come help me move dis manure pile befo' de sun gits hot. You don't take a bit of interest in displace. 'Tain't no use in foolin' round in dat kitchen all day long." "You don't need mah help out dere, Logan. Youse in yo' place and Ah'm in mine." "You ain't got no particular place. It's wherever Ah need yuh. Git uh move on yuh, and dat quick." (Hurstons, 1937, ss. 29-30)

Logan is seen as the outcast in the white hegemonic society, and he reveals his anger while pushing other human beings like Janie. Therefore, this system is like a restricted area for African Americans. Another character is Janie's second husband, Joe Starks, an ambitious and consummate businessman. Joe sees Janie as a sexual object and uses her beauty as a prestige for himself. His expressions stated below show his thoughts towards Janie:

[Joe to Janie:] "You behind a plow! You ain't got no mo' business wid uh plow than uh hog is got wid uh holiday! You ain't got no business cuttin' up no seed p'taters neither. A pretty doll-baby lak you is made to sit on de front porch and rock and fan yo'self and eat p'taters dat other folks plant just special for you." (Hurstons, 1937, s. 28)

Joe dreams of being a great and influential man and sees Janie as a pretty doll baby. He views women differently than Janie's first husband, Logan Killick. Joe here sees Janie as a valuable object. This differs from Logan, who also considers Janie an object. For Joe, women are objects to look at; for Logan, they're objects to be utilized. This issue can also be commented on from the feminist perspective with American social theorist and writer Murray Bookchin's quotation. Bookchin indicates the pressure of humans on other humans in a feminist approach as follows: "the very idea of the domination of nature by man comes from the very real domination of human by human" (Bookchin, 1998, s. 1)

Her third husband is Tea Cake, who is younger than Janie, and he treats Janie as a human being. For example, he wants to play with her. This moment is so crucial for Janie that she feels her own self with being recognized by Tea Cake. The following statement clearly explains this situation:

He set it up and began to show her and she found herself glowing inside. Somebody wanted her to play. Somebody thought it natural for her to play. That was even nice. She looked him over and got little thrills from every one of his good points. Those full, lazy eyes with the lashes curling sharply away like drawn scimitars. The lean, overpadded shoulders and narrow waist. Even nice! (Hurston, 1937, ss. 91-92)

Tea Cake is also the first real love for Janie, and he provides that Janie achieves her identity search. He encourages her growth toward independence by teaching her skills such as using the gun. Ironically, she kills Tea Cake with this gun. It is a significant irony in the story. She must kill him because of rabies. At that point, the superiority of nature is emphasized with the use of illness as a disaster. Unlike Logan and Joe, Tea Cake treats Janie with her state of being. Her hopeful and strong behavior can be commented on as her creative personality because she has some opportunities in her life.

Zora Neale Hurston is the perfect projector of the African American lifestyle from the feminist approach. In the novel, many themes show the essence of African American experiences, such as love, the local language, faith, race, and gender. *Their Eyes Were Watching God* is not merely a tragic love story, but it is also a skillful representation of race, gender, and class issues in American society of the time. More importantly, the work combines two central themes from Hurston's life: her search for independence and fulfillment and her love for Black folk culture. The first of these themes is reflected throughout the novel in Janie Crawford's search for freedom and fulfillment. This search is integrated with the theme of love because Janie is searching for real love. In the novel, the real love between Janie and Tea Cake is seen in how Tea Cake saves Janie from the aggressive dog for the sake of dying. This situation is stated in the following expression:

Janie achieved the tail of the cow and lifted her head up along the cow's rump, as far as she could above water. The cow sunk a little with the added load and thrashed a moment in terror. Thought she was being pulled down by a gator. The dog stood up and growled like a lion, stiff-standing hackles, stiff muscles, teeth uncovered as he lashed up his fury for the charge. Tea Cake split the water like an otter, opening his knife as he dived. The dog raced down the backbone of the cow to the attack, and Janie screamed and slipped far back on the tail of the cow, just out of reach of the dog's angry jaws. (Hurston, 1977, s. 157)

This scene is realistically depicted with Hurston's masterful narration, and Tea Cake's self-sacrificing reflects love because he takes a risk and saves Janie. Another scene about love and recognition of identity is when Tea Cake combs Janie's hair, which is a feminine symbol. This would reflect both sexual desires and encouragement for the spirit of womanhood. However, in some parts of the novel, Tea Cake beats her or lies to her, but these are not the embodiment of his anger, but his desperation in love as Janie is both older and richer than him. Thus, it reveals his anxiety and anger from the side of masculinity. Equally important is Hurston's use of black folk culture. Much of the beauty of the novel's language comes from Hurston's reproduction of the idioms and the figures of the southern Black local dialect. Characters speak in the folk idioms—"Gal, it's too good! You switch a mean fanny round in a kitchen" (Hurston, 1937, s. 5). Hurston herself incorporates the rhythms and idioms of black speech in her descriptions: "Old Nanny sat there rocking Janie like an infant and thinking back and back. Mind pictures brought feelings, and feelings dragged out dramas from the hollows of her heart" (Hurston, 1937,

s. 16). Hurston also celebrates the story with the narrations of contests, storytelling, and folk humor.

Hurston emphasizes the lives of African Americans in the Southern black dialect to show localism in its context. *Their Eyes Were Watching God* is considered a fundamental text due to Hurston's selection of her authorial voice and her appreciation of the vernacular dialect used in the Southern black community. Gray (2004) also agrees that Hurston's use of dialect "shows how a small group of people ground themselves" (515). Awkward (1990) argues that Hurston's narrative strategy "gives a voice to the voiceless" community (20). White Americans have criticized African Americans because of their "inability to master standard English" (Lester, 1999, s. 21), and Hurston's use of the "negro" dialect confirms their ability to establish their own speech without having to use standard English. She proves the Southern black dialect is as expressive as the white American dialect. Hurston argues that black language can convey diverse emotions and ideas. By doing so, she asserts that black people are their society's best representatives. Another theme that constructs the most significant background for the novel is race itself. Being an African American has been a problem throughout history, and Hurston reveals the concept of race with diverse experiences, especially in the eyes of African American women. In terms of this aspect, it is an excellent embodiment of real-life issues. The novel has many racial expressions, but the most obvious example is Mrs. Turner, who symbolizes racism for African Americans. The following statement expresses the inferiority of black people from a racist point of view:

Mrs. Turner, like all other believers had built an altar to the unattainable - Caucasian characteristics for all. Her god would smite her, would hurl her from pinnacles and lose her in deserts, but she would not forsake his altars. Behind her crude words was a belief that somehow, she and others through worship could attain her paradise - a heaven of staighthaired, thin-lipped, high-nose boned white seraphs. The physical impossibilities in no way injured faith. That was the mystery and the mysteries are the chores of gods. Beyond her faith was a fanaticism to defend the altars of her gods. It was distressing to emerge from her inner temple and find these black desecrators howling with laughter before the door. Oh, for an army, terrible with banners and swords! (Hurston, 1937, s. 139).

This is the cruelest aspect of Mrs. Turner's fanatical dream. She thinks she can attain whiteness by good deeds as if whiteness is salvation. Because of being a Caucasian, Mrs. Turner resents the black African American. It is the most obvious reflection of racism, even among African Americans. Morrison (1989) once notes: "Certain absences are so stressed, so ornate, so planned, they call attention to themselves; arrest us with intentionality and purpose" (11). Even the black folks are seen as racists in the eyes of Janie because of living hardships, and it shows the blacks in her eyes are even hostile, especially when she is facing a murder accusation. The first thing she does after the trial is to visit and thank those kind whites. "The white women cried and stood around her like a protecting wall, and the Negroes, with heads hung down, shuffled out and away" (Hurston, 1937, s. 280). This scene symbolizes Janie's isolation from the black community because of her clinging white identification, like a wall preventing her from embracing her identity. Janie's vague black identification suggests that racism is so horrible and destructive that it makes Janie a marginal stuck between two identities. Without Wright's protesting strategy, Hurston successfully created a work of racial politics.

Alice Walker is a significant literary figure known as a writer exploring black African American life and culture with the celebration of blackness. At that point, Walker examined Zora Neale Hurston's life in her scholarly works, such as her article "In Search of Zora Neale Hurston." This article symbolizes African American women and their self-independency from the restrictions of white patriarchal society. Walker's

central thesis reflects Hurston's impact in describing black individuals as "undiminished human beings" (Walker, 1983) in Walker's own literary works. Both Alice Walker and Zora Neale Hurston shared a strong belief in black feminism, and so Walker felt closer to Hurston and analyzed her works. It is a political and feminist revelation that gender is always a critical issue. Thus, Walker supports the idea of intersectionality with the issues, especially gender and race. Walker also contributed the greatest expressions to the field of black feminism. The legacy of Hurston has a highly influential impact on African American literature. Alice Walker's artistic appreciation shows Hurston's ability to shape the cultural heritage of African Americans. The feminist evolution of African Americans is manifested with Zora Neale Hurston and Alice Walker together, and both are the projection of black women's struggles in history, which is full of injustices and inequalities.

Conclusion

Zora Neale Hurston is one of the most significant African American writers, especially in feminism. Although she is mainly criticized by some black writers such as Richard Wright or Ralph Ellison, Hurston masterfully represents racial and gender issues. Because of being both black and a woman, she reveals the hardships and experiences of African American women's identities with her novels and stories. *Their Eyes Were Watching God* embodies black women's spiritual salvation by giving them an identity. In the novel, Janie explores herself with three different male characters. All of them are socially constructed handicaps in front of her development.

Her fellow black male writers harshly criticized her novel *Their Eyes Were Watching God*. Richard Wright, the author of *Native Son* (1940), provided the most critical commentary on Hurston's novel. He stated it lacked a theme, message, or significant thought. Gates (2000) comments on the antithetical difference between Hurston and Wright by arguing that "no two authors in the tradition are more dissimilar than Hurston and Wright" (75). Wright wrote more aggressive and angry novels than Hurston. Even though the novel does not provide a direct furious protestation against racism, it portrays its impact on black society as effectively as any other black contemporary literary work that focuses on racial violence imposed on African Americans.

Hurston acknowledges in her autobiography, *Dust Tracks on a Road*, that the circumstances of time and place have impacted her life and work. Hurston remained secretive about the time, telling readers she did "get born." However, Hurston was never secretive about the place and the significance of growing up in Eatonville, Florida. More importantly, the work combines two central themes from Hurston's life: her search for independence and fulfillment and her love for Black folk culture. Moreover, Alice Walker is a significant figure who reflects the unknown sides of Hurston's life with her article. The most common feature among these writers is the black feminism. Alice Walker discusses how Zora Neale Hurston's ability to portray black people as "undiminished human beings" shaped her as a writer. This is evident in *The Color Purple*, which, like Hurston's novel *Their Eyes Were Watching God*, blends the lyrical speech of the South with other kinds of prose.

A few years after Zora's death, Walker read *Their Eyes Were Watching God*, which sets her on the path of researching Zora Neale Hurston's life and work. Walker admired how Hurston embraced Black culture through her literature. The two authors share in their writing style that *Their Eyes Were Watching God* (and other works) and *The Color Purple* (1982) use the Black southern vernacular in their characters' dialogue. In her essay "In Search of Zora Neale Hurston," Alice Walker explores Hurston's hometown of Eatonville, Florida, and apprehends that the place immensely influences her

works. There are some statements from other American writers such as Langston Hughes, Robert Hemensway, the writer of Zora Hurston and the Eatonville Anthropology, Arna Bontemps, etc. While using these writers' expressions about Hurston, Alice Walker creates richness in her article. Langston Hughes' quotation about Hurston is stated in the article as follows:

But Miss Hurston was also clever – a student who didn't let college give her a broad “a” and had great scorn for all pretensions, academic or otherwise. That is why she was such a fine folklore collector, and she could go among the people and never act as if she had been to school at all. Almost nobody else could stop the average Harlemit on Lenox Avenue and measure his head with a strange-looking, anthropological device and not get bawled out for the attempt, except Zora, who used to stop anyone whose head looked interesting and measure it. (Hughes, 1942, ss. 22-23)

Langston Hughes praises Hurston's intelligence and resourcefulness as a folklorist and anthropologist, noting her ability to connect with people without acting superior. He also highlights her ability to capture the culture of the African American community in her writings, mainly through her use of black vernacular language. Hughes also notes that Hurston's work has had a lasting impact on the community, as evidenced by the annual arts and humanities events in her honor. Overall, Hurston is recognized as one of the most significant African American writers of her time, and her contributions to African American literature are celebrated for their cultural richness. The masterful pen of Hurston exemplifies racial pride in African American culture, and she is seen as a significant figure in black feminism.

REFERENCES

- Awkward, M. (1990). Negotiating the Self: The Role of the Protagonist in Zora Neale Hurston's *Their Eyes Were Watching God*. *Journal of Narrative Technique*, 20(1), 72-85.
- Bookchin, M. (1998). *Post-scarcity anarchism*. AK Press.
- Crenshaw, K. (1989). *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. *The University of Chicago Legal Forum*, 140, 139-167.
- Gates, H. L. Jr. (2000). *The Signifying Monkey: A Theory of African-American Literary Criticism*. Oxford University Press.
- Gray, R. (2004). Resistance to Change: Hurston and the Grammar of Cultural Continuity. *Journal of Modern Literature*, 27(3/4), 511-522.
- Hughes, L. (1942). Zora Neale Hurston: A Negro Genius. *The New Masses*, 67(4), 22-23.
- Hurston, Z. N. (1984). *Dust Tracks on a Road: An Autobiography*. University of Illinois Press.
- Hurston, Z. N. (1937). *Their Eyes Were Watching God*. University of Illinois Press.
- Lester, N. (1999). Black Issues in Language Arts Education: The Reality of African American Students. *Journal of Negro Education*, 68(1), 19-29.
- McKay, N. (2014). *The Norton Anthology of African American Literature*. W.W. Norton & Company. Vol. 3, 1-17.
- Morrison, T. (1989). *Beloved*. Vintage.
- Raboteau, A. J. (1999). Canons and Contexts. In *The Norton Anthology of African American Literature*. W.W. Norton & Company. H. L. Gates Jr. (eds). pp. xxxvii-xxxviii.
- The Combahee River Collective. (2014). In *Critical Race Theory: The Key Writings That Formed the Movement*. The New Press. K. Crenshaw, N. Gotanda, G. Peller, and K. Thomas (Eds). 271-280.
- Walker, A. (1975). In Search of Zora Neale Hurston. *Ms. Magazine*, 4(4), 74-79.
- Walker, A. (1983). *In search of our mothers' gardens: womanist prose*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.

Hakem Değerlendirmesi: Dış, bağımsız.

Yazar Katkıları:

Birinci yazar: %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions:

First Author: %100

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

FUAT ARPA ŞİİRLERİNİN TEMATİK İNCELENMESİ

Thematic Examination of Fuat Arpa Poems

İbrahim YILDIRIM*

ÖZET

Tema, Türk edebiyatının Batı'dan ödünçlediği kavramlardandır. Sınırları halen tam olarak çizilememiş bu kavram, zaman zaman konuyla da karıştırılır. Bu da kavramın yeni oluşu ve sınırlarının belirlenmemiş olmasından kaynaklıdır. Aynı zamanda bir eserde birden fazla temaya da yer verildiğinden tema kavramını belirlemek bazen zorlayıcı olabilmektedir. Tema kavramı şiirlere bireysel veya toplumsal olarak da yansır. Bu özellik Fuat Arpa şiirlerinde de göze çarpar. Fuat Arpa'nın şiirleri her ne kadar yerel bir atmosferden beslenmişse de şairin hem bireysel yönünü hem de toplumsal duyarlılığını yansıtan temalar oldukça fazladır. Fuat Arpa, bu temaları kullanırken yerelliğin dar alanına sıkışıp kalmamıştır ve farklı coğrafyaların çılgılığı, umudu olmaya çalışmıştır. Bazı şiirlerinde Anadolu, bazı şiirlerinde Orta Asya, bazı şiirlerinde Balkanlar ve bazı şiirlerinde de Batı duyarlılığı olmayı başarmıştır. Fuat Arpa, her ne kadar sanat dünyasının yoğun faaliyetlerinin olduğu İstanbul gibi bir kentte yaşamamışsa da şiirle bağını hiç koparmamıştır. Fuat Arpa, taşrada eser veren şairlerden olsa da sanat dünyasındaki gelişmeleri yakından takip ederek kendi şiirini hep güncel tutmayı başarmıştır. Doğup büyüdüğü kent olan Van'ın kültürel dokusu şairin şiirlerinin şekillenmesinde elbette etkili olur. Şair her ne kadar yerel bir atmosferden beslenmişse de işlediği temalarla evrenselliği de yakalar. Aynı zamanda bireysel algılarına toplumsal bir yön de kazandırmayı başarır. Biz de bu çalışmamızda Fuat Arpa'nın şiir kitaplarını toplumsal ve bireysel temalar açısından inceleyip tema kavramının şiirde kullanımını örneklemeyi amaçlamaktayız. Bu çalışmamızda bizde yeni olan ve zamanla daha olgun örnekleri verilen tema kavramını örneklerle ele alıp bu alandaki çalışmalara katkı sunmayı düşünmekteyiz. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanıldı. Öncelikle veriler toplanıp ayıklamalar yapılarak değerlendirme aşamasına geçildi, sonrasında bu veriler sentezlenerek çalışmamız oluşturuldu.

Anahtar Kelimeler: Tema, Fuat Arpa, Taşra, Şiir.

ABSTRACT

Theme is one of the concepts that Turkish literature borrows from the West. This concept, whose boundaries have not yet been fully drawn, is sometimes confused with the subject. This is because the concept is new and its boundaries have not been determined. At the same time, since more than one theme is included in a work, determining the concept of theme can sometimes be challenging. The concept of theme is also reflected in poems individually or socially. This feature also stands out in Fuat Arpa's poems. Although Fuat Arpa's poems are nourished by a local atmosphere, there are many themes that reflect both the individual aspect and social sensitivity of the poet. While using these themes, Fuat Arpa was not stuck in the narrow area of locality and tried to be the scream and hope of different geographies. He has managed to include Anatolia in some of his poems, Central Asia in some of his poems, the Balkans in some of his poems, and Western sensitivity in some of his poems. Even though Fuat Arpa did not live in a city like Istanbul, where the art world has intense activities, he never lost his connection with poetry. Even though Fuat Arpa is one of the poets who work in the provinces, he has always managed to keep his poetry up to date by closely following the developments in the art world. The cultural texture of Van, the city where he was born and raised, is of course effective in shaping the poet's poems. Even though the poet is nourished by a local atmosphere, he also captures universality with the themes he deals with. At the same time, it manages to bring a social aspect to individual perceptions. In this study, we aim to examine Fuat Arpa's poetry books in terms of social and individual themes and to exemplify the use of the concept of theme in poetry. In this study, we intend to discuss the concept of theme, which is new to us and whose more mature examples have been given over time, with examples and contribute to studies in this field. Document review method, one of the qualitative research methods, was used as the method in the study. First, the evaluation phase was started by collecting and sorting the data, and then our study was created by synthesizing these data.

Keywords: Theme, Fuat Arpa, Country, Poetry.

* Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, babil1979@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4768-3366

Geliş/Received: 19/10/2023

Kabul/Accepted: 23/11/2023

Giriş

Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı yönünü kadim şiir geleneği olan divan edebiyatından Batı edebiyatına çevirince Batı'dan yeni kavramlar ödünclemeye başlar. Elbette bu kavramlar ilkin yeni olmalarından dolayı acemiliklerle kullanılmışsa da zamanla daha yetkin örnekleri verilmeye başlanır. Bu kavramlardan olan tema, Türk edebiyatının 19. yy.da Batı'dan ödünçlediği kavramlardandır. Dolayısıyla ilk kullanımlarında farklı kavramlarla karıştırılması da normaldir. Biz de bu çalışmamızda tema kavramına değinerek şiire yansımalarını değerlendirmeyi uygun bulduk. Öncelikle tema kavramın karşılıklarına bakarak bu kavramın genel bir çerçevesini belirlemeye çalışacağız. Türk Dil Kurumu Güncel Sözlükte bu kavram “ Öğretici veya edebî bir eserde işlenen konu, düşünce, görüş, tem, ana konu” olarak ifade edilir. Bu tanımda tema her ne kadar işlenen konu olarak verilmişse de bu kavramı konun karşılığı olarak kullanmak uygun değildir. Selçuk Çıkla, “... İlk önce temanın var olduğu, yani ilk önce temanın şairin zihninde veya kalbinde, hayalinde veya hatırasında şiirleştiği, sonra da kâğıda döküldüğü; şiirin temasının alanına giren varlık, mefhum, duygu veya düşüncenin de daha sonradan konu olarak nitelendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.” (Çıkla, 2012, s. 74) diyerek tema ve konunun farklılığına değinir. Turan Karataş da sağlıklı bir bakış açısıyla tema ve konuya bakan kişilerin bu iki kavramın farklı şeyi ifade ettiğini söyleyeceklerini belirtir (Karataş, 2004, s. 467). J.A. Cuddon “Bir çalışmanın teması onun konusu değil; eserde dolaylı veya dolaysız olarak ifade edilen merkezî fikirdir.” (Cuddon, 1999, s. 913) derken Batılı kaynaklarda da bu iki kavramın farklılığına değinir.

Tema kavramı şairin hayal, duygu ve düşünce dünyasının yansımasıdır. Dolayısıyla şairin kullandığı temaları belirlemek için şairin eserini yaratmadan önce ve yaratırken içinde bulunduğu duygu, düşünce ve hayal dünyasını iyi bilmek gerekir. Bu da çok mümkün görünmemektedir. Bundan dolayı tema belirlenirken şairin kullandığı anahtar kelimeler, bu kelimelerin kullanıldığı cümleler ve bu cümlelerin şiir içindeki kullanımı önemli bir nokta oluşturur. Tema kavramı şiirin diğer unsurlarından bağımsız değerlendirmek çok mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla tema kavramı olduğu bağlam ve yapı içerisinde değerlendirilirse daha anlamlı olur. Turgut Özakman “Satranç oyununda amaç şahı almaktır (tema). Her hamle o amaca ulaşmak içindir. Dramayı oluşturan bütün öğeler de tema doğrultusunda kullanılır.” (Özakman, 1998, s. 61) derken eserdeki diğer parçaların temaya olan hizmetlerini ifade eder. Şerif Aktaş, tema kavramının tek başına çözümlenemeyeceğini, çözümlenmesinde eserdeki zaman, kişi, mekân, olay örgüsü gibi kavramların son derece önemli olduğunu belirtir (Aktaş, 2013, s.69). Bu konuda Şerif Aktaş ayrıca düşüncelerini şu şekilde dile getirir:

Şiirde yapı ve temayı birbirinden ayırmak bir göstergede, gösteren ile gösterileni ayırmaya kalkmaktan farksızdır. Şiir metninde ele alınan tema o yapıyla birlikte vardır. Onları birbirinden ayırmak cidden kelimenin yazılışı ve sesiyle anlamı ayırmaktır. Bu da mümkün değildir... Yapıyı meydana getiren birimlerin keşiştiği, birleştiği anlam değerinin en kısa ve yalın ifadesi temadır, bu da soyuttur. Bu soyut anlamı, metindeki birimlerin merkezindedir, onlarla vardır, onların varlığında somutluk kazanır. Öyleyse yapıyı meydana getiren ses ve anlam kaynaşmasından oluşan birimlerin tümünün birleştiği anlam değerini belirlemek temayı bulmaktır (Aktaş, 2015, s. 34).

Tema kavramı incelenirken bir eserde sadece bir tema etrafında teşekkül etmediği de unutulmamalıdır. Bir eserde birden fazla tema yer alabilir. Çünkü sanatçı eserini oluştururken hem yaşadıkları hem o anki ruhsal durumu eserini etkiler. Nurullah Çetin, “Tema esas olarak yazarın dünya görüşü ve inancına göre biçimlenir. Sonrasında yazarın şahsiyeti, yaratılışı, eğitim ve kültür düzeyi, sosyo-ekonomik konumu gibi unsurlar temanın oluşumunda etkili olur. Her romanın bir veya birden fazla teması vardır.” (Çetin, 2013, ss. 121-122) diyecektir.

Çalışmamızda tema kavramının örneklerine geçmeden önce Fuat Arpa'nın hayatı ve edebî kişiliğine değinmenin faydalı olacağını düşünmekteyiz. Van'da doğan

sanatçı tüm eğitim öğretim hayatını Van’da tamamlar. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türkoloji Bölümünü bitirdikten sonra Kahramanmaraş’ta edebiyat öğretmenliğine başlar. Daha sonra Van’da edebiyat öğretmenliği yapmaya devam eder. Yüksek lisans çalışmasını Saf Şiir Anlayışı çalışmasıyla tamamlar. Şu an MEB’de Ar-Ge biriminde çalışan Fuat Arpa Yüzüncü Yıl Üniversitesi’nde doktora yapmaktadır.

Fuat Arpa yazı hayatına lise yıllarında başlar. İlk şiir ve yazılarını mahalli gazetelerde yayımlar. Hazan, Seyir, Yağmur, Değirmen, Mavi Yeşil dergilerinde yazar. Arkadaşlarıyla birlikte Van Sanatçılar Derneğini kurar. Dünya Şairler Birliği, Van Şair ve Yazarlar Birliği üyesi olup çeşitli sivil toplum kuruluşlarında görev alır. Ümitlerin Adı, Sözüün Yazgısı, Yalnızlık Serenadı (şiir), Etüt-1, Saf Şiir Anlayışı (araştırma) yayımlanmış çalışmalarıdır.

1. Fuat Arpa Şiirlerinin Tematik İncelenmesi

1.1. Duyarlılık

Duyarlılık insanın bilinçli olma durumuyla ilgili bir temadır. Bilinçli bir birey hem kendine hem çevresine yönelik algılarında daha hassastır. Duyarlılık bir nevi hassas olma durumudur. Dolayısıyla duyarlılık teması hem bireysel hem toplumsal bir tema olarak ele alınabilir. İnsan tek başına bireysel, yaşadığı toplumla birlikte sosyal bir varlıktır. Duyarlılık teması da hem insanın kendi bireysel yönünden hem de tanıklık ettiği toplumsal olaylardan etkilenir. Fuat Arpa, kendi bireyselliğinden ziyade toplumcu duyarlılığını ön plana çıkarıp bütün bir insanlığa yönelir. Fuat Arpa, yaşadığı coğrafyanın sınırları içine hapsolmayarak bütün bir insanlığı görebilmiş bir sanatçıdır. “Ne yazılırsa yazılsın, insana çıkıyor” (Arpa, 2023, s. 13) sözü de bu düşüncenin bir yansımasıdır. İnsana ait her acı şairin duyarlılığını tetikler. Dolayısıyla ele aldığı temada bu durum çok belirgin hâlde ön plandadır. Fuat Arpa şiirlerinde kendine fazlaca yer bulan bu tema evrensel anlamda ve Türk-İslam coğrafyasında yaşanan acılara karşı şairin isyanı olarak kendine yer bulacaktır. Şairin şiirlerine bakıldığında insanın bireyselliğinden toplumsallığa değin herkesin acılarına karşı duyarlılığı fark edilir. “ Hangi Acı, Çocuklar, Anne Çabuk Ölelim” şiirlerinde küçük bir çocuğun bakış açısından yaşanan acılara karşı bir duyarlılık vardır. Çocuklar şiirinde Fuat Arpa, çocuklar üzerinden toplumsal eşitsizliği bir çocuk duyarlılığıyla aktarır. Çocukları seçmesi çocukların masumiyetinden kaynaklıdır. Henüz kirlenmemiş olan çocuklar olaylara daha tarafsız bakabildikleri için daha nesnel ve etkili bir yol olur şiirleri için. Batı’daki bir kentte çocuklar papatya satarken Doğu’ya doğru geldiğinde ise toz, duman ve sonunda hayat satmaya kadar acı bir tabloyla okuyucuya aktarılır. Yine şiirde yer alan sahil ve ceset kavramları göçmenlerin yaşadıkları trajediye dikkat çekmesi bakımından son derece anlamlı olacaktır. Şairin mısralarında çocukları sarı bir renge benzetmesi de öylesine bir seçim değildir. Çünkü sarı renk psikolojide geçiciliği vurgular. Burada sarı renk, şairin çocukluklarını yaşamadan acılar içinde hemen büyüyen bu çocukların durumuna yaptığı bir atıftır. Acılarla olgunlaşan çocuklar şiirlerinde belirgindir. Bu şiirlerinde dünyanın masumiyetinin sembolü olan çocukların yaşadıklarına tanıklık eden şairin duyarlılığı ön plandadır.

Tebriz’de sakız satar çocuklar

Sanat sokağında, Van’da sigara

Zaho’da çorap satar çocuk

Aksaray’da çakmak

Milano’da papatya

Halep’te toz

Kabil’de duman

Gazze’de hayat

Bağdat’ta hayal satar

sarı bir renktir çocukluk
kentlerin bulvarlarında
caddelerde
üşüyen bir kırmızı ışıktır
sarıya ve yeşile çok geç dönüşen
bulanık hayali, göçmen genç kızın
donmuş bir cesettir
taş kalpli sahillerin
ve sınırların sıfır noktasında
bir enkaz yığnında
(...)
ölmüştür hayat çoktan
İnsan yoktur
çocukluk yoktur
çocuk yoktur
Aksaray’da mendil satar çocuklar
Kızılay’da çiçek
Kahire’de umut
Londra’da gelecek
Afrika’da açlık
ve dağlarda
geleceğini satar çocuklar (Çocuklar, 2023, ss. 52-54)

Fuat Arpa’nın toplumcu kimliği daha belirgin olduğundan toplumsal duyarlılığı daha ön plandadır. Özellikle Türk-İslam coğrafyasında yaşanan zulümler ve bu zulümlere karşı bütün dünyanın sessiz bekleyişi- özellikle Türk-İslam topluluklarının sessiz bekleyişi- şairin bu acılara daha fazla duyarlı olmasına neden olur. Bir nevi şiirleriyle toplumun bu coğrafyada yaşanan acılara tanık olmasına vesile olmayı düşünür. “Ah Kerbela” şiirinde şair, geçmişte yaşanmış bir olaydan hareketle günümüz Türk-İslam dünyasına sesini duyurmaya çalışır. Şiirde geçen lale kelimesinin renk olarak kan kırmızı seçilmesi de son derece anlamlıdır. Halk hikâyelerinden olan Ferhat ile Şirin hikâyesinde sevgililerin kavuşamadıkları zaman diliminde döktükleri gözyaşından tecelli eden çiçekler kırmızı renkli lalelerdir. Dolayısıyla Fuat Arpa da İslam coğrafyasındaki bu ayrılığı hatırlatırcasına kırmızı lale motifini kullanmayı tercih edecektir. Yüreğini harman yerine benzeten şairin bu sözü İslam coğrafyasının içinde bulunduğu karışık durumuna bir atıftır.

(...)
Yüreğim harman yeri bırakın
Dolaşsın başlayıp kar-ı beladan
mazlum coğrafyaları
ve her birinden bir demet lale
ama kan kırmızısı olanları
Şu kıyam ocağı Ortadoğu’dan
Şu ateşi aşkın kadim coğrafyamdan

Şu dünün yurdu Balkan'dan
Kardeşleriyle buluşsun bırakın
Aynı yürekler vurulur
ayrı cephelerde
Bırakın vurulan her zincir darbesi
her ağıt her ağlayış
(...) (Ah Kerbela, 2018, ss. 31-32)

1.2. Tasavvuf

Kadim şiir geleneğimiz olan divan edebiyatında ve halk kültürü içinde boy veren tekke edebiyatında tasavvuf oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Tasavvuf kelimesinin suf kelimesinden geldiğine dair güçlü görüşler mevcuttur. Tasavvuf ehli kişilerin giydiği yünden hırkalardan dolayı kendilerine sufi denmesi de bunu düşündürmektedir. Sufilerin dünyevi arzulardan sıyrılıp Allah'a yönelmeleri onları Anadolu coğrafyasında önemli kılar. Anadolu coğrafyasında uzun süre etkisini sürdüren tasavvuf kavramı elbette şairlerin şiirlerinde kendine geniş bir yer bulacaktır. Şairlerin birçoğu bu temayı eserlerinde kullanarak klasik bir hâle getirir. Fuat Arpa şiirlerinde kendine yer bulan tasavvuf teması daha çok geleneksel anlamıyla karşımıza çıkar. Geleneksel anlamıyla tasavvufun ön plana çıkardığı hoşgörü, insan sevgisi, nefsi terbiye gibi durumlar Fuat Arpa şiirlerinde kendine yer bulacaktır. Tasavvufa meyleden her müridin kendine yol gösteren bir mürşidinin olması gibi Fuat Arpa da tasavvuf temasını ele alırken tasavvuf büyüklerini ihmal etmeyip bu şairlerden yararlanır. Fuat Arpa "Güzel şiirler ancak esinlerin kaynaklık ettiği bir çalışmayla elde edilebilir" (Arpa, 2023, s. 16) diyerek geçmişle olan bu bağına işaret etmektedir. Divan ve halk edebiyatı şairlerindeki tasavvuf düşüncesine oldukça yakın duran şair, bu temayı "Garibane" şiirinde ön plana çıkarır. Bu şiirinde Yunus Emre'nin sade dilini hatırlatan bir üslup seçmesi de şairin tasavvufufla olan bağlantısından gelmektedir. Tasavvuf temasını ele alırken mürşit olarak seçtiği Yunus Emre ve Mevlâna gibi mutasavvıfları taklit etmeye gayret gösterir. Âlemin fani olması, tabiattaki bütün canlıları aynı görmesi, gururlu olmaması tasavvufi etkilerdir.

Gel âlemi fani bilip
Dolaşalım garibane
Gurur kibir kalpten atıp
Söyleşelim garibane

Azad olup kurtla kuşla
Gah bir rüzgâr gah bulutla
Sinemizde aşk umutla
Uçuşalım garibane

Yunus olup Abdal olup
Bağrımızda sevda dolup
Muhabbetle yüzü solup
Dertleşelim garibane
(...) (Garibane, 2018, s. 135)

Tasavvuf ehli şairlerden olan Yunus Emre'ye sevgisini "Sencileyin" adlı şiirinde de görebiliriz. Bu şiir Yunus Emre'nin "Şöyle Garip Bencileyin" şiirine bir nazire gibi durur. Bu şiirde Yunus Emre gibi bir mutasavvıfın ve onun hayat anlayışının düstur alınması da şairin tasavvufa ne kadar yakın olduğunu gösteren bir işarettir. Yunus Emre'nin "Bir kez gönül yıktın ise / Bu kıldığın namaz değil" mısralarındaki hassasiyet Fuat Arpa şiirlerine de sirayet eder. Çünkü tasavvufta gönül Allah'ın evidir ve gönül kırmak bu evi yıkmak demektir. Şiir incelendiği zaman tasavvufun çok önemseydiği zorlukları göze almak, gönül yıkmamak, hâl dilini kullanmak gibi kavramlar göze çarpar.

Aşkın harında yanmaktır

Sencileyin bir kul olmak

Dost yoluna adanmaktır

Sencileyin bir kul olmak

(...)

Dost gönlünü yıkmayarak

Hal dilinden çıkmayarak

Dert nedendir sormayarak

Sencileyin bir kul olmak

(...)

Söylemezse ölen kişi

Miskinlere haldaş işi

Yedi yüz yıl şimdi yaşı

Sencileyin bir kul olmak (Sencileyin, 2023, ss. 88-90)

Fuat Arpa, "Ne" şiirinde tasavvuf kavramının sufide yarattığı durumlardan bahseder. Tasavvuf inancında yer alan vecd hâli bu şiirde yoğun olarak göze çarpar. İnsanın bütün uzuvlarıyla ibadete yönelmesi ve kendini Rabbi huzurunda kaybetmesi şiirde ön plana çıkar. Anlatılan ibadet sahnesinden de anlaşılacağı üzere insanın ruhen de yaratıcıyı zikretmesi söz konusudur.

İbadet eden ne?

Bir baksana bedenine

Ondan içeri mi ibadet

Kalbinde

Yoksa bir terennüm

Bir alışkanlık mı sadece

Kitabın sözleri

Dilinde?

Secde eden ne?

Baksana gözlerine

Var mı yüreğinde

Secdenin eseri yoksa

Yere kapanan

Bir beden mi sadece? (Ne, 2018, s. 105)

“Kırk Demi” şiirinde geçen kırklar, yediler, üçler gibi kelimeler yine şairin tasavvuf temasıyla olan ilintisine işarettir. Bu sayılar tasavvufta son derece önemlidir. Tasavvufun dört kapı kırk makamdan oluşması ayrıca kırk kelimesine özel bir anlam yükler.

Kırk deminde
Bir yanımda kırklar, yediler, üçler
Sağımda kırk eren
Hadis derleniyor kırka tamamlanmış
Benim kırk saatim nerede geçecek
(...) (Kırk Demi, 2023, s. 27)

1.3. Yalnızlık

Yalnızlık, tanımı yapılması son derece güç bir kavramdır. Çünkü yalnızlık kavramını irdeleyen her bakış farklı bir açıyı gösterir. Otto Rank, yalnızlığımızı “Doğduğumuz günden başlayarak, bizi rahatsız eden” (Rank, 2001, ss. 57-58) diye tanımlayarak, yalnızlığı insanın ilk anından başlatıp hayat boyu karşılaşacağı bir durum olarak yansıtır. Yalnızlığı dini kaynaklar, yaratıcıdan kopma olarak ele alır. Dolayısıyla yaşanan duruma göre anlaşılan bir kavram olduğu ortadadır. Yalnızlık kavramı farklı durumlarla bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Kimi insan yaşadığı topluma yabancılaşınca bu kavramı deneyimlerken kimi insan biyolojik yapısından dolayı bu durumu seçer. Kimi insan bu kavramı olumsuz bulurken kimi insanda ise bilinçli yapılan bir seçime dönüşüp olumlu olacaktır. Fuat Arpa, yalnızlık kavramına daha çok olumlu bir bakışla yönelir. Yalnızlık teması Fuat Arpa şiirlerinde kanıksanmış bir durumdur. Fuat Arpa’nın “Sözün Yazgısı” adlı şiirinde geçen “Damarlarımda kan yerine/Karanlık ve yalnızlık dolaşırken/ Issız ve sessiz” (Arpa,2018, s. 13) mısraları yalnızlığın bedende dolaşan bir kan gibi içselleştirildiği görülür. Fuat Arpa, bir şairin yoldaşının “yalnızlık, sabır ve yoğun ruhsal uğraş” (Arpa, 2023, s. 16) olduğunu dile getirerek yalnızlık temasına olumlu bir bakış açısı kazandırır. Fuzuli’nin aşk açısından şikâyetçi olmama özelliği Fuat Arpa şiirlerinde yalnızlığa bakışta tekrar hayat bulur. Çünkü şair bu duygudan şikâyetçi görünmemektedir. “Bazen” şiirinde geçen “Yalnızlık paylaşılmaz paylaşılan / şey yalnızlık olmaz” (Arpa, 2018, s. 58) mısralarındaki atıf da bu anlayışın bir tezahürüdür. Yine “ Yağmur Öncesi, Gideceksiniz, Yalnızlık Serenadı, Yalnızlık, Arkadaş” şiirlerinde bu tema ön plana çıkar. Yağmur Öncesi şiirinde şair, insanlardan beklenti içinde değildir ve insanların onu anlamamasını ister. İnsan dışındaki canlılara daha yakın duran şair “benliğini bir yağmurla yıkama” veya kendini “tutsak bir kuş”a benzeterek bu durumu yansıtır. Doğaya sığınan şair insanlarla bağ kurmak istememektedir. Yine Arthur Schopenhauer yalnızlığı sevenlerin özgür olabileceğini düşünmesi gibi Fuat Arpa da bu şiirinde yalnızlık temasını “işte özgürüm” diye haykırır. Yalnızlıkla birlikte onu sınırlandırmaya çalışan her şeyden kurtulur.

Bir yağmur yıkasın benliğimi
Eriyince tüm kelimelerim
yalnızlığımda
duyuvermesin insanlar beni
anlamasın kimse
ne çıkar
Anlamasın.
Beni duymasın kimse
Gözü bir değil, vadilerce

Varlığı arayanlar
Beni kimse sormasın
Gözünü toprakla doyuranlar
İşte özgürüm
Duygularımı yazıyorum
Bir tutsak kuşum
Çoktan kırdım artık
kafeslerimi
Hayal değil
Canımdan can alan gerçek
Dostlara doğru gidiş hayal değil
Beni anlamasın
Beni sevmesin onlardan kimse ki
(...) (Yağmur Öncesi, 2018, s. 80)

Fuat Arpa “Yalnızlık Serenadı” şiirinde yalnızlık duygusunu bilinçli olarak seçer. Tuğba Dağıstan şairin kendini Tanrı gibi görerek yalnızlığı bilinçli seçtiğini söyler (Dağıstan, 2010, s. 162). Şair burada bilinçli bir tercih yaparak kendini anlama, kendine yolculuk yapma anlayışıyla yalnızlığa sığınır. Yalnızlığın canlı olarak sunulması aslında hayatımızın her anında karşılaşılabileceğimiz bir duygu olmasına işaretler. Şair bazı insanların korkup kaçtığı yalnızlık temasına daha pozitif bir bakışla yönelmektedir. Şair, yalnızlıkla birlikte yalnızlığı bulup dinginleşmektedir. Yine Fuat Arpa, şiirde karamsar anlamlar taşıyan “ölü nehir, karanlık gece” gibi kelimelerden yalnızlık temasına yönelerek kurtulur.

Yalnızlık, ölü bir nehir değildir
Karanlık bir gecede
Yalnızlık kendimi anladığımdır
Yalnız olmayı anladığımdır
Ve adadığımdır kendimi
Binlerce mısra dünyasında
En yalın olana eriştiğim
Yaşamın dinginliğidir (Yalnızlık Serenadı, 2023, s. 80)

1.4. Hüzün

Hüzün, Arapçadan dilimize geçmiş bir kelime olup Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte “gönül üzümlüğü, melankoli” anlamında kullanılır. Hüzün başka etmenlerin varlığıyla oluşan bir kavram olduğundan bu duygunun oluşması için farklı sebeplere ihtiyaç duyulur. Kimi insan yalnızlıktan hüzünlenirken kimi insan gurbetle bu temayı anlamlandırır. Hilmi Yavuz’un “Hüzün ki en çok yakışandır bize / belki de en çok anladığımız” (Yavuz, 2006, s. 65) mısraları aslında insanın hüzünle ne kadar hemhâl olduğunun ifadesidir. Hilmi Yavuz, hüzün temasının toplumsal bir kodumuz olduğunu söyleyerek şunları da ekler:

Biz, hüzünlü bir toplumuz. Hüznü, hüzünlenmeyi seviyoruz. Yaşamın tadını, hüzün duygusunda buluyoruz belki de! Bir tür mazohizm evet, ama ne yapalım, böyleyiz işte! Hep söylemişimdir: Şarkılarımıza, türkülerimize, şiirlerimize bakın, hep hüzündür dile getirilen. Bir şiirimde ‘hüzün ki en çok yakışandır bize’ diye yazmıştım, adım o günden bu yana ‘hüzün şairi’ne çıktı. Yanlış anlaşılma istemem, benimki sadece saptama... Bizim kültürümüz bir

'hüzün kültürü'dür; hüzün sanki kültürümüzün 'olmazsa olmaz' bir parçasıdır, demek istemişim ben; hüznün Türk insanının, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir deyişle söylersem, 'his tarihi'nde yeri büyüktür. Kısaca, bizim insanımızı anlatabilmek için hüzün temel kavramlardan biri, bana göre... (Yavuz, 2003, s. 131)

Fuat Arpa şiirinde kendine yer bulan bu tema, içinde yaşanan modern zamanlarda aslında çok da anlamlı bir duygu olarak görünmemektedir. Hüznü anlamlı kılan geçmişin hatırlanmasıdır. Geçmiş hatırlanınca bu duygu anlam kazanmaya başlar. "Hüzün Anı " adlı şiirde bu durum ortaya konur. Şair önce bu duyguyu içinde yaşadığı zamanın içinde aramaya başlar ama bu arayış, hüznü bulamamanın verdiği bir hüznü dönüştürür. Adeta günümüz dünyasında şairin aradığı hüzün yok olmuş gibidir. "Çağdaş seküler insan!" mısralarıyla şairin aradığının dünyevi bir hüzün olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Şairin aradığı mistik bir hüznüdür aslında, bunu da dünyevi nesnelere olan gazete, dergi ekranlarda her ne kadar ararsa da bulamaz.

(...)

Sonra küsüyorum dünyaya

Çünkü yollarımız...

Ne kadar ayrı

Yollarımız

Dünyalarımız ne kadar farklı

Çağdaş seküler insan!

Biz ne kadar farklıyız

Okudum, okuyorum

Gazetelerde, dergilerde, ekranlarda

Caddelerde, kahvelerde

Odalarda, salonlarda

Bir seni bulamıyorum

Her şeyin içinde

Bir seni hüznüm

(...)

Şair içinde yaşadığı zamanda bu duyguya ulaşamayacağını anlayınca bu duyguyu geçmişle ilintilemeye çalışır. Şairin burada hüznü yaşadığı durum biraz da çağdaş seküler dünyaya bir tepkidir. Bu dünyayı ne kadar anlamaya çalışsa da bunu başaramayıp geçmişin hatıralarına dalıp hüznü yakalamayı başarır. Şairi hüznü hüzünlendiren İslam coğrafyasında yaşanan sıkıntılardır. Şiirde seçilen ilk mekânlardan olan Taif bilinçli bir tercihtir. Peygamber, tebliğ için gittiği Taif dönüşü, yüreğini bir hüzün kaplar ve Allah'a yalvararak bu hüznü dile getirir. Fuat Arpa da hüzün temasına bu olayla atıfta bulunur.

(...)

Hüzün nerede başlamaz ki

Ya bir Taif dönüşü

Ya kızgın yüreğinde Bilal'in

Ya hücrelerinde Ammar'ın

Ebubekr'in sinesinde

Hüzün nerede başlamaz ki

Ya çatlamış dudağında ehl-i beytin
Ya Kerbela'da
Ya Ortadoğu'da ya kalbimin en ateşli coğrafyasında
(...) (Hüzün Anı, 2018, ss. 75-76)

Şair "U Sendromu" adlı şiirinde hayallerinin, yapabileceklerinin yarım kalma endişesiyle bir hüznün taşımaktadır. Tıpkı Cahit Sıtkı'nın yaşam sevgisiyle dopdoluyken hayatın geçiciliği fikrinden dolayı yaşadığı hüznü hatırlatan bir yanı vardır Fuat Arpa şiirinin. Şair yaşama sevgisiyle dopdoluyken öte yandan bunların olamama korkusuyla hüznü bir hâle bürünür.

Bir şafağa dipdiri uyanamamak var
Yaşayamamak bir grup vaktini
Görememek çocukların bayram sevincini
Arzulara ulaşamamak var
Bir doğum gününü yaşayamamak
Aşık olamamak var
Sevememek insanları
Çiçekleri koklayamamak
Duygulanıp
Ağlayamamak
var
(...) (U Sendromu, 2018, s. 106)

"Geçen Yılların" şiirinde hüznün teması zamanla bağlantılıdır. Şair yaşarken farkına varmadığı durumlardan dolayı bir hüznün taşımaktadır. Ömrünün son demlerinde yaşadıklarını değerlendiren bir gözün hüznü vardır. Şair burada kendini rotası belli olmayan bir gemiye benzeterek savrulmayı tercih edecektir.

Limanı belirsiz meçhul gemidir
Yolcusu yorgun, geçen yılların
Hatırası ömrün hazin demidir
Farkına varmadan geçen yılların (Geçen Yılların, 2023, s. 91)

Şair kendini kırık bir saz olarak görürken çıkardığı melodi de titreşen bir sestir. Bu durum şairin tükenmişlik durumunun bir izahıdır. Çünkü dörtlükte içinde yaşadığı mevsimlerin bile başka türlü olması şairi hüznülendirir ve şair geçen yılları resmetmeye çalışır. Bu durum da şairin geçen zamanın onu daha da kötüleştirdiği sonucuna götürür okuyucuyu çünkü resmetmek aynı zamanda o anı dondurmaktır. Şair bir nevi artık hayatın akışını da istememektedir. Şair içinde yaşadığı zamana ya yetişememektedir ya da ayak uyduramamaktadır. Bu durum onda hüznün yaratmaktadır.

Artık başka türlü baharın, yazın
Belki bir esenlik sade niyazın
Titreyen melodisi, kırık sazın
Resmeder halini geçen yılların (Geçen Yılların, 2023, s. 91)

Fuat Arpa "Kar Yağardı Gözlerine" adlı şiirinde hüznün temasını doğadaki olaylar ve canlılarla ilintileyip aktarır. Karın yağışını kara bir renk şeklinde yansıtmaya veya

hüznün gözbebeklerine yaklaşip orada yuva yapacak kadar yakınlaşması da şairin bu duyguyla nasıl bütünleşik olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

ıslak bir mevsimdi çocukluğun
hasret yağmur gibi
gurbet sancı gibi
çökerdi can evine
gelip yuva yapardı
hüzünler gözbebeklerine
sen şaşırırmazdın
kader de edemezdin ama
kar yağardı kara renklerde
senin gözlerin karaydı
yüreğin yara
gelip bulurdu seni
bir değil dört mevsim boyunca
kar yağardı gözlerine
(...) (Kar Yağardı Gözlerine, 2023, s. 37)

1.5. Özlem

Özlem teması geçmişle ilintili bir kavramdır. İçinde yaşanan zaman ve şartlar mutlu olmaya yetmeyince bu kavram devreye girerek bir nevi savunma mekanizması gibi insanı o on için rahatlatan bir görev üstlenir. Yakup Göçemen “geçmişe özlem, gerçeklerden kaçmanın duygusal düzlemde dışa yansımından başka bir şey değildir.” (Göçemen, 2020, s. 192) şeklinde tarif ederken hem geçmişle bağına hem de aslında bir nevi kaçış olduğunu söyler. Fuat Arpa şiirleri incelendiğinde şairin içinde bulunduğu zaman diliminden memnun olmadığı aşikârdır. Özlem teması Fuat Arpa şiirlerinde daha çok geçmişe dair yaşanan güzel günlerle anlam kazanır. İçinde yaşanan zamandan memnun olmayan şair, daha çok geçmişin güzelliklerini yâd ederek huzur bulur. “Fırat’ın Türküsü” şiirinde özlem teması bu şekilde kullanılır. Özlem temasının ortaya çıkmasında aslında yaşanan andan memnuniyetsizlik vardır. Şair, kendini “kadim bir kültürün mirasçısı” olarak görüp bu durumu aktarır.

Dinleyin Fırat’ın Dicle’ye türküsünü
Nicedir anlattığı hazin öyküsünü
Hani benim şad ile akan günlerim?
Dağlar, taşlar, kırlar ile mesut dünlerim
Bin yıllık bir maziye evet ben şahidim
Kadim bir kültürün mirasına aidim
(...) (Fırat’ın Türküsü, 2018, s. 40)

Yine şair bu şiirinde özlem temasını işlerken aslında yeni nesle bir öğüt de verir. Bu yönüyle şiir geleneğimizde yeri olan sonraki nesle öğüt verme anlayışı da sürdürülür. Geçmişin şanlı yanını hatırlatarak bunların unutulmaması ve bunlara sahip çıkılmasını ister. Şairin özlem temasını şekillendiren durumlardan biri daha önce değindiğimiz duyarlılık temasıdır. Fuat Arpa, İslam coğrafyasının içinde bulunduğu durumdan memnun değildir. Şair, İslam coğrafyasının eski şanlı günlerine özlem duymaktadır. “Hatırla haçlıya ders veren Selahaddin’i” mısraları

İslam coğrafyasının günümüzde düştüğü durumlara hem bir uyarı hem de o günlere duyulan bir özlemdir.

Hatırla, dedenin can verdiği nazlı yurdu
Hatırla, insanlığa kan veren toprak buydu
Hatırla, çöl rüzgârıyla yarışanları
Hatırla, bir bir tarihe karışanları
Nerede âleme şahit adil sultanlar?
Altın tepside yeni bir çağ sunanlar
Hatırla, haçlıya ders veren Selahaddin'i
(...) (Fırat'ın Türküsü, 2018, s. 42)

1.6. Aşk / Sevgi

Fuat Arpa şiirlerinde en fazla yer bulan temalardan olan aşk, genel tanımıyla aşırı sevme ve bağlanma durumudur. Bu tema kimi şiirlerinde beşerî bir tasavvur olarak ortaya çıkarken kimi şiirlerinde ilahî bir kimlik kazanır. Sevgi dolu olan şair, çevresindeki tüm güzelliklere karşı bu hissiyatı taşımaktadır. "Aşk ve Ateş" şiirinde intak sanatının imkânlarıyla aşkı dile getiren şair içindeki duyguları aşkın ağzından dile getirir. Şiirde konuşturulan iki kavram olan aşk ve ateş kavramları şairin aşkı tarifinde önemli bir noktadır. Çünkü aşkı göze alan yanmayı da göze almalıdır. Şair burada aşka düşenlerin kendini kaybetmesini sarhoşluk durumuna ve uyku hâline benzeterek aşkın insanı farklı bir âleme taşıma özelliğine değinir. Yine halk arasında sıkça kullanılan aşk, gözü kör eder lafı da aşka düşenin etrafındaki her şeye karşı kapalı olduğu sadece sevdiğine yönelmeyle ilgili bir kullanımdır.

(...)
Aşkın dilinden ateşe:
Benim gözüm kör bilmez misin?
Ben dipsiz bir kör kuyu
Kurtulamaz düşen ve
Sarhoş olur
Uyuyanlar bu uykuyu
(...)

Ayrıca şair aşkın tarif edilemez bir kavram olduğunu belirtir. Çünkü bu durum yaşayana göre değişiklik gösterir. Fuat Arpa'nın İslami duyarlılığı dikkate alınca bütün aşkların sonunda tek gerçek aşk olan ilahi aşka çıktığını "hepsinin ulaşmak istediği deniz bir" sözüyle görmekteyiz.

Aşk, "gök kubbenin altındaki
en gizemli kelimelerden biri"
tanımlanamayan.
Binlerce tanımı yapıldığı halde.
bin başlı bir ırmaktır
her birinin yolculuğu
ayrı ama hepsinin ulaşmak istediği deniz bir.
(...) (Aşk ve Ateş, 2018, ss. 45-48)

“Yine” şiirinde şair umutsuzluğa kapılan bir kişiye derman olarak aşkı / sevgiyi sunar. Tutunacak bir daldır sevgi. Şairin şiirlerine bakıldığında karamsarlığa yer yok gibidir, her zaman umut var olmuştur. Her zorluğun elbet biteceği düşüncesi hâkimdir. Şair burada sevgiyi /aşkı sağaltıcı bir merhem gibi düşünmektedir. Şair mısralarında kapkaranlık dehlizler, kara baht, ıstıraplar, sürünme, bedbin gibi olumsuz kelimelerin ardından oluşturduğu olumlu tablo hep sevginin sağaltıcı yanındır.

Kapkaranlık dehlizlerinde kayboluversen
Irak mı irak yollarında hayatın
Yaşarken bir kara bahtı
Ne ıstıraplar çeksen
Ne sürünsen acımasızca
Öyle hicran zamanları bedbin
Ve duyarsızca
Seveceksin yine hayatı
Bak!
Uçuşuyor kuşlar
Heveslerinde uçma zevki
Özgürlük kokuyor nefesleri
Yapraklar usulca sokuluveriyor birbirine
(...) (Yine, 2018, s. 66)

“Aşk” şiirinde şair aşkı anlatırken aşkın sadece akılla kavranmayacak bir kavram olduğunu vurgular. Burada manevi bir aşk arayışı göze çarpar. “Ben bir sır idim, bilinmek istedim.” hadisinden yola çıkarak ilahi aşka yönelmenin aslında yaratıcıya ulaşma isteğine dayandığı ortadadır. Fuat Arpa şiirinde ilahi aşk bu minvalde ele alınır. Şiirin ilk dördlüğü bu bakış açısının yansımasıdır. Daha sonraki dördlükte “nefsin satan kuldur âşık” derken dünyevi olanlarla bağların koparılması gerektiğini vurgulayan şair, böylelikle ilahi aşka ulaşılabileceğini vurgular. Çünkü nefis insanın dünyevi yanını temsil eder.

Aşkın özü odur; feda
Sır istersen akla veda
Sürgün yeri bu âlemde
Aşktan özge kalmaz seda
(...)
Kimse bilmez kimdir âşık
Akıl veren, olmaz âşık
Fani dünya pazarında
Nefsin satan kuldur âşık
(...) (Aşk, 2018, s. 137)

1.7. Yerellik

Fuat Arpa, yaşadığı kent olan Van’ı da şiirlerinde kullanır. Dolayısıyla bu temayı kullanması onun doğup büyüdüğü topraklarla olan bağının ne kadar güçlü olduğunu da yansıtmaya açıktır. Kıyısında Van Gölü’nün, Feqe Teyran, Eylülde, Ekim Üşümleri şiirleri yerellik temasının boy verdiği şiirleri

olacaktır. Şair, Van sevgisini özellikle Van Gölü kıyılarında bolca görülen beyaz martı üzerinden aktarır. Beyaz rengi de bilinçli bir tercihtir. Van Gölü –son zamanlarda çevre kirliliği artmışsa da- tertemiz sahilleriyle şairin hayalinde capcanlıdır. Şair bu şiirinde Van'ı sadece tabiatıyla değil dostluklarıyla da yâd eder ve Van Gölü'nün herkese ait olduğunu ifade ederek yerellikten ulusallığa/evrenselliğe açılma yapar.

Uçuşur üzerinde özgürce Van Gölü'nün
Uçuşur beyaza gömülü martılar
Sahilin şarkısı ise başkadır
Martılar kadar, gökyüzü kadar
Sahildeki de bir şarkıdır
Bir şarkıdır o da
Bir sevgi kadar
Dolaşır bulutlar üzerinde bir dağın
En doğusunda doğunun
(...)
Bir ekmeğin yanında bir şiir
Oysa mutluluk için ekme de yetmez sade
Belki dostluk
Belki kardeşlik, fikir
Kim bilir belki de
Şiir...
Yayılr enginlere dalgaları bu gölün
Engince yayılır
Ekme herkesin olmasa da
Evler eşyalar olmasa da herkesin
Bu su hepinizin
Hepinizi çağırıyorum der dalgalar
(...) (Kıyısında Van Gölü'nün, 2018, ss. 89-90)

Sonuç

Tema, Türk edebiyatının Batı'dan aldığı bir kavram olduğundan ilk zamanlarda gerek kullanım gerekse başka kavramlarla ilişkilendirilmesinde problemler yaşanmıştır. Zamanla daha uygun örneklerinin verilmesi kavramın gitgide oturduğunu gösterir. Tema kavramı kullanımına göre hem bireysel hem toplumcu bir işlev görmektedir. Türk edebiyatında bu iki işlevi çoğu zaman birlikte kullanılır. Dolayısıyla şiirde aynı anda birden fazla temanın kullanılmasından bahsedilebilir. Kullanılan bu temalar sanatçının bireysel algılamalarından da etkilendiğinden tema tespiti oldukça zorlu bir süreç dönüşmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son başkenti olan İstanbul, edebî muhitlerin canlı olduğu bir yerdir. Burada yaşayan sanatçılar, edebiyat mahfillerinde cereyan eden durumlarla erken tanışırlar. İstanbul dışını temsil eden taşrada ise sanatçılar bu gelişmelerle daha geç tanışırlar. Taşrada ürün veren sanatçılar genellikle buldukları muhitteki edebi hareketlerden etkilenip bazı kalıpları aşamamaktadır, fakat Fuat Arpa her ne kadar taşrada eserlerini vermiş bir şair olsa da gerek düşünce gerek coğrafi mekân sınırlılığını kırmayı başarır. Fuat Arpa şiirleri incelendiğinde

tema bolluğu göze çaracaktır. Temalarında bireysellik zaman zaman göze çarpsa da toplumcu yönünden dolayı toplumsallık, temalarında daha belirgin olur. Ayrıca kullanmış olduğu temaları kendi bakış açısından ziyade bazen küçük bir çocuğun bazen bir annenin bazen de insan dışı varlıkların gözünden aktararak şiirlerinde tekdüze anlatımı da kırar. Yine şiirlerini sadece bir bölgenin sesiyle sınırlı tutmayarak farklı coğrafyalarda yaşayan insanların sesi olacak temalarla renklendirir. Ele aldığı temaların ortak yanlarından biri şairin duyarlılığının ifadesine tercüman olmalarıdır. Özlem gibi bireysel bir temada bile toplumcu mesajların olması şairin duyarlı yapısıyla ilgilidir. Temalarının ortak noktalarından biri de İslami duyarlılıkla ilişkisidir. Şair kullandığı temalarda kendisine olumlu veya olumsuz yansıyan durumları İslami hassasiyetiyle ilintiler. Yine şairin doğduğu kent olan Van, şairin şiirlerindeki fonlardan biridir. Şair kentiyle olan bağını temalar vasıtasıyla devam ettirir. Van'daki sokak satıcılarından tutun da Feqe Teyran gibi Van'ın önemli alimlerine kadar birçok kişiye şiirlerinde yer verir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (2013). Anlatma Esasına Bağlı edebi Metinlerin Tahlili. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları
- Aktaş, Ş. (2015). Şiir Tahlilleri -Teori ve Uygulama-. Ankara: Kurgan Edebiyat
- Arpa, F. (2018). Sözün Yazgısı. İstanbul: Bengisu Yayınları.
- Arpa, F. (2023). Yalnızlık Serenadı. Ankara: Simer Yayınevi.
- Cuddon, J.A. (1999). Dictionary of Literary Terms&Literary Theory. London: Penguin Books
- Çetin, N. (2013). Roman Çözümleme Yöntemi. Ankara: Öncü Kitap
- Çıkla, S. (2012). Şiirde 'Tema' Kavramı Üzerine. Yeni Türk Edebiyatı Dergisi, Sayı:6, s.71-86
- Dağistan, T. (2010). Metin Altok ve Şiirlerinin Yapı, Tema ve Üslup Bakımından İncelenmesi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Manisa
- Göçemen, Y. (2020). Mahmûd Sâmî el-Bârûdî Şiirinde Özlem. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Sayı 36, s.167-202
- Karataş, T. (2004). Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları. s.467
- Özakman, T. (1998). Oyun ve Senaryo Yazma Tekniği: Tiyatro, Radyo, Televizyon ve Sinema. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Rank, O. (2001). Doğum Travması (Çev. Sabir Yücesoy). İstanbul: Metis Yayınları
- Yavuz, H. (2006). Büyü'sün, Yaz! Toplu Şiirler 1969-2005. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Yavuz, H. (2013). Hüzün ve Ben. İstanbul: Timaş Yayınları.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

Birinci yazar: %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions:

First Author: %100

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has no financial support.

PRENS KALYANAMKARA VE PAPAMKARA HİKÂYESİNİN AXEL OLRİK'İN HALK ANLATILARININ EPİK YASALARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

The Review of Axel Olrik's Folk Narratives in The Context of Epic Laws in The Story of Prince Kalyanamkara and Papamkara

Buse Eda ERKAYA*

ÖZET

Türk Edebiyatı tarihinde Türk Dili ve Edebiyatı'nın temelini oluşturan eserler, M.S. 6. ve 11. yüzyıllar arasında kapsayan Eski Türkçe Dönemi'nde ortaya çıkmıştır. 8. ve 11. yüzyıllarda hüküm süren Uygur Kağanlığı, bu edebiyat döneminde Eski Uygur Türkçesi Dönemi'ni oluşturmuştur. Uygurlar, kendilerinden önceki Köktürk Devleti'nden farklı olarak Manihaizm, Budizm ve Hristiyanlık dinlerini benimsemişler ve ortaya koyulan eserler Budizm ağırlıklı olarak dini metinlerden oluşmuştur. Bu döneme ait olan ve makalemizde çalışılacak Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi adı ile bilinen, Budizm etkisiyle Eski Uygur Türkçesi ile kaleme alınan, sayfaları bazen 7 bazen 8 satırdan oluşan, 80 sayfalık bu eser günümüze kadar ulaşmıştır. Axel Olrik, toplumun geçmişinde biriken kültürel izleklerinin sagelerde yaşadığını göstermek için Halk Anlatılarının Epik Yasaları başlığı altında on beş maddelik bir çalışma hazırlamıştır. Bu kurallar araştırmacılar tarafından kullanılmıştır ve evrensel olarak kabul edilmiştir. Bu evrensel kabulü ilkel çağda başlayan toplumların ve bireyin doğa ile bütünleşme evresinde gerçekleştirdiği ortak zihin özelliği iki madde ile çalışmada değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, halkbiliminin araştırma ve çalışma alanına giren, kültürel etkinin tarih sayfalarında yüzyıllar sonra ortaya konan kuramlarla evrensel bir çekim ile bütünleşmesi ve zihinsel olgunun insanlığında yüzyıllara dayanan evrimleşme sürecinin toplumun ortak düşünce yapısıyla birleşerek oluşan metinlerden biri olan, Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi, Axel Olrik'in Halk Anlatılarının Epik Yasaları bağlamında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Uygurlar, Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi, Epik Yasalar.

ABSTRACT

The Works that make up the Turkish language and literature in the history of Turkish literature were appear in Old Turkish Era between a.c 6th and 11th centuries. The Uyghur Kingdom which was governing in the 8th and 11th centuries in this literature period. In this literature period, the Uyghur Kingdom which was governing in the 8th and 11th centuries created the Old Uyghur Turkish Era. The Uyghurs adapted the religions of Manihaism, Buddhism, and Christinity, unlike the Kokturk State before them, and the works that were put forward consisted mainly of religious text of Buddhism. This 80 pages work has reached today which known as Prince Kalyanamkara and Papamkara Story that belongs to this era and studied in this article, written as Old Uyghur Turkish whose pages be formed as 7 or 8 lines. Axel Olrik who prepared a fifteen point study under the title Folk Narratives' Epic Laws, for the show that cultural traces collect in the past of society alive in sages. These rules used by researches and acceptes as universal. This universal acceptance evaluated that common mind trait that in the primitive age societies and individual realized in the phase of integration with nature, in our study with two items. In this study, the story of Prince Kalyanamkara and Papamkara one of the text that entered the research and study field of folklore, the integration of cultural influence with the theories put forward centuries later in the pages of history with a universal attraction and the evolution process of mental phenomenon in human beings based on centuries, combined with the common thought structure of the society, will be examined in the context of the epic laws of Axel Olrik Folktales.

Key Words: Uyghurs, Kalyanamkara and Papamkara Story, Epic Laws.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ardahan Üniversitesi, erkayab32@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0352-274X

Giriş

Toplumlar ilk çağlardan günümüze kadar birçok değişim ve gelişim göstermişlerdir. İkel olarak başlayan hayatın sosyal ve dini açıdan tarihi ve mistik bir görünüme bürünerek, evrensel zihin bilinci ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar, erginlenen ve geçmişimizin aynasını oluşturan bu toplumların kültürel değerlerini, tarihi, felsefi ve sosyolojik görüşlerini, gelenek, görenek ve yaşam biçimlerini detaylı bir şekilde incelemişlerdir. Halkbiliminin önemli araştırmacılarından Axel Olrik, toplumun değerlerini yansıtan yazılı ve sözlü geleneğin içinde kendine yer bulabilen “Epik Yasaları” oluşturmuştur. Bu yasalar halkbilimciler tarafından evrensel bir kuram kabul edilmiştir ve birçok tür üzerinden çalışılmıştır. Bu bağlamda bu yasaların neden evrensel olarak kabul gördüğünü anlamak doğru olacaktır. Bunu anlamak için iki madde üzerinden gitmek gerekir.

“İkel insanın ortak zihin özelliği ve”

“Bu özelliğe uygun olan doğa kavramı ve ilkel mitoloji.”¹

Tarihsel bağlamda insanoğlunun zihni, ilkel çağdan günümüze kadar süren bir süreçte kendi içinde bağımsız, toplumlar arasında bir ilişki hâlinde kendi oluşum sürecinden geçmiştir. İkel mitoloji ve toplumun temel değer yargılarıyla bütünleşen insanın ve doğanın oluşum ve evrimleşme süreci, toplumların din, dil, ırk, kültür ve yaşam biçimlerini ortak bilinçdışı ile çağlar arasında farklı bölgelerde ve mistik yaşam olgusunda birbirinden habersiz bir şekilde geliştirmiştir. Bu ortak bilinçdışı denilen kavram, geçmişten günümüze kadar var olan insanoğlunun doğumdan itibaren aynı ihtiyaçlar doğrultusunda hayat sürmesiyle ve bu ihtiyaçların birtakım sebep-sonuç ilişkisiyle bütünleşerek kendine dünyadaki bütün çağlarda kalıcı bir yer edinmesiyle mümkün olmuştur. İlk insan toplumlarında temel geçim kaynağı olarak avcılık ve toplayıcılık ön plandaydı. Bu durumda ilk çağlarda oluşan edebi kültürün temel konusu avcılıkla ilgili konulardır. Bu örnek tarihi oluşturan ve edebiyata konu olan edebî türlerin yaşam ve doğanın kanunlarıyla ortaya çıkmasının göstergesi olarak kabul görebilir. Mitolojilerin kökenine inildiğinde insanın bir kozmos oluşumu sonucunda doğanın içinde var olduğunu görürüz. Doğanın ve insanın birbiriyle bütünleşme süreci daha mitler oluşmaya başlamadan önce ortaya çıkar. Toplumların geçmişine bakıldığında belli bir düzen ve sebep doğrultusunda evrenin ve insanın oluşumunun gerçekleştiği görülür. Aynı çıkarlar ve doğumdan ölüme kadar benzer hayat çerçevesinde oluşan toplumlar arası ortak zihinsel düşünce de bu şekilde oluşur.

Konuya ilkel mitolojiyi oluşturan ve günümüze kadar var eden kültürler üzerinden bir yaklaşım sergilemek doğru olur. Bunun için ilk önce “kült” kavramının ne olduğunu anlamak doğru olacaktır. Kültler, insanın doğa ile bütünleşme sürecinde insanın içinde bulunduğu toplumun kültürel kodlarıyla birleşerek zihinsel erginlenmesinde rol oynamıştır. Bu erginlenme süreci sadece insanın bireyselliğiyle kalmamış, toplumların ilkel çağdan beri kültürlerini korumada ve kendi benliklerini oluşturmada büyük önem arz etmiştir. Toplumlar karakteristik özelliklerini, hayal dünyalarını ve dini inançlarını ideallerle birleştirerek kültür yardımıyla yüzyıllar boyunca nesillere aktarmıştır. Bunun yanı sıra kültlere mitik-dinsel açıdan yaklaşılacak olursa; inançların içinde barındırdığı kutsal yaratıcılıkla ve oradaki iletişimi sağlamak için ruhsal bir bağ olan tanrısal güçlerin tezahürleriyle bütünleşerek mitsel bilincin özel paradigmalarını gözler önüne sermiştir. Tanrısal bir gücün özü olarak kabul edilen ve inançlarla bütünleşerek bir şekil oluşturan kültürler, çağlar arası kültür geçişlerinin özünü kavramasına yardımcı olmuştur (Balcı, 2022, s. 473).

¹ Bu iki madde, Milli Folklor Dergisi'nin 23. Sayısında Olrik'in Halk Anlatılarının Epik Kuralları başlığı altında yayınlanmıştır. İkel çağda yaşayan insan toplumlarının doğayla bütünleşme evresinde gerçekleştirdiği ortak zihin özelliğinin nedenleri çalışmada bu maddelerle değerlendirilmiştir.

Örneğin su kültü,² fizyolojik ve ruhanî arınmanın yanı sıra insana yaşamın temellerini sunan varoluşun kökensel bir değeridir. Mitsel olarak doğurganlık ve bolluk su ile mümkündür. İnsanoğlunun ve evrenin yaratılışında su büyük bir önem taşır. Ayrıca temizliğin ve saflığın simgesi olduğu için kutsanmak ve yaşamın gerçekleştiği sırada yeniden doğuşun, insanoğluna ve doğaya sunduğu ayrıcalıkların temelinde su ve onun tanrısal gücü yatar. Su yaşamın ve yaratılışın kaynağı olarak nitelendirildiği için canlı bir varlıktır. Nitekim yaşamı sağlayan bir unsur hayatın temel felsefesinde etkin bir rol oynadığı için ölüm kavramının da sebepleri arasında ilk sırada olabilir. Su sonsuzluğun yaratıcılıkla birleşerek ruhanî bir güce, kutsanmışlığa ve tanrının gücüne işaret eder (Balci, 2022, s. 476).

Zihinsel çağrışım doğanın bütünlüğü çerçevesinde değerlendirilirken bir diğer önemli unsur "motif" kavramıdır. Kültlerin ve bütün halkbilimi unsurlarının kaynağını oluşturan motifler mitik çağdan beri kendine büyük bir yer edinmiştir. Bilinçdışı ile birleşen motifler, kültürlerin ve arketiplerin içinde yaşam bulmuştur. Dünyanın farklı bölgelerde aynı motiflerin, kültürlerin ve arketiplerin benzer özelliklerle ya da aynı şekilde ortaya çıkması, bilinçdışı dediğimiz kavramla ilgilidir. Aynı masalın birbirinden habersiz iki farklı kıtada veya birden fazla toplumda oluşması insanoğlunun zihin yapısının ve kökensel değerlerinin mitten gelerek aynı ihtiyaçlar doğrultusunda uzamasıyla mümkün olmasından kaynaklanır. Gizil imgeler dediğimiz insanlık tarihi ve daha da geriye gidecek olursak insanlık öncesi evrimin ürünlerini oluşturan bu imgeler, geçmişte atalarımızın sergiledikleri davranışlar ve onların düşünce yapısıyla benzerlik göstermesinin sebebini oluşturmuştur (Kavut, 2020, s. 685).

Axel Olrik'in "Epik Yasaları" evrensel bir bütünlükle kabul edilmektedir ve birçok dalda kullanılmaktadır. Çalışmada Uygur Dönemi eserlerinden Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi'ni Epik Yasalar ışığında değerlendireceğiz. Bu bağlamda Uygur Dönemi ve Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi hakkında genel bilgiler doğrultusunda ilerlemek gerekir.

Türkler, birçok ulusun edebî, siyasî, felsefî ve diğer alanlarda köklü bir tarihle ve edebî eserlerle ön plana çıkan, yüzyıllar boyunca süren devletleri kurarak çeşitli alanlardaki yeniliklerin de öncüsü olmuş bir millettir. Türklerin kurduğu devletler arasında önemli bir yere sahip olan Uygur Kağanlığı, 744 yılında II. Göktürk Kağanlığı'na son vererek Kutluk Kül Bilge Kağan tarafından 745 yılında merkezi Ötüken olmak üzere kurulmuş bir devlettir. İlk başlarda Köktürk Alfabeti'ni kullanan bu devlet daha sonra kendi alfabetini geliştirerek kendine ait yazılı ve sözlü kültürünü oluşturmuştur. 8.ve 11. yüzyıllarda hüküm süren Uygur Kağanlığı, Çin Devleti'nin etkisiyle Manihaizm, Budizm, Hristiyanlık gibi dinlerin etkisi altında kalmış ve bu dinleri kabul etmişlerdir. Türk boyları ve Türk devletleri arasında göçebe hayat tarzından yerleşik hayata geçen ilk topluluk olmakla birlikte tarımın ve mimarinin ilk örnekleri de bu devlette görülmüştür. Kısa sürede büyük bir güce kavuşan Uygurlar, 762 yılında Çin'in başkentini ele geçirmişlerdir. 840 yılında Kırgızlar tarafından Uygur Kağanlığı'na son verilmiştir.

Uygur tarihinin dünya tarihi ve kültürü içerisindeki yerini Moriyasu şöyle dile getirmiştir: "Uygurların tarihi, Avrasya tarihi için çok önemlidir. Zira Uygurların 8.ve 11. yüzyıllardaki altın çağı, tarihin bir dönüm noktasıyla çakışır: Bu Uygurların dünya tarih sahnesine çıktıkları çağdır." (Ölmez, 2017, s. 23).

Kırgızlar tarafından yıkılan Uygur Kağanlığı, Moğolistan'dan güneye ve güneybatıya göç ederek Hoço Uygur Kağanlığı'nı kurmuşlardır. Burada çeviri ağırlıklı bir edebiyat oluşturmuşlardır. Bu edebiyata ait metinlerin tamamı dini içerikli metinlerdir ve bu metinler Budizm ağırlıklıdır. Hristiyanlığa ait metinlerde

² Kültler hakkında detaylı bilgi için ayrıca bakınız: Serkan Balci, " Sembolik Yolculuğu Kültler Üzerinden Okumak: İyi Düşünceli Şehzade İle Kötü Düşünceli Şehzade Öyküsü", *Paradigma Akademi Yay.*, (2022), 473-493.

mevcuttur ancak bunlar çok azdır. Uygur Budist yazılarının çoğu Fragment'lerdir. Yani noksandır. Yüzyıllar boyunca yıkıntılar altında kaldığı için tahrip olmuş bu eserler, muazzam bir dilin gizli cevherleridir (Çağatay, 1943, s. 690).

Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi, Uygurlar tarafından yazılan, Buda'nın öğretilerini konu edinen Eski Uygurca Budist saha hikâyesidir.

Aslı Çince olan ve 10. yüzyılda Uygurcaya çevrildiği tahmin edilen eserde çok canlı bir üslup kullanılmıştır. Olaylar akıcı bir dille anlatılmış, yer yer görülen canlı tasvirler çok kısa tutulmuş, yine yer yer rastlanan karşılıklı konuşmalar üslubu zenginleştirmiştir. Kansu vilayetindeki Bin Buda mabetlerinde bulunan bu eserde, iyi yürekli bir şehzadenin bütün canlılara yardım etmek ve canlıların birbirlerini öldürmelerini engellemek amacıyla çok değerli bir mücevheri ele geçirmek için çıktığı maceralı yolculuk ve iki kardeşin mücadelesi anlatılıyor gibi görülse de aslında öyküde Budizm'in esasları ayrıntılı bir şekilde anlatılır (Balcı, 2022, s. 474).

Eski Uygur Türkçesinde kaleme alınan, X. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen ve her bir sayfası bazen 7 bazen de 8 satırdan oluşan toplam 80 sayfalık bir el yazmasıdır.

Bu hikâye, XI. yüzyıl başlarında Dunhuang'daki bir mağaraya konularak mühürlenmiş ve mağaranın 1900 yıllarına doğru keşfedilip açılmasıyla ortaya çıkmış binlerce el yazmasından biridir. Seksen sayfalık bu Uygurca el yazması, Paul Pelliot tarafından 1908 yılında bulunmuş ve Paris'e getirilmiştir. Bu yazmayla ilgili ilk çalışmaya Cl. Huart tarafından 1914 yılında yapılmıştır. Paul Pelliot bu çalışmayı yeterli bulmayıp hemen bir çalışma başlatmıştır. Hamilton, 1968 yılında bu yazmayı doktora tezi olarak savunmuş ve 1971 yılında yayımlamıştır. Hüseyin Namık Orkun 1940; Semih Tezcan 1976 yılında yazma üzerinde incelemede bulunmuştur. Semra Alyılmaz 1998 yılında hikâyenin söz dizimi üzerinde çalışmış; Kenan Azılı ve Mehmet Mahur Tulum, 2015 yılında diğer basımları da dipnotlarda çalışmalarına dâhil ederek hikâyeyi neşretmişlerdir (Karagöz, 2020, s. 941).

Hikâye üzerine yapılan bazı çalışmalar; İbrahim Kekevi, İyi ve Kötü Prens Masalında Metinsellik Ölçütü, Emine Temel, Edebî Dil Unsurları Açısından Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi, Melih Karagöz, Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinde Budizm'in Yansımaları, Duygu Yavuz Öz, Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesindeki Deyimlerin Türkiye Türkçesi ve Karaçay-Malkar Türkçesindeki İzleri, Ümit Hunutlu, Orhun Yazıtları ile İyi ve Kötü Prens Öyküsünde Yan Cümleler, Bora Gökçöl, İyi ve Kötü Prens Öyküsünün Söz Varlığı, Kenan Azılı, Eski Uygurca İyi Niyetli Hanzade ile Kötü Niyetli Hanzade Metninin Rekonstrüksiyonu gibi birçok dil çalışmasının yanı sıra birçok çeviri çalışması da yapılmıştır. Halkbiliminde ise sadece iki çalışma yapılmıştır. Bunlar; Serkan Balcı'nın yapmış olduğu, Sembolik Yolculuğu Kültür Üzerinden Okuma: İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade Öyküsü çalışması ile Hacer Tokyürek'in yapmış olduğu Eski Uygurca İyi ve Kötü Prens Öyküsünde Kahramanın Yolculuğu adlı çalışmadır.

Axel Olrik ve Epik Kanunlar Teorisi

Tarihî-Coğrafi Fin Okulunun tarihçesinin İskandinav ülkelerinin geçmişiyle yakın ilişkisi vardır. İskandinavya'da farklı amaçlarla başlamış olmasına rağmen halkbilimi faaliyetleri uzun bir geçmişe sahiptir. İsveç kralı Gustavus Adolphus, 1632 yılında papazlardan folklor malzemelerini toplamalarını ister. Malzeme derleme işi 1830'larda Herder ve Grimm kardeşlerin çalışmalarının tesiriyle istikrara kavuşur. Danimarkalı halkbilimci Svend H. Grundtving derlediği malzemeyi "Eski Danimarka Baladları" adıyla 10 cilt halinde yayımlar. E. T. Kristiensen ve A. Olrik, Grundtving'in yolunu takip eden ünlü Danimarkalı halkbilimciler arasındadır. Norveç'te Jörgen Moltke ile P. Absjörger, 1840'larda Norveç Masalları'nı yayımlar. Finlandiya ise 12. yüzyılda İsveç tarafından işgal edildikten sonra bağımsızlığını kaybeder. 1908'de de

Rusların egemenliğine girer. Finliler ancak 1918'de bağımsızlıklarına kavuşur (Çobanoğlu, 2002, ss. 111-114).

Finlandiya'da XVI. yüzyılda reformcu din adamları, Fincenin yaşaması için ilk halkbilimi çalışmalarını başlatırlar. Din adamları bazı dinî eserleri Finceye tercüme ederler. Fin Kilisesi de kültürel bağımsızlıklarını korumak amacıyla derleme çalışmalarını başlatır. Abraham Poppius ve Anders Sjorgen adlı iki üniversite öğrencisi tarafından 1814 yılında başlatılan derleme çalışmaları, Elias Lönnrot ile zirveye ulaşır. Lönnrot 1835 yılında uzun yıllar süren çalışmaları sonucunda "Kalevala" adlı epik destanı yayımlar. Finliler bu destanla bağımsız bir kültür ve tarihe sahip olduklarını anlar. Tarihî-Coğrafi Fin Yöntemi, Finli halkbilimcilerin çalışmaları sonucunda ortaya çıkar. Bu yöntemin kurucusu olarak Julius Krohn kabul edilir. Julius Krohn'un genç yaşta ölümü üzerine çalışmaları oğlu Kaarle Krohn tarafından devam ettirilir (Çobanoğlu, 2002, ss. 111-114).

Tarihî-Coğrafi Fin yönteminin genişlemesini, anlatıların yapılarının çözümlenmesini sağlayan ilk örnek, Axel Olrik'in Epik Yasaları'dır. A. Olrik, Epik Yasalar'ında, her halk anlatısının içinde belli yapıların bulunduğunu öne sürer. A. Olrik'in bu yasaları, zaman zaman eleştirilmiş olmasına rağmen, kendisinden sonraki halkbilim çalışmalarına ve yeni kuramların oluşmasına büyük katkılar sağlamıştır (Bars, 2014, s. 310).

Danimarkalı halkbilimci Axel Olrik "halk anlatılarının ortak ilkeler etrafında şekillendiğini" düşünerek, 1909 yılında "Halk Anlatılarının Epik Yasaları" adlı eserini yayınlamıştır. Bu yasalar halkbilimi çalışmalarında önemli bir yere ve halkbilimciler için önemli bir değere sahiptir. Axel Olrik'in epik kuralları edebî ürünlerin evrensel olarak konu birliği, yoğunlaşma, yapı ve mantık olarak içinde genel kuralları barındırır. Kaarle Krohn, 1926 da yayınladığı Halkbilimi Yöntemi adlı kitabında A. Olrik'in çalışmasına yer verir (Çobanoğlu, 2020, s. 130).

Olrik'e göre süper organik olan halk anlatılarının epik kuralları kültürün ayrılmaz bir parçasıdır. Bu yasalar özellikle sözlü kültür ortamını ve sözlü edebiyatın ortaya çıkmasında etkili olan geleneği içinde barındırdığından tür ve şekil problemini çözmede kullanılır. Halk Anlatılarının Epik Yasaları şu şekildedir:

1. Giriş ve Bitiriş
2. Yineleme
3. Üçleme
4. Bir Sahnede İki
5. Zıtlık
6. İkizler
7. İlk ve Son Durumun Önemi
8. Anlatımda Tek Çizgilik
9. Kalıplaştırma
10. Büyük Tablo Sahnesi
11. Anlatı Mantığı
12. Olay Örgüsünde Entrika Birliği
13. Epik Birlik
14. İdeal Epik Birlik
15. Dikkati Baş Kahraman Üzerine Toplama (Olrik, 1994, s. 5)

Hikâyenin Özeti

Baranas adında bir ülke vardır ve bu ülkenin mihracesinin hiç oğlu yoktur. Bir gün iki karısı hamile kalır ve iki şehzade olur. Bu şehzadelerden biri iyi huylu ve akıllı diğeri ise kötü düşüncelidir. Şehzadeler büyür. İyi Düşünceli Şehzade, bir gün halkın arasına iner ve halkın fakirlikten dolayı birbirine kötülük yaptığını görür. Buna çok üzülen şehzade babasının yanına gelir ve durumu anlatır. Babasından hazine ister ve halka dağıtır. Günlerce dağıtılan hazine tükenmeye başlar. Bunun üzerine şehzade, gönüllerin alınması ve fakirliğin son bulacağı bulunmaz çintemeni mücevherini bulmak için beş yüz adamıyla ve kardeşiyle birlikte okyanusa açılır.

Mücevherin bulunduğu adaya gelince gemilere mücevherler doldurulur. Ancak İyi Düşünceli Şehzade çintemeni mücevherini bulmaya karar verir. Kardeşine adamlarını ve gemiyi emanet ederek adayı keşfe çıkar. Ejderler Hakanı'nın yanına varmak için çeşitli kapılardan geçer. Bu kapılarda güzel kızlarla karşılaşır ve bu kızlar ellerinde gümüşten ve altından ip eğirir. Ejderler Hakanı Şehzadeyi huzura kabul eder. Şehzade mücevheri ondan rica eder. Ejderler Hakanı'na Budizm'in inceliklerini anlatır. Bunları duyan Hakan, mücevheri Şehzadeye verir. Şehzade mücevheri alır ve gemiye gelir, geldiğinde bütün adamlarının öldüğünü görür. Kardeşi olan Kötü Düşünceli Şehzade'yi görüp ona sarılır ve durumu sorar. O da hepsinin öldüğünü söyler. Daha sonra Kötü Düşünceli Şehzade, abisine mücevheri sorar. Abisi de ona mücevheri gösterir. Kötü Düşünceli Şehzade, babasına ve annesine yaranabilmek için abisinin gözlerine şiş sokar ve mücevheri alıp ülkesine döner. Babasına abisinin öldüğünü söyler. Babası ona inanmaz ve onun abisine kötülük edeceğini düşünerek Kötü Düşünceli Şehzade'yi zindana kapatır. İyi Düşünceli Şehzade bir su cini tarafından nişanlısının ülkesine götürülür. Şehzade orada dilencilerle sohbet eder. Orada şişleri gözlerinden çıkarır. Nişanlısı onun İyi Düşünceli Şehzade olduğunu anlamaz, âşık olur ve evlenirler. Bir gün şehzade karısına güvenmeyip onu sorgular. Bu sorgulamada karısı "Eğer doğru konuşan ben isem gözün açılsın" der ve şehzadenin bir gözü açılır. Bunun üzerine şehzade, kendisinin Baranas ülkesinin şehzadesi olduğunu söyler. Karısı inanmaz, şehzade "Eğer doğru söylüyorsam gözlerim iyileşsin" der ve gözleri iyileşir. Baranas ülkesinde yaşayan bir kaz mihracenin emriyle şehzadeyi aramaya çıkar ve şehzadeyi bulur. Şehzade başından geçenleri bir mektuba yazar ve kazın boynuna asar. Kaz, mektubu mihraceye ulaştırır. Şehzade ve karısı hemen bir törenle Baranas ülkesine uğurlanır. Şehzade annesi ve babasıyla görüştükten sonra hemen kardeşi Kötü Düşünceli Şehzade'nin yanına gider ve ona mücevheri sorar. Üç kere sormasına rağmen istediği cevabı alamaz. Daha sonra mücevheri bulur ve "Bu mücevher hakikaten istekleri yerine getiriyorsa annemin ve babamın gözleri açılsın." der ve gözleri açılır. Ayın on beşinci günü sabahleyin şehzade, yıkanarak ve güzel elbiseler giyerek yüksek bir kuleye çıkar. Elinde bir buhurdan tutarak "Bütün canlılara iyilik etmek için kıymetli mücevheri tedarik etmek üzere büyük zahmetlere katlandım" der. Tam bu sırada doğudan bir rüzgâr kopar; her taraf temizlenir ve gökten güzel elbiseler, inciler, altınlar, gümüşler, canlılara gereken her şey yağmaya başlar.

Bunun üzerine Şehzade Ananda'ya şöyle der: "Bundan böyle büyük Baranas hükümdarı, benim babam Çudodana'dır. Karısı da benim annemdir. Kötü Düşünceli Şehzade bundan böyle Devadatta'dır. İyi Düşünceli Şehzade de bugünden sonra benden başkası değildir" (Ercilasun, 2005, s. 261).

Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi'nin Axel Olrik'in Epik Yasaları Bağlamında İncelenmesi

Giriş ve Bitiriş Kuralı: Sage birdenbire başlamaz ve birdenbire bitmez. Sage durgunluktan coşkunluğa doğru giderek başlar ve çoğu zaman başlıca kişilerinden birinin başına gelen bir felâketi içeren sonuç olayından sonra coşkunluktan durgunluğa giderek biter (Olrik, 1994, s. 2).

Halk anlatıları genellikle bu kurala göre ilerler. Başlangıç her zaman durgundur ve kahramanlar normal bir hayat sürerek karşımıza çıkar. Daha sonra gelişen olaylarla anlatı coşkunluk kazanır ve olayların çözümüyle anlatı tekrar durgunluğa giderek son bulur.

Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi, Baranas ülkesinin hükümdarının çocuklarının doğmasıyla başlar.

Baranas ülkesinin mihracesi çok akıllı ve iyi idi. Halkı iyi kanunlarla ve adaletle idare ederdi. Altmış küçük beğliği, sekiz yüz kalesi, beş yüz beyaz fili, yirmi bin karısı vardı. Fakat oğlu yoktu. Bir gün mihrace halka, dağ, ırmak, göl ve ağaç tanrılarına dua etmelerini ve kurban sunmalarını emretti. On iki yıl sonra

mihracenin birinci ve ikinci karısı hamile kaldı. Sonra da birer oğlan doğurdular (Ercilasun, 2005, s. 251).

Bu çocuklardan biri iyi ve güzel huylu diğeri de kötü ve bencildir. Öykü iyi şehzadenin halkı için değerli mücevheri bulmak için okyanusa açılmasıyla ve orda başına gelen olaylarla devam eder. Daha sonra kardeşi tarafından ihanete uğrar ve kör olur. Başka bir ülkeye gider ve orada yaşadıklarıyla öykü devam eder. Daha sonra gözleri açılır, ülkesine döner ve mücevheri kardeşinden alarak halkına zenginlik bağışlar.

Öykünün akışında karakterler, durgun bir şekilde takdim edilir. Kahramanın doğumu ve macera için yola çıkacağı süre durgunlukla geçer. Maceraya atılması ve orada yaşadığı olaylar, metni durgunluktan coşkunluğa sürükler. Daha sonra kahramanın ülkesine dönmesiyle ve iyiliği halkına getirmesiyle anlatı tekrar durgunluğa giderek son bulur. Bu şekilde devam eden metnin, Axel Olrik'in Giriş ve Bitiriş Kuralı ile uyum sağladığı görülmektedir.

Yineleme Kuralı: Sage yapısının bir diğer önemli ilkesi de yineleme kuralıdır. Halk anlatıları bu tam anlamıyla ayrıntılara inme tekniğinden yoksundur ve zaten pek ender olan tasvirle de çok kısa oldukları için konuya önem kazandıran etkili bir araç olamazlar. Geleneksel sözlü anlatımımızda yalnız bir seçenek vardır; yineleme. Bir genç üç gün arkası arkaya devler bölgesine gider ve her gün bir dev öldürür. Bir kahraman billür dağa üç kere atla çıkmak ister. Üç müstakbel âşık bir gece bir kız tarafından büyü ile hareketsiz bırakılır. Anlatıda, ne zaman çarpıcı bir sahne ortaya çıksa durum olayın akışını kesmeyecek şekilde uygunsa, sahne yinelenir. Bu sadece gerilimi sağlamak için değil, aynı zamanda anlatının boşluklarını doldurmak için de geçerlidir. Yineleme, bazen gerilimi arttırıcı, bazen basittir. Ama önemli olan, Sage'nin yineleme olmadan tam olarak kendi biçimini kazanamayacağıdır (Olrik, 1994, s. 3).

Bu metinde yineleme sayılar, olaylar, kahramanlar ve şehzadenin davranışlarıyla yapılmıştır. Sayı olarak "yedi" sayısı metinde dikkat çeker. Bu sayının metnin çeşitli yerlerinde tekrar edildiği görülmektedir.

Okyanusa varınca yedi gün durup bir gemi yaptırdı. Yedi demir zincir ile gemiyi bağlayıp hareketsiz durdurdu. Yedinci gün şafak sökerken İyi Düşünceli Şehzade, ulu davullar çaldırıp şöyle ferman buyurdu: Okyanusa giriyorsunuz; kim ölüm tehlikesinden korkuyorsa önceden yürüyüp gitsin. Ben sizleri zorla götürmüyorum. Fermanı işitenlerden hiç kimse sesini çıkarmadı. Her gün böyle davul çaldırıp ferman buyurdu; hiç kimseden ses çıkmayınca yedinci gün demir zinciri açtı, demir halatlar yürüdü (Ercilasun, 2005, s. 252).

Bir diğer yineleme "beş yüz" sayısı ile yapılmıştır.

"Fermanı duyan beş yüz satıcı geldi. "Biz şehzadeye kul oluruz, ölse birlikte ölürüz, gelse birlikte geliriz" dediler. Baranas kavmi içinde bir iyi ve yiğit denizci vardı. Beş yüz defa denize gitmiş ve sağ salim dönmüştü" (Ercilasun, 2005, s. 252).

Farklı bir yineleme kahramana verilen öğütte başına gelebilecek tehlikelerin sonucunda ölüm olmasıdır. Bu yineleme daha çok kahramanın izleyeceği yolda başına gelebilecek olayların sonuçlarını bizlere önceden göstererek metinde bir ahenk ve merak olgusu uyandırmıştır.

Beş türlü tehlike var. Birinci tehlike şudur: Yırtıcı balık uyanırken dikkatsizlikle ona rast gelinir, herkesi gemi ile birlikte yutar. İkincisi: Suyun içinde su renginde dağlar var, gemi çarpıp parçalanır, herkes ölür. Üçüncüsü: Sudaki şeytanlar vurup gemiyi sulara gömerler. Dördüncüsü: Büyük girdaplar gemiye girer, su döner ve çarpışır. Beşincisi: Gök yarılır, korkunç bir fırtına kopar, gemi devrilir, herkes ölür (Ercilasun, 2005, s. 253).

Kahramanın mücevheri almak için gittiği sarayın kapısında duran kızlar ve yaptıkları işler benzer özellik göstererek tekrar edilmiştir. Bu durum metindeki olayın akışını sağlamak için geçiş unsurlarındandır ve metne bir gizem havası katmak için yapılan yinelemedir.

Şehzade şehrin surlarına ulaştı. Kapıda iki temiz kız duruyor, ellerindeki mücevherden ipleri eğiriyorlardı. Şehzade "kimsiniz?" diye sordu. Kızlar "kapı bekçisiyiz" dediler. Sonra şehzade şehrin içine girdi. Doğudaki kapıya vardı. Dört güzel kız, beyaz gümüşten ip eğiriyor ve bu kapıyı gözetiyordu. Şehzade sorunca "kapıyı koruyan kızlarız" dediler. Sonra daha içeriye girdi. Sarayın kapısına ulaştı. O kapıda sekiz güzel ve harikulade saf kız, sarı altından ip eğiriyorlardı. Şehzade güzellikleri karşısında hayran kalıp "siz ejderler hakanının karıları mısınız?" diye sorunca "biz saray kapısının gözeticileriyiz" dediler (Ercilasun, 2005, s. 256).

Aynı zamanda yineleme kuralı için şehzadenin başına gelen olaylardan sonra ağlaması da örnek olarak verebilir. Bu örneklerden yola çıkarak öykü, Axel Olrik'in Yineleme Kuralı bağlamında uygunluk sağlamıştır.

Üçler Kuralı: Üç sayısı halk geleneklerinin büyük bir bölümünde -eski Yunan, Kelt, Alman- ve ilkeliliğin görünüşünü taşıyan masal, mit, ritüel ve efsane gibi bütün türlerde inatla korunmuştur. Üçler kuralı, halk gelenekleri dünyasında, yüzlerce ve binlerce yıllık insan kültürü arasından geniş bir orak keşiği gibi uzanmaktadır... Bu kuralın egemenliğinin temeli bütün son kazılara ve buluşlara rağmen tarih öncesinin karanlığında kaybolmuştur. Buna karşın bu egemenliğin, daha fazla gerçeklik isteyen zihinsel istekler karşısında yenilerek son bulduğu noktayı gözlemleyebiliriz (Olrik, 1994, s. 4).

Üçler kuralı, metinde karşımıza sadece üç sayısı ile çıkmaz. Bu sayılar değişkenlik gösterebilir. Bu metinde karşımıza birçok sayı motifi çıkmaktadır. Yedi, beş yüz, beş, iki dört, sekiz gibi rakamlarla karşılaşırız. Ancak üç sayısı metnin sonlarında belirgin bir şekilde karşımıza çıkar.

"İyi Düşünceli Şehzade kardeşini sordu; "hapiste cezasını çekiyor" dediler. Onu görmek istedi. Kardeşinin zincirlerini çözerek mücevherin nerede olduğunu sordu. Kötü Düşünceli Şehzade, üç defa tekrarlanan soruya üç defasında da "herhangi bir yerde" cevabını verdi" (Ercilasun, 2005, s. 261).

Burada şehzadenin kardeşiyle olan diyalogunda aynı soruyu üç kez sorması üç sayısının gizeminde saklıdır. Üç sayısı insan ve nesnelere tamamlama sayısı olarak bilinmektedir. Başlangıç, süreç ve bitiş kavramları anlatılarda ve günlük hayatta bir tamamlanma veya erginlenme sembolü olarak kabul edilir. Ayrıca üç sayısı kutsal ve uğurlu sayı olarak da karşımıza çıkar. Duaların kabulü için üç kez okumak, bir dileği üç kez tutmak, "Allah'ın hakkı üçtür." şeklinde cümle kurmak bunlara örnek gösterilebilir (Bozkurt, 2012, s. 721). İyi Huylu Şehzade'nin soruyu birinci kez sorması, bir cevap alma niteliği taşır, ikinci kez sorması Kötü Huylu Şehzade'ye verdiği ikinci şansın göstergesidir, üçüncü kez sorması, üç sayısının kutsal kabul edilmesi ve Kötü Huylu Şehzade'nin üçüncü cevap hakkında olgunlaşarak İyi Huylu Şehzade'ye doğru cevabı vermesi içindir. Ancak kardeşi üç kere aynı cevabı vererek, ruhani yolda kötülüğün ve hırsın getirisi ile erginliğe ulaşamayan birinin örneği olmuştur. Budizm'in değer yargılarında erginliğe iyilikle ulaşılabilmesi için İyi Huylu Şehzade aynı soruyu kardeşine sabırla ve güzellikle sormuştur. Kötü Huylu Şehzade'nin ısrarla aynı cevabı kötü bir düşünce ile vermesi onun erginliğe ulaşamadığını gözler önüne serer. Bu bağlamda ele alınacak olursa metin Axel Olrik'in Üçler Kuralı bakımından uygunluk göstermektedir.

Bir Sahnede İki Kuralı: İki, aynı zamanda ortaya çıkan en yüksek kişi sayısıdır. Aynı zamanda ortaya çıkan üç kişiden her birinin kendi kişilikleriyle rol alması geleneğin bozulması demektir... Bütün anlatı boyunca sadece iki kişi aynı sahnede ortaya çıkar (Olrik, 1994, s. 4).

Öyküde bu kural birçok yerde kendini gösterir ve en belirgin şekilde diyaloglarda yer almaktadır. Anlatının başlangıcında Baranas ülkesinin mihracesinin yirmi bin karısı olmasına rağmen sadece ilk iki karısının iki ayrı şehzade doğurmasıyla başlar. Burada iki kadın aynı sahnede diğer kadınlardan baskın olarak ortaya çıkar. Daha sonra doğan iki ayrı şehzade, iyi ve kötü karakterleriyle öne çıkarlar. İki şehzadeden biri iyi ve güzel huylu, diğeri kötü ve hırslı biri olarak anlatı boyunca kendini gösterir. Daha sonra iyi şehzade ile adamları arasında geçen diyaloglarda genellikle iki kahraman konuşmalarıyla ön plana çıkar. Bu kurala göre iki ayrı kişinin yanı sıra iki ayrı kahraman grupları da karşımıza çıkabilir. İyi şehzade ile donanımlı rehber olan yaşlı adam, İyi şehzade ile Ejderler Hakanı'nın kapı bekçileri, İyi şehzade ile Ejderler Hakanı aynı sahnede farklı kahramanlar olarak görünürler. Yine iki kardeşin aynı sahnede görüldüğü ve Kötü Prens'in kardeşinin gözlerini kör ettiği sahne de belirgin olarak bu kurala uymaktadır. İyi şehzade ile su cininin konuşması, İyi şehzadenin karısıyla konuşması ve dilencilerle aynı sahnede olması, mihracenin ve karısının Kötü Prens ile olan konuşması da Axel Olrik'in Epik Yasaları'ndan Bir Sahnede İki Kuralı'na uygundur.

Zıtlık Kuralı: Sage'de her zaman kutuplaşma vardır. Kuvvetli bir Thor'un karşısında mutlaka akıllı bir Odin veya kurnaz Loki bulunmalıdır. Hüzünlü bir kadının yanında neşeli ve ferahlatıcı biri oturacaktır. Bu temel zıtlık, epik yapısının önemli bir kuralıdır: Genç ve ihtiyar, büyük ve küçük, insan ve canavar, iyi ve kötü. Zıtlık Kuralı, Sage'nin başkahramanlarından, özellikleriyle ve eylemleri başkahramana zıt olma gereksinimiyle belirlenen diğer bireylere kadar etkili olur (Olrik, 1994, s. 4-5).

Bu kural bütün halk anlatılarının temelinde bulunur. İnsanoğlu yaratılmadan önce cennette ruhani varlıklar uyum içinde yaşamıştır. Tanrının kendi ruhundan üflediği ve çıkar içinde olmayan sadece ibadet eden bu varlıklardan biri olan ateşten yaratılmış Şeytan(kötü güç), insanın yaratılışına kadar iyi bir yaşam sürmüştür. Hz. Âdem'e Allah tarafından verilen üstünlüğü kabul etmeyen Şeytan lanetlenerek cennetten kovulmuştur ve kötülük ortaya çıkmıştır. Zıtlık kavramı cennet ve cehennem kavramıyla başlayıp iyi ve kötü olarak günümüzde hâlâ devam etmektedir. Anlatıda zıtlık, sagenin başlangıcından sonuna kadar belirgin olarak kendini göstermektedir.

On iki yıl sonra mihracenin birinci ve ikinci karısı hamile kaldı. Sonra da birer oğlan doğurdular. Mihrace müneccimleri çağırarak çocuklarının istikbalini sordu ve onlara birer ad vermelerini istedi. Müneccimler, çocuklar doğarken zuhur eden âlâmetleri sordular. Birinci çocuk doğmadan önce annesinin huyu fenalaşmış, sinirli ve kibirli olmuştu. Doğum sırasında ise huyu güzelleşmişti. Müneccimler bu çocuğa Edgü Ögli Tigin (İyi Düşünceli Şehzade) adını verdiler. İkinci çocuk doğmadan önce annesinin huyu iyi, sözleri yumuşak idi. Doğum sırasında ise huyu fenalaşmıştı. Müneccimler bu çocuğa Ayıg Ögli Tigin (Kötü Düşünceli Şehzade) adını verdiler. İyi Düşünceli Şehzade sevimli ve akıllı idi. Babası ve annesi onun üzerine titrerdi; Kötü Düşünceli Şehzade ise tamamen aksi idi (Ercilasun, 2005, s. 252).

Burada anlatının zıtlıklar üzerinden başladığı ve kahramanların karakterleri üzerinden devam ettiği görülür. Bu zıtlık şehzadelere verilen isimlerle de devam eder. İsim bir kahramana verilirken, kahramanın sergilediği davranış ve yaşadığı olaylar üzerinden verilmektedir. Burada şehzadelerin anne karnundayken annelerinin davranışlarıyla zıtlık başlar ve daha sonra doğum esnasında kadınların davranışları tam tersi yönde hâl alır. Şehzadelerin huylarıyla birlikte aldıkları isimler de zıtlık kuralına uyum sağlar. Öyle ki bu anlatıda zıtlık kuralı öykünün ismiyle başlamaktadır. Bu zıtlık anlatının sonuna kadar devam eder. Ayrıca şehzadenin karısıyla olan diyalogunda karısının sözlerine inanmayıp tam tersini düşünmesi ve daha sonra karısının da onun Şehzade olduğuna inanmayıp zıt bir düşünce sergilemesi de bu kurala uyar. Halk anlatılarında genel olarak iyi ve kötünün mücadelesi görülür. Bu mücadelede kötü tarafın entrikaları ve çeşitli

oyunları iyi tarafın yolunda engeller oluşturur. Kötü Huylu Şehzadenin kardeşine karşı yaptıkları bu duruma örnektir. Başkahramanın çeşitli sınavlardan ve zorluklardan sonra amacına ulaşmasıyla son bulur. Zıtlıkların başlangıcıyla bir yolculuğa çıkılır ve bu yolculuk sonunda başkahraman erginliğe ulaşır. Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi'nde de İyi Huylu Şehzade'nin Budizmin değerleri doğrultusunda iyiliği bulmanın, olgunlaşmanın, adaletli olmanın ve tüm topluma bunları yaymanın peşindedir. Bu amaca ulaşmak için zorlu mücadele gerekir. Bu metinde zıtlık kavramı öykünün tamamında var olduğu için Epik Yasalar'a uygundur.

İkizler Kuralı: İki kişi aynı rolde ortaya çıktığında, bunların ikisinin de küçük ve zayıf olarak betimlendiğini gözlemleyebiliriz. Bu iki tip yakından ilişkili iki kişi, Zıtlar Kuralından uzaklaşarak İkizler Kuralının etkisi altına girer. 'İkizler' kelimesi burada geniş anlamda ele alınmalıdır. Bu, hem gerçek ikizler hem de aynı rolde aynı olan iki kişi anlamına da gelebilir... İkinci derecede gelen tipler çift olarak ortaya çıkmaktadır (Olrik, 1994, s. 5).

Öyküde iki baskın karakter vardır. Bunlar İyi Huylu Şehzade ile Kötü Huylu Şehzade'dir. Bunlardan biri iyiliğin sembolü diğeri kötülüğün sembolüdür. Ancak burada zıtlık kuralından uzaklaşmak doğru olacaktır. İyi Huylu Şehzade, halkına iyiliği ve zenginliği getirebilmek için bir yolculuğa çıkar. Burada onun bu başarısına ortak olmak isteyen beş yüz adamı, bir rehberi ve kardeşi bulunmaktadır. Bu kahramanlar Şehzadenin rolünde olmak isterler. Özellik de Kötü Huylu Şehzade, kardeşini kıskanır. Ancak burada anlatılmak istenen zıtlık düşüncesi değil, iki kişinin aynı rolde olmasıdır.

"Kötü şehzade bunları duyunca annem, babam zaten benden nefret ediyor, şimdi ağabeyim mücevheri getirirse daha da kıymetli olacak, iyisi mi bende birlikte gideyim diye düşündü ve babasından müsaade istedi" (Ercilasun, 2005, s. 255).

Burada Kötü Düşünceli Şehzade, kardeşinin mücevheri getirdiğinde halkın ve ailesinin gözünde daha da çok sevileceğini düşünerek onunla aynı rolde olmak istemiştir. Bu bakımdan düşünüldüğünde öykü Epik Yasalar'ın İkizler Kuralı'na uyum sağlamaktadır.

İlk ve Son Durumun Önemi Kuralı: Bir sürü kişi veya nesne peş peşe ortaya çıkınca en önemli kişi öne gelir. Buna rağmen sonuncu gelen kişi anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir. Bu ilişkiyi denizcilik terimleriyle ifade edebiliriz; 'Baş Tarafın Ağırlığı' (das Toppgewicht) ve 'Kıç Tarafın Ağırlığı' (das Achtergewicht). Anlatının ağırlık merkezi her zaman Achtergewicht'te yatmaktadır. En küçük kardeşin son atılımının masalın içinde ne kadar anlam taşıdığını hepimiz biliyorsunuz. Üçler kuralıyla birleşen Achtergewicht halk anlatılarının en önemli özelliğidir, epik bir kuraldır (Olrik, 1994, s. 4).

Öykünün olay örgüsünde şehzadeler doğup büyür ve İyi Huylu Şehzade halkın arasına inerek halkın kötü durumunu görür. Bu öykünün ilk olayıdır. Çünkü şehzadenin halka iyiliği ve zenginliği getirmek için bu olayı yaşaması gerekmektedir. Daha sonra şehzade zengin olma yolunda fikirler alırken bilirkişilerden biri ona mücevherden bahseder ve şehzade o mücevheri bulmak için yola koyulur. Ulaşacağı adaya vardığında mücevher için yalnız devam eder ve orada karşılaştığı olaylar öykünün sonuna doğru gidişatı değiştirir. Çünkü şehzade mücevheri bulmuştur. Ancak kötü kardeşi onu kör ederek mücevheri elinden alır. Burada şehzadenin bundan sonra evine dönmesi zorlaşır ve uzun zaman alır. Önemli bir kişi olarak öne çıkan İyi Huylu Şehzade, metnin bu bölümünden sonra daha da zor bir süreçle yani kör olarak evine dönmeye çalışır. Daha sonraki önemli olay, gittiği ülkedeki hakanın kızı ile evlenmesidir. Çünkü bu evlilik sayesinde gözleri açılır. Anlatının sonuna doğru evine giden şehzade kardeşiyle yüzleşir ve mücevheri ondan alır. Bu önemli bir olaydır. Çünkü metnin sonunda söylediği cümlelerle kahramanın yolculuğunu tamamlayıp erginliğe ulaştığı görülür. Kötü Huylu Şehzade'nin kardeşinin gözlerini kör etmesiyle ve babasına gidip kardeşinin

öldüğünü söylemesiyle tüm halk ve ailesi ağlamaya başlar. Burada kardeşinin aksine kahraman olarak daha geride kalan kötü kardeşin yaptığı bu hareket, metin içinde duygudaşlık doğurmuştur. Metin kötü kardeşin mücevherin yerini üç kez sorulan aynı soruya karşılık aynı cevabı vermesiyle iyi şehzadenin halkına iyiliği ve zenginliği getirdikten sonra söylediği son sözleriyle son bulur. Bu kural halk anlatılarının en önemli kuralı olduğu için genel olarak anlatılarda mevcuttur.

Anlatımda Tek Çizgилilik Kuralı: Çağdaş edebiyat -bu terimi en geniş anlamıyla kullanıyorum- çeşitli entrika çizgilerini birbirine dolayıp karıştırmaktan hoşlanıyor. Buna karşılık halk anlatısı bir olay çizgisini başkasıyla karıştırmaz; halk anlatıları her zaman tek çizgилidir. Eksik kalan ayrıntıları tamamlamak için geriye dönüş yapmaz. Eğer daha önceki olaylar hakkında bilgi vermek gerekiyorsa; bu bir konuşmanın içinde verilir (Olrik, 1994, s. 4).

Öyküde geçen olaylar tek bir çizgide ilerler ve hepsinin bir sıralaması vardır. Kadınların hamile kalması ve bu esnadaki ruh halleri, şehzadelerin doğumu ve isimlerini almaları, büyümeleri, İyi şehzadenin halkın durumunu görmesi ve iyiliği bulmak için yolculuğa çıkması, orada başına gelen olaylar ve eve dönüşü, öykünün bitişi anlatıda kronolojik bir sıralama oluşturmuştur ve geriye dönüş yapılmamıştır. Ayrıca öyküde eksik olan anlatılar parantez içinde verilmiştir. İnceleme dikkate alındığında metin bu kurala uygunluk göstermektedir.

Kalıplaştırma Kuralı: Aynı çeşitten iki insan veya durum, elverdiği ölçüde değişik değil, elverdiği ölçüde birbirine benzerdir. Genç kahraman, üç gün arkası arkaya bilmediği bir yere gider. Her gün bir devle karşılaşır, hepsiyle aynı şeyi konuşur ve hepsini aynı biçimde öldürür. Hayatın böyle katı üsluplaştırılmasının kendine özgü bir estetik değeri vardır. Gereksiz olan her şey atılmış ve sadece gerekli olanlar göze çarpıcı bir durumda ortaya çıkarılmıştır (Olrik, 1994, s. 4).

Halk anlatılarının derinliği ele alındığında temel kalıp olarak karşımıza çıkan ilk şey kahramanın doğumudur. Bu öyküde kahramanın doğumu motifi anlatıda ilk olarak bizi karşılar. Halk anlatılarında kahramanların doğumu özellikle destanlarda olağanüstü bir şekilde gerçekleşir (Kalkan, 2016,s. 28). Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinde, şehzadelerin doğumu farklı şekilde olmuştur.

“Bir gün mihrace halka, dağ, ırmak, göl ve ağaç tanrılarına dua etmelerini ve kurban sunmalarını emretti. On iki yıl sonra mihracenin birinci ve ikinci karısı hamile kaldı. Sonra da birer oğlan doğurdular”(Ercilasun, 2005, ss. 251-252).

Kahramanın doğumu mitolojik açıdan dağ, ırmak, göl ve ağaç kenarlarında kahramanın annesinin veya babasının tanrıya dua etmesiyle başlar. Bu dua sonucunda ulu bir kişi tarafından kahramanın doğacağı müjdesi verilir. Öyküde Baranas hükümdarı tanrıya dua eder ve kadınlar şehzadelere hamile kalır. Bu durum öyküde tanrı kültürünü doğum esnasında ön plana çıkarır. Kültürün kutsal özellikleri kapsamında şehzadelerin doğuşu gerçekleşir. Bundan sonra şehzadeler büyür ve maceraya çıkar. Böylece kahramanın yolculuğu kalıbı gerçekleşir. Bir diğer kalıplaşmış unsur ise İyi Huylu Şehzade'nin Ejderler Hakanı'nın yanına giderken karşılaştığı kızlara aynı soruyu sormasıdır. Daha sonra iyinin ve kötünün mücadelesi, kahramanın karşılaştığı olağanüstü yaratıklar bunu takip eder. Kahramanın evlenmesi ve devamında evine dönmesi temel kalıplardandır. Olaylar gereksiz bir şekilde anlatılmak yerine çarpıcı bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu temel kalıplar, anlatılarda aynı iskelet üzerinde farklı yapılarla ve farklı kahramanlarla anlatılır. Bir kahraman vardır ve onun doğuşu, başından geçen olaylar, yardımcı kahramanları ve eve dönüşü anlatılır. Ancak bunlar her anlatıda aynı kişiler ya da varlıklar olmaz. Bir anlatıda amaç bir mücevheri bulmak ise başka bir anlatıda bu amaç eve dönmektir. Ancak dikkat edilmesi gereken husus burada bir amacın olduğudur. Anlatı bu kural açısından uygundur.

Büyük Tablo Sahneleri Kuralı: Sage her zaman Büyük Tablo Sahneleri ile doruğuna erişir. Bu sahnelerde Sage kahramanları yan yana gelirler: kahraman ve atı; kahraman ve canavar, ... Bu görkemli durumlar çoğu zaman gerçeğe değil hayale dayanır... Büyük Tablo Sahnelerinin bir geçicilik duygusu değil, bir çeşit zaman içinde süreklilik niteliği taşıdığı fark ediliyor (Olrik, 1994, ss. 4-5).

Öyküde birden fazla büyük tablo sahnesi görülmektedir. İyi Huylu Şehzade ile beş yüz adamının konuştuğu sahne, İyi Huylu Şehzade ile babası, İyi Huylu Şehzade ile halkın ileri gelenlerinin konuşması, İyi Huylu Şehzade ile rehberi, İyi Huylu Şehzade ile Ejderler Hakanı'nın kapı bekçileri ve Ejderler Hakanı, İyi Huylu Şehzade ile dilenciler, İyi Huylu Şehzade ile karısı, İyi Huylu Şehzade ile su cini, kazın uçarak gelip şehzadeyi bulması ve şehzadenin yanına gitmesi, İyi Huylu Şehzade ile Kötü Huylu Şehzade'nin konuşmaları büyük tablo sahnesine örnektir. Ancak burada bütün halkın ve diğer kahramanların toplandığı yer, şehzadenin yüksek bir kuleye çıkarak bütün halkına seslendiği yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Metin bu bağlamda Epik Yasalarla uygunluk içindedir.

Sage'nin Mantığı Kuralı: Sage'nin bir mantığı vardır. Ortaya konulan temaların konunun ana hatlarını etkilemesi gereklidir ve üstelik bu etki temaların anlatı içindeki ağırlığı ile doğru orantılı olmalıdır. Sage'nin bu mantığı her zaman doğal dünyanın mantığı ile ölçülemez. Animizme ve hatta mucize ve büyüye olan eğilim, onun temel kuralıdır. Her şeyden önce onun kabul edilmesi büyük ölçüde entrikanın iç tutarlılığına dayanır. Akla sığabilirlik, pek seyrek olarak dış gerçeklikle ölçülür (Olrik, 1994, s. 5).

Anlatılarda olaylar belli bir neden-sonuç ilişkisi ile oluşur. Öyküde mihracenin oğlunun olması için dua yoluyla bir yol izlediği görülür. Burada önemli olan neden erkek çocuk istediğidir. Erkek çocuklar soyun devamı niteliğindedir ve ailenin babadan sonraki koruyucu gücüdür. Farklı kültürlerde erkek çocuk olmayan ev korunmasız, bahtsız ve bütün tehlikelere karşı açıktır (Yavuz, 2019, s. 61). Anlatı daha sonra şehzadelerin büyümesi ve iyi şehzadenin halkın durumunu görmesiyle bu durumu çözmek için maceraya çıkmasıyla devam eder. Burada önemli olan, halkın iyiliği için (sebep) şehzadenin maceraya atılmasıdır ve macerada başına gelecekleri önceden öğrenmesidir. "Beş türlü tehlike var. Birinci tehlike şudur: Yırtıcı balık uyanırken dikkatsizlikle ona rast gelinir, herkesi gemi ile birlikte yutar. İkincisi: Suyun içinde su renginde dağlar var, gemi çarpıp parçalanır, herkes ölür. Üçüncüsü: Sudaki şeytanlar vurup gemiyi sulara gömerler. Dördüncüsü: Büyük girdaplar gemiye girer, su döner ve çarpışır. Beşincisi: Gök yarılr, korkunç bir fırtına kopar, gemi devrilir, herkes ölür" (Ercilasun, 2005, s. 254). Sonunda iyiliği bularak halka gökten zenginlik yağdırmasıyla (sonuç) son bulur. Bu doğrultuda anlatının bir mantığı vardır ve bu mantık çerçevesinde ilerler. Halk anlatılarında bir sonuca ulaşmak için önce bir sebebe ihtiyaç vardır. İnceleme dikkate alındığında öykü kurala uymaktadır.

Tek Entrika Kuralı: Sage için bir ölçüdür. Bu en iyi gerçek Sage ile edebi eser karşılaştırınca görülür. Entrika yapısında gevşek olayların ve belirsiz hareketlerin varlığı ürünün elden geçirildiğinin en belirgin işaretidir (Olrik, 1994, s. 5).

Hikâyede bu kural mevcuttur. Nitekim hikâyedeki olaylar tek bir entrika üzerine kuruludur. İyiliğin ve zenginliğin halkına mutluluğu getirmesi için yola çıkan İyi Huylu Şehzade'ye karşı onun yücelmesini ve ailesiyle halkın gözünde daha çok sevilmesini önlemek amacıyla Kötü Huylu Şehzade, kardeşine türlü oyunlar oynayarak ona engeller çıkarmıştır. Amacına ulaşmak için başına gelecek felaketlere rağmen İyi Huylu Şehzade amacından vazgeçmemiş ve mücevheri bulmak için çeşitli zorluklara katlanmıştır. Burada dikkatimizi çeken şey ise bu amacı doğrultusunda başına gelen bütün olayların tek bir entrikada birleşmesidir.

Epik Birlik Kuralı: Bütün anlatı öğelerinin, en baştan beri ortaya çıkma ihtimali görülen ve artık gözden uzak tutulamayan olaylar yaratması şeklinde

gerçekleşmektedir. Doğmayan bir çocuk bir canavara adanır adanmaz, her şey bu çocuğun canavarın pençesinden nasıl kurtulacağı sorusu üzerine döner (Olrik, 1994, s. 5).

Campbell'e göre mitolojik kahramanın yolculuğu maceranın çağrışımıyla mümkündür. Olayların ortaya çıkardığı kriz maceraya bir çağrıdır. Bu kriz olayların gidişatını belirler. Mistik anlamda ise benliğin uyanmasını sağlar. Şehzadenin bu yolculuğa çıkmak istemesi kendi içindeki ruhsal benliği bulma çabasındaki ayrılıkla başlar (Campbell, 2020, akt. Tokyürek, 2021, s. 180).

Bu anlatıda şehzade maceraya çıkmak ister ve ailesi buna karşı çıkar. Çünkü bu macerada şehzadenin ölüm tehlikesi yüksektir. Burada şehzade daha yola çıkmadan başına gelebilecekler öne sürülmüş ve gitmesi istenmemiştir. Öyküde kahramanın evden ayrılışı bu kurala uymaktadır. Şehzade yola beş yüz adamı, rehberi ve kardeşi ile çıkar. Mücevheri bulur ve evine dönecekken kardeşinin saldırısına uğrar. Burada tam engeller ortadan kalmışken yeni bir engel ortaya çıkar ve kahraman yoluna yalnız ve kör olarak devam eder. Önce evden ayrılış, sonra da adamlarından ve kardeşinden ayrılış göze çarpar. Daha sonra kahraman evlenir ve karısıyla küçük bir ayrılığın ardından gözleri açılır. Buradaki ayrılık kısa süreliğine, kalıcı olamayan bir ayrılıktır. Anlatı başından beri kahramanın evinden ayrılmasıyla coşkunluk kazanır. Bu bakımdan öykü, bu kurala uymaktadır.

İdeal Epik Birlik Kuralı: Birçok anlatı öğeleri, kişiler arasındaki ilişkileri en iyi şekilde aydınlatmak için bir araya gelirler. Kralın oğlu canavarın kızının akıllılığı sayesinde özgürlüğüne kavuşur fakat-ve bu da diğer öğedir-oğlan kızı unuttur ve tekrar kız tarafından elde edilir (Olrik, 1994, s. 5).

Bu kural Epik Birlik Kuralı ile ilişkilidir. İyi Huylu Şehzade'nin tek amacı halkına iyiliği ve zenginliği verebilmektir. Bunun içinde mücevheri bulması gerekir. Öyküdeki kahramanlardan rehber, beş yüz adam ve Ejderler Hakanı, İyi Huylu Şehzade'ye yardım etmek için yanında olurlar. Ancak kardeşi Kötü Huylu Şehzade, en başından beri kardeşine tuzak kurmak ve onu ailesinden, evinden ayırmak niyetindedir. Bu ayrılık aslında İyi Huylu Şehzade'nin amacından ayrılması için gerçekleştirilmiş oyunlardan ibarettir. Şehzade evlenir ve bu evlilik onun gözlerinin açılmasını sağlar. Bu biten umutların yeniden yeşermesi demektir. Şehzade yarım kalan görevini tamamlamak üzere yola çıkar ve mücevheri kardeşinden alarak amacına ulaşır.

Dikkati Baş Kahraman Üzerine Toplama Kuralı: Halk anlatı geleneğinin en büyük kuralı Dikkati Baş Kahraman Üzerine Toplama'dır. Tarihsel olaylar Sage'de anlatılıyorsa, dikkat kahraman üzerinde toplanır.. Sage'de iki kahraman belirlediği zaman halk anlatısının nasıl geliştiğini görmek çok ilgi çekicidir. Bir tanesi her zaman gerçek başkahramandır. Sage onun hikâyesiyle başlar ve bütün dış görünüşüyle o, en önemli karakterdir (Olrik, 1994, s. 5).

Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi'nde iki başkahraman gözüke de aslında hikâyenin büyük bir kısmı İyi Huylu Şehzade etrafında dönmektedir. Bu şehzade öykünün merkezi durumundadır ve halkı için yaptıklarıyla ön plana çıkmaktadır. Doğumundan itibaren halkın bu şehzadeyi sevmesi ve babasının bu şehzadenin üzerine titremesiyle anlatı en başından İyi Huylu Şehzade'nin dikkati üzerine toplanmasıyla başlar. Bu şehzade, iyi kalpli ve düşünceli karakteriyle metindeki iyi tarafı oluşturur. Halkın arasına girerek yardımcı olmaya çalışır. Maceraya atılır ve amacına ulaşır. Burada kahramanın en ön planda olduğu yer, metnin sonunda yaptığı konuşmadır.

Bunun üzerine Şehzade Ananda'ya şöyle der: "Bundan böyle büyük Baranas hükümdarı, benim babam Çudodana'dır. Karısı da benim annemdir. Kötü Düşünceli Şehzade bundan böyle Devadatta'dır. İyi Düşünceli Şehzade de bugünden sonra benden başkası değildir"(Ercilasun, 2005, s. 261). Burada bütün dikkat başkahraman üzerine toplanmıştır. Böylelikle bu kurala uygun olduğu görülmektedir.

Sonuç

Toplumlar ilkel çağdan beri kendilerini siyasî, edebî, sosyal, ekonomik ve kültürel yönden geliştirmişlerdir ve tarihsel süreçte kendilerine has oluşturdukları anlatılarla ve özelliklerle günümüzde hayat bulmaları kaçınılmaz olmuştur. Doğanın içinde var olan insan kendini ve zihinsel olgusunu yüzyıllar boyunca geliştirmiştir. Bu gelişimden doğan özellikler dünyanın her yerinde benzerlik göstermesiyle varlığını korumuş ve evrensel bir süreçten geçmiştir. Erginlenme ve olgunlaşma zaman gerektiren bir olaydır. Bu zamanın süresi insanın hayatındaki tecrübelerle belli olur. İlkel çağdan beri kendini geliştirmek ve ihtiyaçlar doğrultusunda hayatı kolaylaştırmak insanoğlunun doğasında vardır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda yeni icatlar ve buna bağlı olarak tarih oluşur. Tarihsel bağlamda halk anlatıları da bu ihtiyaçlar arasında kendine yer edinir. Nesilden nesile süren ve geçmişi bize sunan da budur. Dünya genelinde birbirinden farklı bölgelerde yaşayan toplumların mitlerine inildiğinde benzer metinlerin farklı toplumlarda oluştuğunu görmekteyiz. Bu durum bilinçdışı dediğimiz kavramla oluşmuştur. İnsanlığın doğumundan itibaren aynı gereksinimleri arzu etmeleri bu kavramla açıklanabilecek başka bir özelliktir. Farklı bölgelerde birbirinden habersiz olsalar da barınma, beslenme, inanç bütün insanlar için geçerli temel ihtiyaçtır.

İnsanların bir şekilde oluşturduğu kendilerine has yaşam biçimleriyle ortaya çıkan eserler de bu duruma örnektir. Farklı metinler, farklı kahramanlar, farklı mekânlar olarak ortaya çıkan bu metinlerin ortak bir iskelet yapısı mutlaka vardır. Bu çalışmada Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi'ni değerlendirdiğimiz Epik Yasalar da halkbilimciler tarafından evrensel olarak kabul edilmiştir. Bu evrenselliğe dayanarak çalışma on beş madde ile değerlendirilmiştir ve şu sonuçlar elde edilmiştir:

1. Halk anlatıları ilkel çağdan beri mitolojik unsurlarla harmanlanarak günümüze çeşitli şekillerle ulaşmıştır.

2. Bu anlatılar çeşitli bölgelerde, farklı toplumlarda aynı iskelet üzerinden işlenmiştir. Bu durum bilinçdışı denilen kavramın farklı toplumlardaki karşılığıyla mümkün olmuştur.

3. Axel Olrik'in Epik Yasaları halkbilimciler tarafından evrensel olarak kabul edilmiştir. Bu evrensel boyut giriş kısmında bulunan ilkel insanın ortak zihin özelliği ve bu özelliğe uygun olan doğa kavramı ve ilkel mitoloji maddeleriyle değerlendirilmiştir.

4. Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi Axel Olrik'in Epik Yasaları üzerinden incelenmiştir ve değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonunda hikâyenin on beş maddenin tamamına uyum sağladığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Azılı, K. (2018). *Eski Uygurca İyi Niyetli Hanzade ile Kötü Niyetli Hanzade Metninin Rekonstrüksiyonu*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Balcı, S. (2022). Sembolik Yolculuğu Kültür Üzerinden Okumak: İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade Öyküsü. *Paradigma Akademi Yayınları*, 473-493.
- Bars, M. E. (2014). A. Olrik'in Epik Yasaları Işığında Ferhat ile Şirin Hikâyesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1, 3, 306-324.
- Campbell, J. (2020). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Çev. Sabri Gürses). İthaki Yayınları, İstanbul.
- Çağatay, Ş. (1943). Uygur Yazı Dili. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1, 5, 77-78.
- Çobanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Akçağ Yayınları, Ankara.

- Çobanoğlu, Ö. (2020). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, A. B. (2005). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gökçöl, B. (2021). *İyi ve Kötü Prens Öyküsünün Söz Varlığı*. (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Yayınları. Malatya.
- Humutlu, Ü. (2014). *Orhun Yazıtları ile İyi ve Kötü Prens Öyküsünde Yan Cümleler*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Olrik, A. (1994). Halk Anlatılarının Epik Kuralları. *Milli Folklor Dergisi*, 23, 2-5.
- Olrik, A. (1994). Halk Anlatılarının Epik Kuralları II. *Milli Folklor Dergisi*, 24, 4-5.
- Ölmez, M. (2017). *Köktürkçe ve Eski Uygurca Dersleri*. Kesit Yayınları, İstanbul.
- Kalkan, A. F. (2016). Türk Destanlarında Kahramanın Olağanüstü Doğumu. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 42, 27-47.
- Karagöz, M. (2020). Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi'nde Budizmin Yansımaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9, 3, 941-961.
- Kavut, S. (2020). Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 6, 2, 681-695.
- Kekevi, İ. (2020). Eski Uygurca Budacı İyi ve Kötü Prens Masalında Metinsellik Ölçütleri. *Oğuz Türkçesi Araştırmaları Dergisi*, 2, 1, 64-73.
- Temel, E. (2019). Edebi Dil Unsurları Açısından Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, 59, 1, 159-191.
- Tokyürek, H. (2021). Eski Uygurca İyi ve Kötü Prens Öyküsü 'nde Kahramanın Yolculuğu. *International Journal of Old Uyghur Studies*, 3, 2, 177-216.
- Yavuz, C. (2019). Çuvaş Halk Anlatılarında Evin ve Ailenin Koruyucu Güçleri. *İdil-Ural Araştırmaları Dergisi*, 1, 1, 59-81.
- Yavuz Öz, D. (2017). Prens Kalyanamkara Papamkara'daki Deyimlerin Türkiye Türkçesi ve Karaçay-Malkar Türkçesindeki İzleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 201-226.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

Birinci yazar: %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions:

First Author: %100

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

ASR-I SAÂDET VE HULEFÂ-Yİ RÂŞİDİN DÖNEMİNDE YETİMLERE VERİLEN HAKLARIN İSLÂM HUKUKU BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of The Rights Given to Orphans in The Period of Asr-I Saadet and Kulefâ-Yi Râşidin in the Context of Islamic Law

Taha YILMAZ*

ÖZET

İslam hukukunun hükümlerinin teşekkül ettiği İslâm'ın ilk yıllarında yetimlerin haklarına dair gelişmeleri konu edinen bu çalışma, bu süreçte yetimlerle ilgili yapılan hukukî düzenlemeleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. İslâm tarihi kaynaklarında yetimler hakkında zengin bir literatür olmakla birlikte İslâm'ın ilk yılları olan Asr-ı Saâdet ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemlerinde bu paralele kurumsallaşmanın olmadığı dolayısı ile çalışmaya bu perspektiften bakılması gerektiği dikkate alınmalıdır. Hz. Peygamber'in yaşadığı Mekke ve Medine dönemleri, İslâm'ın oluşum ve devletleşme süreçleridir. Bu süreçler toplumda yerleşmiş olan yetimlere yönelik yanlış algıların kaldırılmaya çalışıldığı ve hedeflenen ideal toplumda yetimlerin haklarına dair hukukî temellerin atıldığı bir dönemdir. Fakat yapılan çalışma bu hususta kurumsallaşmanın daha sonra kurulan İslam devletleri tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminde kurumsallaşmadan daha çok var olan hükümlerin topluma kabullendirilmesi ve işlevsel hale gelmesi sağlanmıştır. Bu hükümlerin toplumda tezahür etmesinin ve kurumsallaşmasının ise Emevi, Abbasi, Selçuklu ve daha çok Osmanlı devleti döneminde olduğu görülmektedir. Asr-ı Saâdet ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminde ise kimsesiz çocuklara yönelik sosyal hizmetler açısından koruma ve bakım modelleri geliştirilmiştir. Bu hususta var olan yanlış algıların kalkması sağlanmıştır. Yetimlerin fiziksel ve ruhsal gelişmelerini sağlıklı bir şekilde tamamlamalarını sağlamak amacıyla İslam dininin ona sunmuş olduğu statü ve hakların neler olduğu ortaya konulmuştur. Bu çerçevede İslâm'ın ilk dönem kaynakları taranarak konu ortaya konulmuş ve konunun önemine dair günümüz toplum hayatı ile ilgili olan evlat edinme, koruyucu aile modelleri ve sosyal hizmetler gibi yönler irdelenmiştir. Çalışma yapılırken nitel yöntemin metin analiz tekniği kullanılarak konu detaylandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Fıkıh, Yetim, Asr-ı Saadet, Hulefâ-yi Râşidîn

ABSTRACT

This study, which deals with the developments regarding the rights of orphans in the first years of Islam, when the provisions of Islamic law were formed, aims to reveal the legal regulations regarding orphans in this period. Although there is a rich literature about orphans in Islamic history sources, it should be taken into consideration that there was no parallel institutionalization in the Era of Bliss and Caliphate of Rashidun, which are the first years of Islam, and therefore the study should be viewed from this perspective. Hz. The Mecca and Medina periods where the Prophet lived are the formation and state formation processes of Islam. These processes are a period in which misperceptions about orphans in society are tried to be eliminated and the legal foundations for the rights of orphans in the targeted ideal society are laid. However, the study shows that institutionalization in this regard was achieved by the Islamic states established later. Hz. During the period of the Prophet and the Rightly Guided Caliphs, the provisions that existed rather than being institutionalized were accepted by the society and became functional. It is seen that these provisions were manifested and institutionalized in society during the Umayyad, Abbasid, Seljuk and mostly Ottoman periods. During the Age of Saadet and Hulefâ-yi Râşidîn, protection and care models were developed in terms of social services for orphans. Misconceptions regarding this issue have been eliminated. In order to ensure that orphans complete their physical and spiritual development in a healthy way, the status and rights that Islam offers them are revealed. In this context, the subject was revealed by scanning the early sources of Islam, and aspects such as adoption, foster family models and social services, which are relevant to today's social life, were examined regarding the importance of the subject. While carrying out the study, the subject was detailed using the text analysis technique of the qualitative method.

Keywords: Islam, Fiqh, Orphan, Era of Bliss, Hulefâ-yi Râşidîn

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, tahayilmaz1981@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9503-3937

Giriş

Tarihi süreçte bütün dinler ve sistemler hitabına muhatap olarak insanı seçmiş ve insanla ilintili birçok hususa değinmiştir. Toplumsal bir varlık olan insan yaşamını kitleler halinde sürdürür (Kutluer, 2000, ss. 320-323). Toplumsal hayat ise farklı insan tabakalarından meydana gelmektedir. Bu toplumsal tabakalar içinde cinsiyet bakımından kadın ve erkekler, yaş skalası bakımından çocuklar, gençler ve ihtiyarlar, statü bakımından zengin ve fakirler, fiziksel güç bakımından sağlıklı ve hasta/zayıf insan grupları bulunmaktadır (Bucaille, 1988, ss. 233-243). Bu şekilde toplumsal hayatın farklı tabakalarında bulunan insanlar yaşamları boyunca farklı birtakım problemlerle karşı karşıya kalabilirler. Bu problemler bazen savaş, salgın, kaza ve benzer başka felaketlerden kaynaklanabildiği gibi kişinin kendinden de kaynaklanabilmektedir. Ayrıca insan, günlük hayatın akışında baş edilmesi mümkün olan problemlerle karşılaşabildiği gibi bazen de yaşamı boyunca kendisinde derin izler bırakan, unutulması zor etkiler oluşturan, çözümü zor ya da mümkün olmayan problemlerle de karşılaşabilir. Özellikle küçük yaşta iken kişinin anne ve babasından birini ya da her ikisini birden kaybetmesi bu kişiyi bir yaşam boyu etkileyebilmektedir (Eski, 2007, ss. 1-3). Böyle bir durumla karşı karşıya kalan çocukların bu ağır problemin üstesinden gelebilmesi için ailesinin geri kalan fertlerinin kendisine sağlayacakları maddi ve manevi destek elzemdir. Nitekim çocuğun duygusal, ruhsal ve fiziksel gelişiminde önemli rol oynayan ve çocuğun her türlü varlığına önemli katkısı olan anne/babadan birinin ya da her ikisinin kaybı çocukta çok büyük travmalara yol açar (Ağırman, 2007, ss. 9-13). Çünkü çocuğun maddi ve manevi tüm ihtiyaçlarını karşılayan ve gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlamasına yardım eden anne ve babadır. Baba ve anne çocuğa güvenilir bir aile ortamı oluşturarak ömür boyu sığınacak sağlam bir kale hazırlarlar (Mengüşoğlu, 1971, ss. 8-36, 287-288).

Ailenin geçimini sağlayan, büyük fedakârlıklar göstererek çocuğu her türlü tehlikeden koruyan anne ve babadır. Anne/babanın vefatı durumunda çocuğun içine düşeceği boşluk aşikârdır. Böyle bir durum karşısında İslam dini birtakım önleyici tedbirler almış ve bu hükümleri müntesiplerine beyan etmiştir. İslam babası vefat etmiş çocuğa yetim, annesi vefat etmiş çocuğa da öksüz diyerek onlara merhamet ve şefkatle yaklaşılmasını emretmiştir. Kur'an-ı Kerim yetim ve öksüzlerin başlarının okşanmasına, maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasına karşılık birçok mükâfatın olduğunu çokça zikretmiştir. Nitekim İslam dini böyle bir çocuğun kendisini yalnız hissetmemesi için ona ahiret hayatının varlığından söz ederek çocuğun anne babasıyla sonsuz hayatta tekrar birlikte olacağını beyan etmiştir (Ertuç, 2009, ss. 127-128). Ayrıca geri kalan aile fertlerine çocuğun bu yalnız ve korumasız durumunda kendisine yardımcı olmalarını emretmiştir. Hayat yükünün ve sorumluluğunun sadece çocuğa yüklenmemesi istenmiş, sosyal hayattaki tüm şahıslara yetim ve öksüzlerin haklarının korunması için birtakım ödevler yüklemiştir. Cennet fikriyle çocuğun nazik ve hassas dimağında güzel bir pencere açarak ruhundaki annesizlik ve babasızlık hissini tedavi etmeye çalışmıştır (Arı, 2013, ss. 501-503).

Asr-ı saadet ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminde yetim hakları İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnet çerçevesinde belirlenmiş ve bu hakların korunması için gerekli özen gösterilmiştir. İslam hukukunda yetim, babası vefat etmiş olan çocuğa denir. Çocuğun bu özelliği buluğa erene kadar devam eder. İslam her alanda birtakım düzenlemeler yaptığı gibi yetim hakları konusunda da gerekli düzenlenmeyi yapmıştır (Özcan, 2006, ss. 103-107). Böylece yetim çocuğun sosyal hayatında ve bireysel dünyasında oluşabilecek boşlukları en aza indirmeyi hedeflemiştir. Yetim çocuğun yaşı henüz küçükken sahip olduğu mallarının düzgün bir şekilde velisi veya vasisi tarafından korunması, buluş çağına geldiğinde ise kendisine verilmesi zorunlu tutulmuştur. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de 22 ayet-i kerimede yetimlerle ilgili konular farklı açılardan ve farklı bağlamlarla ele alınmıştır. Yetimlerle ilgili büyük bir hassasiyet ortaya konulmasını önermiş, Allah'a iman ve ibadet emrinin arkasından yetimlere iyi davranılması, yetimlerin itilip

kakılmaması, kınanmaması ve onlara karşı ilgisiz kalınmamasını istemiştir (Nuhoğlu, 1993, ss. 521). Ayrıca yetimlerin doyurulması, mali yönden desteklenmesi teşvik edilmiştir. Mekke döneminde yetimler hakkında ayetler bu çerçevede nazil olurken Medine döneminde ise konu daha da kurumsallaştırılarak devlete ait gelirlerden, hazinede bulunan mallardan, ganimetlerden ve feyden yetimlere bir pay ayrılması, bunlardan yetimler için ayrı bir gelir kaleminin tahsis edilmesi, yetimlerin mallarının güzel bir şekilde korunması, buluşa erdiklerinde ise mallarının bekletilmeden kendilerine teslim edilmesi gerektiği ayrı ayrı vurgulanmıştır. Bu bağlamda İslam dininin emir ve tavsiyeleri vahiy ile inerken Asr-ı saadet ve Hulefa-yi Râşidîn döneminde ise inen ayetler çerçevesinde toplumda yaşayan tüm kesimlerle ilgili hak ve sorumluklar hukuksal yönden tedvin edilmiştir. Bu dönemde toplumsal tabakalardan birini oluşturan yetimler de ele alınmış ve yetimlerin İslam toplumunun ortak evladı olarak görülmesi istenmiştir. Çalışmada İslam'ın ilk dönemlerinde yetimlere ne gibi haklar sunulduğu ele alınmıştır. Konunun günümüz dünyasıyla bağlantısının kurulması için gerekli hususlar irdelenmiştir.

İslam Hukukunda Yetim Kavramı ve Yetimliğin Sona Erme Çağı

Sözlükte yetim, “yalnız olmak, tek başına kalmak” anlamında “yütm” kökünden türeyen bir kelimedir (Râzî, 1415/1999, ss. 745). Yetim kelimesi çeşitli nesnelere tekliğini ifade eder. Hayvanlar için kullanıldığında annesi kaybeden anlamın gelmektedir (Tehanevî, 1404/1984, ss. 1533). Madenler ve taşlar için kullanıldığında ise tek anlamına gelip eşsiz inci olarak ifade edilmektedir (İbn Manzur, 1410/1990, ss. 645). Bu manadan yola çıkarak babasını kaybetmiş çocuğa yetim denilir. Cemisi eytâm ya da yetâmâ'dır. Babası vefat etmiş olan küçük ya da büyük herkes yetim diye tabir edilse de fıkhî olarak henüz buluş çağına ermemiş çocuklardan babasını kaybetmiş olanları ifade etmek için kullanılır. Bir hadiste yetim olma özelliğinin buluş çağından sonra kalkacağı dile getirilmiştir. (Ebû Dâvûd, “Vesâyâ”, 9). Çocuğun nafakasını kazanma, haklarını koruma altına alma ve onu yetiştirme görevleri yerine getirilirken babanın daha çok rolü bulunduğundan yetimlik özellikle babanın yokluğuna atfedilmiştir” (Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, 1986, “ytm” mad.). Türkçe’de yetim kelimesi çoğunlukla babası ölmüş çocuğu ifade etmek için kullanılsa da bazı yerlerde Arapça’da olduğu gibi daha geniş bir kullanıma sahiptir. Sadece annesini veya hem annesini hem babasını kaybeden çocuğa daha çok öksüz denilir (Develioğlu, 2000, ss. 1161). Bu çerçevede istilâhî olarak yetim, genel anlamda ve yaygın olarak örfî ve şer’î olarak buluş çağına ermeden babalarını kaybetmiş, kendileri için çalışıp kazanamayan küçük çocuklara denilir. Yetimler buluş çağına girdikten sonra malı üzerinde tasarruf hakkını kullanabilir ve çalışıp kazanarak hayatını devam ettirebilir (Erdoğan, 2005, ss. 488-489).

Kişinin yetimlik vasfının ortadan kalkması için ergenlik çağına gelmesi yeterli görülmüştür. Ancak malının kendisine teslim edilebilmesi için rüştünü ispat etmesi gerekmektedir. Malî yükümlülüklerini ifâ etmesi bakımından ergenlik yeterli görülmemiş, rüşte erme şartı da ileri sürülmüştür (Serahsî, 1989, ss. 6-7). Bu konuya delil olarak “Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda akıllıca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin” (en-Nisa, 4/6) ayeti gösterilmiştir. Yine el-En’âm süresinde geçen bir ayette “Rüşd çağına erinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın; ölçü ve tartıyı adaletle yapın” (el-En’âm, 6/152) buyrulmaktadır. “Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.” (el-İsrâ, 17/34).

İslam hukukunda yetimlik vasfının sona ermesinin sınırı İslam hukukçuları tarafından zikredilen naslar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Naslarda geçen “evlenme çağı” ifadesinden mecaz olarak buluşun kastedildiği ifade edilmiştir. Buna göre akıllı, hür ve buluş çağına gelen kişi sorumluluk sahibi olduğundan mali hakları bakımından sınırlandırılmayacağı ifade edilmiştir. Malının kendisine teslim edilmesi hususunda ise rüşd sahibi olması istenmiştir. Ancak Ebu Hanife,

Züfer ve Nehai'ye göre hür ve akıl-baliğ olan kimseye malı teslim edilir. Hatta kişi malının kıymetini bilmeyip saçıp savursa bile nihai olarak yirmi beş yaşına geldiğinde malı kendisine teslim edilmesi istenmiştir (Mevsilî, 2007, ss. 112-113).

İslam hukukunda kişi anne rahmine düştüğünden sonra vücut ehliyetinin gereği olarak lehinde birtakım haklara sahip olur. Eda ehliyeti sahibi olduktan sonra ise malı üzerinde istediği tasarrufu yapma hakkına haizdir (Bardakoğlu, 1994, ss. 533-539). Bu gibi hakların kişiye tanınması İslâm'ın insana verdiği değerden kaynaklanmaktadır. Nitekim hayat bir tecrübedir. Din ise bir tekliftir. Kişi hayatı yaşayarak öğrenir. Yetim olan kişi de toplumsal hayatta bazı şeyleri yaşayarak öğrenir. Her ne kadar babadan yoksun korumasız büyüyorsa da sonuç olarak hür/akıllı insan vasfına sahiptir. Toplumsal hayatta birinci derece akrabaları kendisine rehberlik ederler. Hususi velayet akrabalık bağıyla sağlanır. Hususi velisi olmadığı zaman umumi velilik devreye girerek devlet yetime bu konuda hamilik yaparak onu hayatın tehlikelerine karşı korur. Hâkim onun adına veli veya vasi tayini yapabilir. Kişi toplum hayatına adapte olurken kendisi ve toplum için problem oluşturmaması adına veli ve vasilik olgusu önemli kabul edilmiştir. Yetimin korunup kollanması istenmiş, belli bir çağa geldiğinde de kendisine terettüp eden malların tasarrufu kendisine verilmesine özen gösterilmiştir. Bu zikredilen gerekçelerden dolayı yetim kavramı ve yetimliğin son bulma çağı önemli kabul edilerek hukuki tanımı İslam dini tarafından önemsenmiştir (Kurtubî, 2000, ss. 556-557). Böylelikle hayatın katmanlarında korumasız gibi görülen yetimlerin kendileri hakkında oluşturulan hukuksal müktesebatla topluma sağlıklı bir şekilde kazandırılmaları hedeflenmiştir. Nitekim hukuk bütün hakları korumakla ve toplumsal düzeni sağlamakla görevlidir.

Devlet toplumun katmanlarında yer alan tüm sınıfları korumakla mükelleftir. Bunu büyük oranda hukuk kuralları ile gerçekleştirir. Yetimler ise toplumdaki en korumasız kişilerdir. Bu yüzden iki cihan saadetini hedefleyen İslâm öncelikli olarak bu dünyada bir düzen kurmak istemiş ve bu düzenin gereği olarak da toplumda adalet, hakkaniyet, ehliyet ve liyakat esaslı bir sistem planlamıştır. Bu sistemin kaynağı olan Kur'an ve Sünnet cahiliye döneminde maddi ve manevi haklardan yoksun olan sınıfları incelemiş ve bu sınıflardan biri olan yetimleri de kapsayacak birtakım hukuki kuralları ortaya koymuştur. Dolayısıyla yetim İslam toplumunda elde ettiği haklar ile sosyal, psikolojik ve ekonomik olarak kendini güvende hissetmiş, maddi ve manevi gelişimini bu şekilde tamamlamıştır. Eğitim gibi sosyal ve ekonomik birçok hakka sahip olabilmıştır. Bu sayede yetim denilen kişiler ruhsal ve fiziksel olarak herhangi bir su-i istimalle uğramadan gelişimlerini tamamlayabilmişlerdir. Doktrinde İslâm'ın insanlar hakkında özelde de yetimler için ortaya koyduğu perspektif son derece önem arz etmektedir. İslam insan hakları beyannamesinde dahi olmayan hakları yetimlere sunmuş ve onları toplumdan tecrit etmeyerek ruh gelişimlerini sağlıklı bir şekilde tamamlamaları için gerekli tedbirleri almıştır. İslâm'dan önce yetimler konusunda buna benzer haklardan bahsetmek söz konusu değildir.

İslam Öncesi Cahiliye Döneminde Sosyal Hayat ve Yetimlerin Durumu

İslâm toplumunda yetimlerin konumunu, haklarını ve görevlerini sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için İslâm'dan önce Arap toplumunun durumuna dikkatle bakmak gerekir. Arapların sosyal yapısı, hem İslâm dininin içinde doğup yayıldığı muhit olması hasebiyle hem de yetimler konusunda oluşan ilk İslâmî yorum ve uygulamaları etkilemesi yönüyle son derece önemlidir (Fayda, 1993, ss. 17). Kadınlar, yetimler ve sosyal yönden zayıf insanlar, erkek merkezli cahiliye toplumunda ikinci plandaydı (Canatan, 1991, ss. 77). Göçebe bir hayat yaşayan ve çölde yolculuk yapan bu toplum için kadın ve yetim çocuklar fiziki olarak güçsüz, eli kılıç tutmayan ve savaşamayan tamamen tüketici bir figür olarak değerlendirilmekteydi (Sarıcam, 2003, ss. 42). Bu yüzden kadınlar ve yetimler topluma yük olarak görülmekteydi. Yetim çocuklar ve kadınlar dini, hukuki ve ekonomik yönden ikinci sınıf insan muamelesi görmekteydi. Arap yarımadasında yetim ve güçsüz insanlar için durum bu olduğu gibi dünyanın diğer coğrafyalarında

da yetim ve kadına yönelik uygulamalar çoğu kez Arap yarım adasındakine benzerlik göstermekteydi (Cevad, 1993, ss. 35-36).

Kur'ân-ı Kerim Cahiliye Araplarının kız çocuklarını nasıl karşıladıklarını şu ayetlerde genel bir tablo çizerek açıklar; *"Onlardan birine bir kız müjdelendiğinde, öfkelenerek yüzü kapkara kesilir. Verilen müjdenin kendisine göre kötülüğünden dolayı halktan gizlenir. Böyle bir alçaltıcı duruma rağmen onu yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün! İşte ne kötü yargıda bulunuyorlar."* (en-Nahl, 57-58.) *"Ve diri diri öldürülen ve toprağa gömülen kız çocuğuna sorulduğu zaman"* (ez-Zuhruf, 78.) *"Onlardan birine, rahman olan Allah'a isnat ettikleri bir kız evladı müjdelendiğinde, içi öfkeyle dolarak yüzü simsiyah kesilirdi."* (ez-Zuhruf, 43/17.)

Onlara göre kız çocuğu geçim sıkıntısına sebep olan ve namusunu koruyamayan kişidir. (el-En'âm, 6/151; el-İsrâ, 17/31; Razî, 19,: 20/56). Güçlü ve ergin erkek çocuklar ise kabilenin savunucu, eli kılıç tutan onur kaynağı olarak görülmekteydi. Onların sayılarının çokluğuyla övünürlerdi. Türkçede de ifade edildiği gibi kız çocuğu *"kaşık düşmanı"* olarak değerlendirilirdi. Arap toplumunda kölelik ve cariyelik müessesesi yaygındı. Özgür doğan insanlar aynı et ve kemige sahip hem cinsleri tarafından hürriyetlerinden yoksun bırakılıyorlardı. Bundan dolayı her türlü işkenceye layık görülüyorlardı. Eşyadan daha kıymetsiz, her türlü haktan yoksun, hukukun zaten olmadığı yerde, zalimlerin mazlumların kanlarıyla güçlendikleri bir toplumda ölüm kalım mücadelesi veriyorlardı.

İslam Öncesi Cahiliye döneminde sosyal hayat ve yetimlerin durumu zikredildiği şekilde kötü bir durumda iken diğer taraftan varlıklı, güçlü ve ileri gelen insanlar ise rahat bir hayat sürmekteydiler. Yetimler ve kadınlar gibi güçsüz, zayıf ve kimsesiz insanlar üzerinde hegemonyalarını kurarak onları eziyorlardı. Bu bakımdan güçsüz insanlar hayatın her türlü sıkıntılarına maruz bırakılmaktaydılar. Bu meşakkatli ve ezici şartlara, zor ve anlamsız dayatmalara muhatap olan insanlar arasında yetimler de bulunmaktaydı.

Cahiliye döneminde kabileler arasında meydana gelen ve uzun süren savaşlardan dolayı yetimlerin sayısı oldukça fazlaydı. Bu yetimler yaşadıkları coğrafi şartların zorluğu ile birlikte korumasız ve yalnız olarak hayatlarını sürdürmek zorundaydılar. Küçük yaşta hayat yükünün ağırlığını yüklenen bu hamisiz yetimler böylece itilip kakılmaktaydılar. O günün gelenek ve adetlerine göre kızlar, eli silah tutmayan çocuklar, savaşa katılmayan yaşlılar ve kadınlar mirastan pay alamazlardı. (Sarıcık, 2002, ss. 160) Yetimler de bu uygulamadan nasibini almış ve ölen babalarının mirasından yoksun bırakılmışlardı. Hayatta insanın değeri sadece fiziki gücüyle orantılı olduğu için yetimler gibi zayıf ve eli kılıç tutmayan herkes mirastan ve mali açıdan kendisine terettüp eden haklardan yoksun bırakılmaktaydı. Yetim kızlar fiziki olarak güzel olduklarında zorla, mehirsiz olarak nikâhlanıyorlardı. Fiziki güzelliğe sahip olmayan yetim kız çocukları da ya hizmetçi olarak alınıyor ya da kendisine nikâh kıyılarak ömür boyu hak mahrumiyetine tabi tutuluyorlardı. Sosyal hayatta bir kaos hali hakimdi. Hak güçlüden yana oluyor, zayıf haklı bile olsa haksız addediliyordu. Bu kaos ve karmaşa halinden en çok yetimler etkilenmekteydiler (Arı, 1998, ss. 374-384).

Yetim ve kadınlara yönelik yapılan zulümler ve kötülüklerin çok olmasından dolayı bu yanlışların düzeltilmesi adına Kur'ân'da yetimlerden ve kadınlardan birçok yerde bahsedilmektedir. Arap Cahiliye döneminde yaşanan bu vahşi düzen, Hz. Peygamber'in rahmet ikliminin etkisi ve İslam'ın gelişiyile köklü bir takım değişim ve dönüşümlere tabi tutulmuştur. Rasulullah Müslüman olmayı tercih eden her bir kadından ve erkekten biat alırken onlardan *"Allah'a eş koşmayacaklarına, yalan söylemeyeceklerine ve çocuklarını öldürmeyeceklerine"* dair söz alarak anlaşma yapmıştı. (İbn Hişam, 1355/1936, ss. 143.) Bunun yanında Hz. Peygamber kız çocuğuna iyi muamelede bulunanın ve onu güzel bir şekilde büyütenin cehennem ateşinden uzak olacağını (Buhârî, "Edep", 18.) iki veya üç kızını ya da kız kardeşi olan kişinin onlara iyi davranması durumunda cennete gireceğini müjdelenmiştir. (Tirmizî, "Birr", 13.)

Kur'ân-ı Kerim'deki hitaplar kadın ve erkeğe eşit şekilde seslenmiş, onun ayetlerinden ancak akıl sahiplerinin ders alacağını vurgulamıştır. (el-Bakara, 2/164; el-Fussilet, 41/53, 54; ez-Zariyat, 51/20-21; el-Ğaşiye, 88/17-20.) Fakat Kur'ân'ın indiği dil olan Arapçanın bir özelliği olarak muhataplarına ayetlerde genellikle müzekker (eril) bir kalıpla seslenmiştir. (Âl-î İmran, 3/14; el-İsrâ, 17/6; el-Kehf, 18/46; el-Mü'minun, 23/5, eş-Şuâra, 26/133; el-Kalem, 68/14; Nuh, 71/12; el-Müddesir, 74/13). Kur'ân'a göre insan bir erkek ve bir kadından türemiş (el-Nisâ, 4/1; el-Hucurât, 44/13.) haklar ve sorumluluklar açısından ise durumları şu şekilde ifade edilmiştir: "Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlemiş ise onun mutlaka güzel bir hayat ile yaşatılacağı ve mükâfatlarının elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile verileceği. (en-Nahl, 16/97.) Yine "Allah size emaneti ehline vermenizi ve hüküm esnasında da adaletle hükmetmenizi emretmektedir." (en-Nisâ, 4/58) buyurarak cinsiyete değil de ehliyete vurgu yapılarak mesele en güzel şekilde özetlenmiştir.

Hz. Ömer'in de "Biz Cahiliye döneminde kadına hiç değer vermezdik. İslâm dini gelip de Allah'ın onlardan yani kadınlardan söz ettiğini görünce onların da üzerimizde birtakım hakları olduğunu anladık." (Buhârî, "Libas", 31.) Başka bir defasında da Hz. Ömer "kadınlar kendisine karşı konuştuklarında onları dövebilir miyim? diye Hz. Peygamberden izin istemişti." "Sizin en hayırlınız kadınlarına karşı en hayırlı olanlarınızdır." (İbn Mâce, "Nikâh", 50) "Akşam aynı yatakta yatacağınız hanımlarınızı nasıl döversiniz." (İbn Mâce, "Nikâh", 51.) "Kadınlarını dövenler hayırlularınız değildir." (İbn Mâce, "Nikâh", 51.) diyerek kadınların dövülmelerini kerih görmüş ve yasaklamıştır. Abdullah b. Ömer' de "Biz vahiy sürecinde hanımlarımıza kötü davranmaktan sakınırdık. Çünkü vahiyyle uyarılırız diye korkardık. Vahiy kesilip Hz. Peygamber ahirete geç edip, refiki alaya gidince ondan sonra hanımlarımıza karşı istediğimiz gibi konuştuk ve onlara istediğimiz gibi davrandık." (Buhârî, "Nikâh", 80.) Bu itiraflar İslâm'ın gelişiyile Arap toplumunda ne denli köklü bir değişim ve dönüşümün olduğunu göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de Yetimler Hakkında Nazil Olan Ayetler ve Bu Ayetlerde Değinen Hususlar

İnsanlık tarihinde, toplumsal hayatın içinde bulunan yetim ve kadınlar hakkında en kötü model olan cahiliyedeki bu uygulamaları kaldırmak İslâm'ın temel hedeflerindendi. Bunun için Kur'ân-ı Kerim'de 22 ayette farklı bağlamdan ve farklı açılardan yetimlerle ilgili meseleler ele alınmıştır. Kur'ân-ı Kerim bu ayetlerde yetimlere iyi davranılmasını, itilip kakılmamasını, mali yönden onların desteklenmesini istemiştir. Böylece yetim çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimlerini sağlıklı bir şekilde tamamlamalarını sağlayacak birtakım ön tedbirler vaaz etmiştir. Kur'ân-ı Kerim bu ayetler perspektifinde ferdi ve sosyal hayatta oluşabilecek boşlukları olabildiğince asgariye indirmeyi hedeflemiştir. Nazil olan ayetler şu şekildedir.

İsraioğulları'ndan "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anne-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilikle davranın, insanlara güzel söz söyleyin, namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin" diye misak almıştık... (el-Bakara: 2/83); Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz iyilik değildir. Ama iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere iman eden; mala olan sevgisine rağmen, onu yakınlara, isteyip-dilenene ve kölelere veren; ... (el-Bakara, 2/177); Sana neyi infak edeceklerini sorarlar. De ki: "Hayır olarak infak edeceğiniz şey, anne-babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışadır... (el-Bakara, 2/215); ...Ve sana yetimleri sorarlar. De ki: "Onları ıslah etmek hayırlıdır. Eğer onları aranızda katarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir... (el-Bakara, 2/220); ...Eğer yetimler k adaleti yerine getirmeyeceğinizden korkarsanız... (en-Nisa, 4/3); Yetimleri, nikâha erişecekleri çağa kadar deneyin; şayet kendilerinde bir (rüşd) olgunlaşma gördünüz mü, hemen onlara mallarını verin. Büyüyecekler diye israf ile çabucak yemeyin. Zengin olan iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan da artık maruf (ihtiyaca ve örfeye uygun) bir şekilde yesin. Mallarını kendilerine verdiğimiz zaman, onlara karşı şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter. (en-Nisa, 4/6); Mirası bölüşme sırasında yakınlar, yetimler ve yoksullar da hazır olursa, onları

ondan rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin. (en-Nisa, 4/8); Gerçekten, yetimlerin mallarını zulmederek yiyenler, karınlarına ancak ateş doldurmuş olurlar... (en-Nisa, 4/10); Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolda kalmışa ve sağ ellerinizin malik olduklarına güzellikle davranın... (en-Nisa, 4/36); Kadınlar konusunda senden fetva isterler. De ki: "Onlara ilişkin fetvayı size Allah veriyor... (en-Nisa, 4/127); Yetim malına, o ergenlik çağına erişinceye kadar o en güzel şeklin dışında yaklaşmayın... (el-En'am, 152); Bilin ki, ganimet olarak ele geçirdiğiniz şeylerin beşte biri, muhakkak Allah'ın Resûlünün, yakınlarının, yetimlerin, yoksulların ve yolcunundur... (el-Enfal, 41); Ergenlik çağına erişinceye kadar, o da en güzel tarzda olması dışında yetimin malına yaklaşmayın... (el-İsra, 34); Allah'ın o (fethedilen) şehir halkından Resûlüne verdiği fey, Allah'a, Resûle, (onun) yakın akrabaları olanlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir... (el-Haşr, 7); Kendileri, ona duydukları sevgiye rağmen yemeği, yoksula, yetime ve esire yedirirler... (el-İnsan, 17); Hayır, aksine, siz yetime ikram etmiyorsunuz. (el-Fecr, 17); ...Ya da açlık gününde doyurmaktır. Yakın olan bir yetimi. Veya sürünen bir yoksulu. (el-Beled, 14,15,16); Bir yetim iken, seni bulup da barındırmadı mı? (ed-Duha, 9); Öyleyse, sakın yetimi üzüp-kahretme. (el-Ma'un, 2).

Bu ayetlerin burada zikredilmesinin sebebi İslam hukukunun temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in yetimler hakkında vurguladığı hususların ne olduğunu ortaya koymaktır. Nitekim yalnız ve kimsesiz olan yetimin maiyet bakımından çalışmaktan aciz olduğu gerekçesiyle Kur'an-ı Kerim daha çok yetimin doyurulmasını istemektedir. Çünkü yetim olan çocuk o yaşlarda kendi malı bulursa bile kâr ve zararını tam manasıyla bilmediği için kendisi hakkında uygun tasarrufla bulunamaz. Malı üzerinde eksik bir tasarrufa sahiptir. Bu yüzden veli ve vasisi tarafından hem kendisi hem de malı korunması gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'in yetimler hakkında değindiği ikinci husus ise onlara adaletli davranmaktır. Adalet korumasız kalan çocuğun kişiliğinin sağlıklı bir şekilde oluşması ve gelişmesi için çok önemli bir olgudur. Yetim çocuklar kimsesiz ve korumasız oldukları için kendilerini güvende hissetmek isterler. Bu yüzden çok dikkatli bir hal sergilerler. Kendilerine adaletli bir şekilde davranıldığında duygusal/psikolojik ve sosyal gelişmelerini olumlu yönden etkilenerek tamamlarlar. Böylece toplumda sağlıklı birey olarak yaşamlarını sürdürürler. Kur'an-ı Kerim'in yetimler hakkında vurguladığı diğer hususlar ise onlara mallarının teslim edilmesidir. Çünkü mal insanın yaşamı için gerekli bir şeydir. Yetimler mallarının kendilerine teslim edilmesiyle toplumda maiyetlerini temin ederek sosyal bir karmaşaya sebep olmazlar. Kişiliklerinin sağlıklı bir şekilde gelişmesi için mallarını harcarlar. Fakirlikten kaynaklanan kötü beslenme ve diğer zararlı alışkanlıkları edinmekten uzak dururlar. Bu ayetler çerçevesinde konuya bakıldığında yetimlerin maddi olarak desteklenmesi, toplumda kendilerine adaletli davranılması ve kişiliklerini sağlıklı bir şekilde oluşturmalarına yardımcı olunması istenmiştir. Ayrıca evlenip bir yuva kurmaları için de hürriyetlerine saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Böylece Kur'an'ın ortaya koyduğu prensiplerle toplumda yetimler hakkında o güne kadar görülmemiş olumlu hükümler ortaya konulmuştur. Yetimi ezen onu itip kakan, onu doyurmayan kişi cehennem azabıyla tehdit edilmiştir. Yetimler hakkında bu ayetlerle sadece dünyevi bir hukuk ve ceza olgusu oluşturulmamış aynı zamanda uhrevi olarak da bazı mükâfat ve cezalar ortaya konularak konunun hassasiyeti ve önemi bu şekilde ortaya konulmuştur. Yetimin istismar edilmesi büyük bir günah olarak topluma lanse edilmiştir.

Hadislerde Yetimler Hakkında Değinen Hususlar

İslam hukukunun birinci kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette yetimler hakkında temel hususlara değinildiği gibi hadislerde de yetimler hakkında birçok hususa değinilmiştir. Bu bakımdan yetimler hakkında İslam toplumunda oldukça zengin bir bilgi mirası bulunmaktadır. Kendine Kur'an ve Sünneti rehber edinen Müslüman toplumda yetimler konusunda oldukça hassas davranmıştır. Yetimlerin Fiziksel ve ruhsal gelişimi için darüleytam diye isimlendirdikleri

mekânlar oluşturmuşlardır. Toplum tarafından inşa edilen bu mekânlarda yetimlerin ibate ve işleri sağlanmıştır. Yetimler böylece toplum tarafından kendilerine sağlanan bu mekânlarda güvenli bir şekilde barınmışlardır. Yetimlere sağlanan maddi ve manevi haklar hususunda Hz. Peygamber'in hadisleri bir hareket ve dayanak noktası olmuştur. Ayrıca cahiliye toplumunda esen anarşi havasını ortadan kaldırmak için de daha Peygamberlik gelmeden önce Hz. Peygamber, haksız yere öldürülen, kadınları ve çocukları köleleştirilen ve mallarına haksız yere el konulan kişilere destek olmak için kurulan Hilfû'l-Füdûl cemiyetine üye olmuştu. Böylece kendisi de bir yetim olan Hz. Peygamber toplumda yetim ve zayıf kimseler hakkında cereyan eden bu olumsuzluklara karşı fiili olarak engel olmaya çalışmıştı. Yine Hz. Peygamber beyan ettiği sözleriyle yetimliğin ne olduğunu vurgulamıştır (Arı, 1998, ss. 374-384).

Hz. Sehl İbn Sad'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber s.a.v "Ben ve yetimi kollayıp gözetleyen kimse cennete şöyle beraberce bulunacağız." buyurdu ve işaret parmağıyla orta parmağını biraz açarak işaret etti. (Buhârî, "Talâk", 25). Ebu Şüreyh Hüveylid ibn Amr el-Huzai'den Resulullah'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. "Ey Allah'ım iki zayıfın, kadın ve yetimin haklarının yenmesinden insanları şiddetle sakındırıyorum. (Nesâî, "İşaretü'n-nisa", 64). Bir kimse sırf Allah rızası için bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu her saç teline karşılık ona sevap yazılır. Eğer kalbinin yumuşamasını istiyorsan fakiri doyur, yetimin başını okşa!" tavsiyesinde bulundu. (Ahmed bin Hanbel, el-Müsned, 5/250; 2/263, 387).

Hadislerde de görüldüğü gibi yetimin korunması istenmiş ve kendi maişetini temin edemediği için İslam toplumunun hepsinden yetimin doyurulması istenmiştir. Yetimin en fazla ihtiyaç duyacağı sevgi ve şefkat duygularının kendisine sağlanması istenmiştir. Yetimin fiziki ve ruhsal gelişimi hadislerde de önemsenmiş ve buna yönelik tedbirlerin alınması istenmiştir. Hz. Peygamber'in bu manevi müjdelere nail olmak için bütün Müslüman toplumu seferber olmuştur. Kurmuş oldukları vakıflar sayesinde yetimlere yönelik her türlü yardım böylece ortaya konulmuştur. Yetimlerde bu imkânlar sayesinde yoksun oldukları her türlü olumsuzluklardan oldukça az etkilenmişlerdir. Yetim kız ve çocukları özellikle daha çok korunmuş buluşa erip belli bir olgunluğa geldiklerinde evlendirilerek mutlu bir aile yuvası kurmalarına yardımcı olunmuştur.

Yetimlik duygusunu iyi bilen Hz. Peygamber yaşadığı toplumda sadece kavli sünnetiyle değil aynı zamanda birçok yetime babalık yaparak fiili sünneti ile de yetimlerin haklarını vurgulamıştır. Yaşanan savaşlarda babasız kalan birçok kız çocuğuna kimsesizlik duygusunu tattırmayarak bu konuda da örnek davranışını ortaya koymuştur. Böylelikle hal ve sözleriyle konunun ne kadar hassas olduğunu ortaya koymuştur. Yaşayan sünnet olgusuyla Müslüman toplumuna yetimler hakkında birçok şey miras bırakan Hz. Peygamber yetimlere kol kanat gererek model olma yolunda Müslümanlara bir ufuk çizmiştir. Hz. Peygamber savaşta babasını kaybeden kız çocuğuna babalık ederek onun maddi ihtiyaçlarını karşılamış ve ailesini ona aile kılarak psikolojik ve toplumsal yalnızlığını gidermiştir. Hz. Hamza şehit olduğunda Fatıma adlı kızını yalnız bırakmayarak hayatın geri kalan kısmında babalık etmiştir. Yine babası daha küçükken ölen Hz. Enes'e yetimlik duygusunu tattırmamış onu yanına alarak mescid-i saadetlerinde barındırması ve eğitimiyle ilgilenmiştir. Zeyd bin Hârise de Yemenli bir ailenin çocuğu olup köle olarak satılmıştı. Hz. Peygamber Zeyd'i de koruyup kollayarak ona baba gibi davranmıştı. Tüm bunlar yetimlerin toplumda yalnızlık hissetmemeleri gerektiğini ortaya koymuştur (Erul, 2013, ss. 319-320).

Asr-ı Saadet ve Hulefâ-yi Râşidîn Döneminde Yetim Hakları

İslam dini, hükümleri evrensel olan bir dindir. İnsanların karşılaşacakları bütün alanlara dair bir perspektif çizmiştir. Örneğin köleliği ve haksız kazancı, faizi ve süregelen tüm kötü uygulamaları tedrici olarak ortadan kaldırmıştır. Ayrıca aileye dair hukuki hükümlerin konulması ve ailenin tahkim edilmesi, suç ve cezada şahsiliğin getirilmesi, diri diri gömülen kız çocukları adet ve örfünün

ortadan kaldırılması ve kız çocuklarına mirastan pay verilmesi hususları da burada zikredilebilir (Aydın, 1991, ss. 10-14). Bunların dışında sosyal hayatta kendini yalnız hissedecek korumasız yetim çocuklara dair de bir takım hukuki haklar getirmiştir. Yetimlerin fiziki ve ruhsal gelişimlerini sağlıklı bir şekilde tamamlamak için mali olarak tasarrufta bulunacak ehliyetleri yoksa da bunlar adına tasarrufta bulunacak veli ve vasiler vasıtasıyla onları koruma altına almıştır (Hamidullah, 1992, ss. 45-49).

İslam dininin yetimlere sağladığı haklar bireysel, sosyal ve mali haklardır. Bireysel haklar bakımından çocuk nesep olarak babasına isnat edilir. Her çocuğa güzel bir isim verilmesi ve onun eğitiminin güzel yapılması onun ferdi haklarındanıdır. Anne ve babası çocuğun nafakasını sağlamakla mükelleftir. Ayrıca çocuğun ayrı bir kimliği ve kişiliği vardır. Vücut ehliyetiyle anne rahmine düştüğü günden itibaren mirasta kendisine pay ayrılır. Nakıs eda ehliyetiyle kendi malları üzerinde tasarrufta bulunur. İslam dininden önce ise zikredilen haklar çocuklara tanınmazdı. Özellikle yetim çocukların malları gasp edilir ve çocuk mali olarak her şeyden yoksun bırakılırdı. Yetim çocuğun mirastan pay alması mümkün değildi. Bu durumu teyid eden bir olay hadislerde nakledilmektedir. Ensardan Sa'd b. Er-Rebî, Uhud savaşında şehit edilmişti (İbn Sa'd, t.y., ss. 5/527). Geride ise karısı ve iki kızı kalmıştı. Amcaları Sa'd'ın geriye bıraktığı malın hepsini alarak, Sa'd'ın karısına ve çocuklarına hiçbir şey bırakmamışlardı. Sa'd'ın hanımı da halini Hz. Peygamber'e şikâyet etmişti. Miras ayetleri nazil olduktan sonra Hz. Peygamber, Sa'd'ın kardeşine, malın üçte ikisinin kızlarına, sekizde birinin Sa'd'ın hanımına verilmesini emretmişti (Ebû Davûd, 1981, ss. 3/316). Böylece İslam öncesinde yaşanan hak mağduriyetlerini ortadan kaldırmış ve yetim kızların mirastan mal almalarını sağlamıştı. İslam özellikle yetim kız çocuklarının haklarını hukuki güvence altına alarak işe başlamış ve diğer medeni hakları da bu olgu üzerine inşa etmişti. Ayrıca babası ölen yetim kızların akrabaları tarafından zorla evlendirme uygulamasını da ortadan kaldırmıştır. Nitekim kız çocuğu babasız kaldığında toplumda korumasız kalıyordu. Diğer akrabaları kız güzel ise mehirsiz olarak hemen onunla nikâh kıyarak onu tüm medeni haklarından mahrum bırakmaktaydılar. Şayet güzel değilse yine nikâh kıyarak kendisini hizmetçi yapmaktaydılar. İslam bu kötü ve olumsuz uygulamalara son vererek kız çocuğunun belli bir olgunluğa erdikten sonra onun da iradesi esas alındıktan sonra evlendirilmelerinin gerektiğini vurgulamıştır. Kur'an'da bu konuda "öyle ise yetimi sakın ezme" (ed-Duhâ, 93/9) şeklindeki bir emirle yetime maddi ve manevi açıdan eziyet edilmemesi ve kişiliğinin örselenmemesi gerektiği beyan edilmiştir. (Elmalılı, 1979, ss. 9/281).

Sosyal açıdan da İslam yetimlere birçok hak tanımıştır. Onların kimsesiz kalarak herhangi bir suça bulaşmamaları için toplumsal bir bilinç oluşturmuştur. Yetimleri ümmetin ortak çocukları sayarak sorumluluğu bu konuda bütün Müslümanlara yüklemiştir. Kur'an-ı Kerim'de "Sana yetimlerden soruyorlar. De ki: onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, yararlı iş yapanı bozguncudan ayırır." (el-Bakara, 2/220). Yetimlerin sosyalleşmeleri için bu ayet kapsamında gerekli ortam hazırlanmış ve yetimler topluma katılarak öz benliklerinin gelişmesini sağlamışlardır. Peygamberimiz de bir hadisin de "Yetime bakan; ister kendisinin isterse başkasının olsun, ben ve o cennette şu ikisi (orta ve işaret parmaklarını birleştirerek) gibiyiz." (Müslim, "Zühd", 42) buyurmuş ve böylece yetime değer verilmesine bu şekilde teşvikte bulunmuştur. İslam dini yetimleri Müslümanlarla kardeş kılarak kardeşlik hukukunun gereği olarak maddi ve manevi yardımın kendilerine sağlanmasını hedeflemiştir. Sadece dünyevi değil uhrevi bir mükâfatının da olduğunu beyan ederek yetimlere gösterilecek şefkat ve yardımın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Asr-ı saadet ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminde kitap ve sünneti kendilerine rehber edinen Müslümanlar da özellikle savaşlarda yetim kalan çocuklara kol kanat gererek onları maddi ve manevi bakımdan yalnız bırakmamışlardır. (Avcı, "Hilafet" 1998, ss. 546-553) Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah bin Ömer, Esmâ bint Umeys, Abdullah bin Mes'ûd gibi sahabilerin himayesinde birçok yetim çocukların olduğu rivayet edilmektedir (İbn Sa'd, t.y., ss. 564). Toplumda yetimlerin sosyalleşmelerini sağlamak amacıyla tüm gayretlerini

sarf etmişleridir. Böylece olumlu bir kişilik oluşturmalarına yardımcı olmuşlardır. İslam'da inen ayetlerle evlatlık olgusu kaldırıldığı için Müslümanlar yetimlere koruyucu aile olmuşlardır. Miras ve nesep dışında diğer tüm haklarda bu koruyucu aile kavramını geliştirerek yetimlere hamilik yapmışlardır (Aydın, 1995, ss. 527-529).

Mali açıdan İslam dini yetimlere birçok hukuki hak tanımıştır. Bilindiği üzere mal ve para insan hayatını kolaylaştıran araçlar arasında sayılmaktadır. Bu bakımdan Müslümanın zayıf ve güçsüz olmaksızın güçlü ve zengin olması evla kabul edilmiştir (Müslim, "Kader", 34). Dolayısıyla yetimlerin hayatında da mal ve servetin önemli bir yeri vardır. Bu açıdan İslam yetimin malının kendisine verilmesini emretmiştir. Yetim malını korumaktan yoksun olduğunda veli ve vasisinin onun adına en güzel şekilde korumaları istenmiştir. Yetime miras kalan malların akrabaları tarafından gasp edilmemesi ve yetimin olgunluk çağına geldiğinde bu malların şahitler huzurunda kendisine verilmesi istenmiştir. Veli ve vasi olmadığı zaman da sosyal devlet olma olgusuyla devlet tarafından umumi velayet ile yetimin hakları koruma altına alınacağı vurgusu yapılarak tatbikatta bu ilke işlettirilmiştir.

Kur'an'ın genel ilkeleri ve Hz. Peygamber'in söz ve davranışları dikkate alındığında yetimlere tahsis edilmiş bir kısım gelirlerin olduğu görülmektedir. Fetihlerde elde edilen ganimetlerden yetimler için bir pay ayrılmıştır. Servetin sadece zenginler arasında dönen bir meta olmaması için toplumdaki fakirler ve ihtiyaç sahipleri gözetilmiştir. Gözetilen sınıflardan biri de yetimlerdir. Sosyal devlet anlayışıyla toplumdaki tüm insan tabakaları gözetilmiş ve elde edilen gelirler onlarla paylaşılmıştır. Yine miras taksiminde yetimler ve ihtiyaç sahipleri hazır olduklarında mirasta hak sahibi olmasalar bile gönülleri hoş edilmek için miras paylaşımından yararlanmaları istenmiştir. Zekât gelirlerinden yetimler yararlandırılmıştır. Yetimlere yapılan bağışlar kabul edilmiştir. Fey gelirlerinin bir kısmı yetimlere ayrılmıştır. Yetimler açısından yaşanan bu olumlu gelişmeler asr-ı saadet ve hulefâ-yi râşidîn döneminde oldukça hassas bir şekilde takip edilmiştir. İslam dininin bu rahmet ikliminden yetimler de yararlanmışlardır. Kitap ve sünnet bağlamında yetimlere sunulan ferdi, sosyal ve mali haklar tarih boyunca İslam toplumu tarafından hep özenle korunarak gelmiştir. Bu bakımdan yetimlerin hukuki haklarının ilk oluşum evresi ve uygulamalı olarak toplumda sergilenmesi Asr-ı saadet ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminde (Fayda, 1998, ss. 324-338). Bu, İslam toplumuna bir pencere ve bir perspektif açmıştır. İslam öncesi her türlü haktan mahrum olan yetimler mirastan, ganimet ve fey gelirlerinden yararlandırılarak yaşamları kolaylaştırılmıştır. İslâm'daki zekât köprüsüyle zengin ve fakir arasındaki uçurum kaldırılmış ve bir yol sağlanmıştır. Böylece yetimlerde bu gelir kaleminden faydalandırılmıştır (Erkal, 2013, ss. 197-209). Yetimler birey kabul edilmiş, onların hukuki kişiliklerine saygı duyulmuştur. Zimmetlerine malları geçene kadar veli ve vasileri tarafından malları en güzel şekilde korunmuştur.

Sonuç

İslam geldiği asırda birçok hususta insan hakları ihlal edilmekteydi. İslam hak ihlallerini önlemenin yanı sıra birçok yeni haklar da getirmiştir. Bu haklardan bazısı da yetim hakkıdır. Çocuk yaşta hayatta kimsesiz kalan yetim kendini güvende hissetmek ister. Bu bakımdan maddi ve manevi haklarının olması son derece önemlidir. Çünkü çocuklar tek başına maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayamazlar. Böylece İslam dini yetimlerin kendilerine sağladığı haklarla ferdi ve sosyal olarak yetim çocukların yaşayacağı problemleri asgariye indirmeyi hedeflemiştir. İslam özel mülkiyet, akıl ve beden sağlığı, kişinin mahremiyeti, aile kurma olgusu gibi hususları getirdiği ilkelerle desteklemiştir. Yetimler de bu haklara sahiptirler. Batı ve doğuda İslam'ın yetimlere sağladığı hakları hiçbir sistem sağlamamıştır. İnsan hakları beyannamesinde bile çocuklara ve yetimlere sağlanan haklar İslam dininin sağladığı haklar kadar değildir. İslam çocuğa güzel bir isim konulmasını ve terbiyesinin en güzel şekilde yapılmasını hedefler. Çocuklar her ne kadar anne babasına belli bir yaşa kadar bağlı ise de çocuğun bağımsız bir kişiliğinin olduğunu da ayrıca vurgular. Vücut ehliyetiyle anne rahmine düştüğünden sonra

bazı maddi ve manevi hakları kendisine tanımıştır. Akli ve fiziki olarak belli bir olgunluğa geldiğinde ise nakıs ve tam eda ehliyetiyle tüm haklarını kullanmasını ve zimmetinde bu hakların saklı olacağını ifade eder. Yetimde bir çocuk olduğu için o da bu haklara sahiptir.

Cahiliye döneminde mirastan mahrum edilen çocuklara İslam'ın gelişiyle mirasta haklarının olduğu vurgusu yapılarak hakları kendilerine verilmiştir. Çünkü Arap yarımadasında kadın eli silah tutmaz denilerek kadın ve yetim kız çocuklarına miras verilmez. Babaları ölen kız çocukları âdete bir meta gibi kabul edilerek alınıp satılabiliyordu. Güzel olan yetim kız çocukları mehirsiz nikâh kıyılarak hürriyetlerinden yoksun bırakılıyordu. Fiziki olarak güzel görülmeyen yetim kız çocukları da hizmetçi olarak çalıştırılıyordu. Köle olarak çalıştırılabiliyordu. İslam sağ doğmak kaydıyla anne karnındaki çocuğa mirastan pay ayrılmasını ve hakkında yapılan bağış ve teberrünün geçerli olmasını yasal hukuki bir hak kabul etmiştir.

İslam yetimlere mali kaynaklar da ayırmıştır. Bu kaynaklar genel manada ganimetten verilen hisseler, miras taksiminde ayrılan pay, zekât gelirlerinde lehlerinde yapılan harcamalar ve yine lehlerine yapılan bağışlar gibi kalemlerden oluşmaktaydı. İslam yetimleri mali açıdan desteklemekle kalmamış kendileri adına kalan mirasın da en güzel şekilde korunmasını istemiştir. Sosyal devlet anlayışıyla koruyucu aile kavramını geliştirmiştir. Cahiliye döneminde var olan evlâtlık/tebennî olgusunu kaldırarak kardeşlik hukukunu geliştirmiştir. Yetimler sizin kardeşlerinizdir vurgusunu yaparak sosyal sorumluluk duygusuyla yetimlerin maddi ve manevi ihtiyaçlarının en güzel şekilde karşılanmasını istemiştir. Günümüzde de İslam dininin ortaya koyduğu uygulamalarını İslam toplumu geliştirmektedir. Yetimleri emzirerek çocuklarına kardeş yapmaktadır. Türk hukukunda da evlat edinilen kız çocuklarının istismar edilmemesi için evlat edinen kişinin onunla evlenmesi yasaklanmıştır. Süt emzirme yoluyla da yetimler aile içi mahremiyet açısından aileye dâhil edilmiştir. Korumasız olarak toplumda bulunan yetimler Asr-ı saâdet ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminde ferdi, sosyal bakımdan tüm maddi ve manevi ihtiyaçları karşılanmıştır. Yetimler hakkında pozitif bir ayrımcılık yapılmıştır. İslam toplumunda kendilerine Asr-ı saâdet ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemindeki yetimler hakkında uygulanan olumlu olgu ve tatbikattan yola çıkarak darüleytam/yetim yurtları ve vakıflar kurmuşlardır. Bu şekildeki uygulamalar ile yetimlerin psikolojik olarak kendilerini güvende hissetmeleri, barınmaları ve meslek edinmeleri sağlanmıştır. Sosyal açıdan kendilerini yalnız hissetmemek için eğitim ve terbiyeleriyle en güzel şekilde ilgilenilmiştir. Herhangi bir suça karışmamaları için toplumsal sorumluluk duygusuyla yetimlere İslam toplumu hamilik yapmıştır. Yetimlere karşı sadece hukukî bir çerçeve çizilmemiş aynı zamanda yaşamın her alanında kendilerine rehberlik edilmiştir. Sağlıklı birer birey olmaları için öz benliklerine saygı duyulmuş, malları korunmuş ve buluş çağına gelip rüşlerini ispat ettiklerinde de malları kendilerine verilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, yetimlerle aynı sofraya oturmuş ve onlara değer vererek fizkî ve ruhî gelişimine, eğitim ve öğretimine büyük özen göstermiş ve bu hususta önemli tavsiyelerde bulunmuştur. Pozitif Türk Hukukunda da evlat edilen çocukların istismar edilmemesi için koruyucu ailenin birinci derecedeki akrabaları ile evlendirilmesi yasaklanmıştır. Asr-ı saâdet'te, günümüzdeki koruyucu aile modeline benzer ancak daha güçlü sağlam esaslara dayanan bir koruma ve bakım tarzı uygulanmıştır. Hukukî açıdan ise Kur'ân ve sünnetin prensipleri esas alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Ağırman, C. (2007). "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları". Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C. 7/2, 9-30.
- Arı, A. (2013). "Yetim". Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. C. 43, 501-503. TDV Yayınları.
- Arı, M. S. (1998). "Hilfu'l-Fudûl Cemiyetinin Sosyal Dayanışmadaki Rolü". Yüzcüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. S.2, 374-384.
- Avcı, C. (1998). "Hilâfet". Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. C. 17, 546-553. TDV Yayınları.
- Aydın, M. (1991). İlk Dönem İslam Toplumunun Şekillenışı. İstanbul.
- Aydın, M. Â. (1995) "Evlât Edinme". Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. C. 11, 527-529. TDV Yayınları.

- Bardakoğlu, A. (1994). "Ehliyet". Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. C. 10, 533-539. TDV Yayınları.
- Bucaille, M. (1988). İnsanın Kökeni Nedir. çev. Ali Ünal. İstanbul.
- Canatan, K. (1991). "İlk İslam Toplumunun Oluşum Biçimi". Kitap Dergisi. S. 48, 77.
- Cevad, A. (1993). el-Mufassal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam. Bağdat.
- Develioğlu, F. (2000). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. Aydın Kitapevi.
- Durî, A. (1991). İlk Dönem İslam Tarihi. çev. Hayreddin Karaman. İstanbul.
- Ebû Davûd, M. b. S. b. İ. S. (1981). Sünen. Çağrı Yayınevi.
- Elmalılı, H. Y. (1979). Hak Dini Kur'ân Dili. Ensar Neşriyat.
- Erdoğan, M. (2005). Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü. Ensar Neşriyat.
- Erkal, M. (2013). "Zekât". Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. C. 44, 197-207. TDV Yayınları.
- Ertuç, H. (2009). "İslam'da Yetimlerin Hukuki Statüsü". EAÜİFD. S. 31, 127-150.
- Erul, B. (2013). "Zeyd b. Hârise". Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. C. 44, 319-320. TDV Yayınları.
- Eski, Nurullah (2007). Hak ve Sorumluluk Bakımından İslam Hukukunda Yetimler (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Fayda, M. (1993). "Cahiliyye". Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. C. 7, 17-19. TDV Yayınları.
- Fayda, M. (1998). "Hulefâ-yi Râşidîn". Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. C. 18, 324-338. TDV Yayınları.
- Hamidullah, M. (1980). İslam Peygamberi. çev. Salih Tuğ. İstanbul.
- İbn Hişam, E. M. A. (1355/1936). es-Siretu'n-Nebeviyye. Kahire.
- İbn Manzûr, E. F. C. M. b. M. İ. M. (1410/1990). Lisanu'l-Arab. Dârü's-Sadr.
- İbn Sa'd, M. (t.y.). et-Tabakâtu'l-Kübrâ, Beyrut.
- Kurtubî, E. A. M. b. A. (2000). el-Camiu li Ahkâmî'l-Kur'an, çev. M. Beşir Eryarsoy. Buruc Yayınları.
- Kutluer, İ. (2000). "İnsan". Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. C. 22, 320-323. TDV Yayınları.
- Mengüşoğlu, T. (1971). Felsefi Antropoloji. İstanbul.
- Mevsilî, A. b. M. b. M. (2007). Kitâbü'l-İhtiyar li Ta'lîl'l-Muhtâr. Dârü'l-Ma'rife.
- Nuhoğlu, H. Y. (1993). "Dârüleytam". Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi. C. 8, 521. TDV Yayınları.
- Râgıb el-İsfahânî, H. b. M. (1986). el-Müfredât fî Garîbî'l-Kur'ân. Karaman Yayınları.
- Râzî, M. b. E. b. A. (1415/1999). Muhtaru's-Sihah. Lübnan Yayınevi.
- Sarıçam, İ. (2003). Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı. Ankara.
- Serahsî, E. B. Ş. M. b. E. S. A. (1989). el-Mebsût. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife.
- Tahsin, Ö. (2006). "Osmanlı Toplumunda Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları. İÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi S. 14, 103-121.
- Tehânevî, M. A. b. A. F. el-H. (1404/1984). Kitabu Keşâffü Istılâhâ Fünûn, İstanbul.

Hakem Değerlendirmesi: Dış, bağımsız.

Yazar Katkıları:

Birinci yazar: %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions:

First Author: %100

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.